

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2018/3

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábián László* (szépirodalom, kritika)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Zubánics László (tanulmány)

Fábián Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Botlik József, Füzesi Magda

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap,
a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak
a KMMI honlapján: www.kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737
e-mail: dupkagyorgy@gmail.com **Közreműködő:** *Fuchs Andrea*

Készült: Shark magánvállalkozás

Lapengedély száma: 3T №682/274P

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

LUZSICZA ISTVÁN: Sziszüphosz; Felsorolás (versek)	4
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Nemzeti tragédiánk emléknapjára (jegyzet)	6
FINTA ÉVA: Barátunk távozása; Úgy lesz; Akiket nem szeretnek; Aludjunk; Gépek; Hajnal (versek)	8
BARTHA GUSZTÁV: Kiút (kisregény, folytatás)	12
FÜZESI MAGDA: Az asszony tragédiája; hétfő reggel (versek)	21
CSEH SÁNDOR: A csavargó (kisregény, részlet)	23
SHREK TÍMEA: A libapásztorlány; Zina néni (novellák)	31
MARCSÁK GERGELY: A vonatokról; Thészeusz (versek)	37
CSORNYIJ DÁVID: Boe arca; Vadászat (versek)	39
FÜZESI MAGDA: Patakok, ha találkoznak (könyvismertetés)	41
RUSZIN NÉPBALLADÁK: Az asszony és fiai; A mezőn felejtett gyermek; A rossz útra tért papné (VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításai)	46
POMOGÁTS BÉLA: Nemzeti himnuszunk (esszé)	53
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A ruszin-magyar sorsközösség korszakai a népköltészetben és a valóságban (tanulmány)	56
DUPKA GYÖRGY: A nagy háború kollektív emlékezete Kárpátalján (tanulmány, részlet)	67
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	83

LUZSICZA ISTVÁN

SZISZÜPHOSZ

nagyapám építkezhetett így
ötvenegyben
bontásból visszamaradt cserepekből
bombázás után kimentett féltéglákból
szomszédok nevére szóló
mész- és cementjegyekből
helyi pártvezérecskék
leereszkedő cinkos kacsintása mellett
így épült ház a családnak
így lett összekaparva az
mi lényeg
harsogó öndicsőítés
zakatoló mozgalmi indulók
éjszaka felbőgő fekete Volgák
hajnalban berregő csengők kakofóniájában

harminc évre rá
amikorra apám építkezett
a régi építőanyag használhatatlanná porladt
egy élet munkája
sitt és törmelék
még úgy-ahogy megfelelt
nyúlólnak fássufninak lomtárnak

így gründolok össze ma én
ahogy nagyapám építkezhetett ötvenegyben
reklámblokkok hangrobbanásainak
másodpercnyi szüneteiben
apró lakot a csendből
így keverem ki
szivárványszín plakátokból
a fehéret és a feketét
így építék fel
óbéगतó szalagcímek között
betűről betűre
valamiféle igazságot

*ha másra nem
még úgy-ahogy megfelelhet egyszer
fiaimnak
hátha jó lesz
nyúlólnak fássufninak lomtárnak
belepakolni
jószágot kacatot
zsivajgást és hazugságot*

FELSOROLÁS

*Ady, Érmindszent. Arany, Nagyszalonta. Áprily, Brassó. Balassi, Zólyom.
Dsida, Szatmár. Jékely, Nagyenyed. Jósika, Torda. Kaffka, Nagykároly.
Kassák, Érsekújvár. Kosztolányi, Szabadka. Kölcsey, Szódemeter.
Madách, Alsósztrégova. Márai, Kassa. Mikes, Zágon.
Mikszáth, Szklabonya. Németh László, Nagybánya. Tamási, Farkaslaka.
Tankó Sirató, Újvidék. Tompa, Rimaszombat. Tóth Árpád, Arad.*

Hunyadi Mátyás, Kolozsvár.

*Luzsicza István. Apai nagyapám. Érsekújvár.
Balla József. Apai-nagyanyai dédapám. Eszeny.*

Petőfi. Segesvár.

1920. június 4., Franciaország. Egy ódon kastély, valahol Párizs mellett.

*És a benevelt, imába foglalt gyűlölködés asztalcsapkodása.
És a betáplált, a felejtettni, memóriákból kitöröltetni hivatott testvéri
belenyugvás ideológiája.
És aztán a környező apátia, és újfent szélsőségeskedés, és a
tanácstalanság, a „nem tudom, mit kezdjek velem” emblémáját viselő
kollektív életérzés.*

*És ezek után, ezek ellenére és ezekkel együtt csak egy be nem hegedő,
újra s folyton felszakadozó seb mély, csendes, szomorú,
hol liúttető, hol tompán zsibbadó, de el soha nem múló fájása.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

NEMZETI TRAGÉDIÁNK EMLÉKNAPJÁRA

Amikor Kölcsey a népünket régóta tépő Balsors megfékezése végett Istennel próbált egyezkedni, méltán gondolhatta, hogy a magyar nép már múlt- és a jövőbeli bűneiért való összes tartozását kiegyenlítette. Minden kétséget kizáróan isteni sugallatból való, nagyhatású gondolat, s a himnusz szerzője bizonyára erősen hitte, hogy az Úr más szándékkal tekint majd eztán a magyarra. Hogy mégsem így történt, azért nemhogy a költő, de a Teremtő sem okolható. Neki is megvan a maga örökös, botrányokozásra mindig kész ellenfele. Annak a sötét hatalomnak talán felróhatnánk égbekiáltó sérelmeinket, ám elérhetőség híján minden erőlködésünk reménytelen.

Keressük fel azért mégis a versaille-i portát, járjuk körbe a Trianon palotákat, hátha megnyílik az ég? Csodák azonban ritkán esnek manapság, legfeljebb újabb kérdőjelek rajzolódnak ki szemünk előtt. S a kövek – mint tudjuk – nem bűnösök, de létformáink különbözősége miatt a palota átkozott emléké, rég szellemekké lett szereplőivel sem állhatunk szóba, holott mindenképpen kellene. Igazán rászólhatnának mai utódaikra, hagyják végre békén a magyart. Aki saját támaszát döntögeti, ne számítson biztonságra, s vaksága miatt ne vetemedjék újabb bűntettre ellenünk. Épp elég nekünk a régi, melyet rendesen ma is Trianon nevével azonosítunk. Lelkünket ma is csordultig tölti ellenérzéssel és keserőséggel, ezért – száz esztendő ide vagy oda – ennek a bűnnek nincs felezőideje, ez mindéig a megtesztelt bűn marad. Úgyhogy, ha valaki Trianon nevét holmi békeszerződéssel hozná kapcsolatba, üssön a szájára, mert szó sem esett abban a palotában valódi megegyezésről, ott egy irányított, atombomba-hatású, nemzetgyilkos diktátum köttetett. Félre most a precízen elkészített veszteséglistákkal, mert a számokkal kifejezett adatokkal szemben mindig lesz ellenérv a másik oldalon. A történelmi tragédia mértékének érzékelése végett adjuk össze nyugodtan Mohácsot és Világost, de azt mondom, elbírja ez a szekér a II. világhétség és a kommunista korszak járulékait is. S ha az imént még csak ellenérzést és keserőséget emlegettem, ezek után nyugodtan ne-

vezhetném Trianont akár átkozódásaink örökös tárgyának, de itt elbizonytalanodom, mert a legméltóbb, leghatásosabb, Trianonra szabott átokformulát az emberi elme még nem hozta világra, s egyelőre nincs az a költő, aki közel járna hozzá.

Ne tegyük azért indexre a kérdést. Csak nézzünk végig az egyre vénebb, de még mindig könnyűvérű Európán! Meggondolatlan kalandok terhét hordja méhében ismét, s félő, hogy keresztény kultúránk leendő hóhéra fejlődik, készülődik már szíve alatt. Fogjuk meg ezért szorosan egymás kezét, és szedjük elő a régi rigmust: Nem, nem, soha! S ha ez kevésnek bizonyulna, erősítsen bennünket a hit, hogy Isten szájában ott sisteregnek már a megfelelő igék, amelyek egy végső szükségállapot megállapítását követően – higgynk benne – hamarosan ki lesznek mondva.

FINTA ÉVA

BARÁTUNK TÁVOZÁSA

*Ma útra keltek a vadludak.
Lányaid elköltöztettek Téged.
Összerakták ruháid, holmidat,
velük a villamosság is kiégett.*

*Szabadság – senki foglya vagy!
Poharamat a fényre tartom.
Áttetsző napkorong fiad,
urnája fölött ég az alkony.*

*A vadlibák utánad szálltak.
Szétverte hangjuk a foszló felleget.
A macska azóta riadtan nézi,
szobádban lelked miként ténfereg.*

*Szép volt a hit, és tiszta a mosoly
arcodból néha felnézett a gyermek.
A lét illúziója elbomol
a tájon hideg esőcseppek vernek.*

2017. 10. 15-22.

ÚGY LESZ

*Csak a testeden át!
Ezt üzeni nekiünk a kor
és átgyalogol vesénken májunkon szenttelen
mint fűszálon ringó bogárra lépünk
és úgy lesz ahogy meg van írva a papírra
és nem ahogy isteni énünk tervezte volt.*

2018. 02. 12.

AKIKET NEM SZERETNEK

*Akiket nem szeretnek: fáznak.
Örökké dideregnek.
Óvatos mozdulataikban
tántorgó fakesztek.
Arcukon tétovaság fészkel
szájuk szélén alázat.
Szemük medrében sündörögnek
a megfeszített vágyak.
Megtervezik a holnap reggelt
felaprózzák a létük
apró sziget az óceánban
időre ébredésük.
Magányukra amíg vigyáznak
arccal a falnak dőlnek
siratják amit elkerülnek
a zengő hegedűket.*

2018. 04. 12.

ALUDJUNK

*Az álom ring az ég vizében
csillagra lépek én is benne
világokat ölel magához
s bárkáján utaztat az este.*

*A madarak szárnyukba bújtak
sűrű a hold körül a pára
fenyők nyújtóznak fel az égig
álmodnak tobozmagba zárva.*

*Aludjunk mint a néma kertek
csukódjunk be akár a házak.
Arcunkat feltárja az álom
szemünket elrejtik az árnyak.*

2018. 04. 16.

GÉPEK

*Olyanok vagyunk, mint a gépek.
Aludni kell, munkába menni,
bekapcsolni és ki- a gépet.
Olyanok vagyunk, mint a gépek.*

*Az ébredésben édes fények
élesednek, és minden hűvös.
Kitántorog az álom rajtunk,
szemünket átszűrják a tárgyak,
a levegőben szmog köpörcöl,
mellünket döfködik hiányok.
Vízpartra, szerelemre vágnak
tótágast bámuló remények –
olyanok vagyunk, mint a gépek.*

2018. 04. 13.

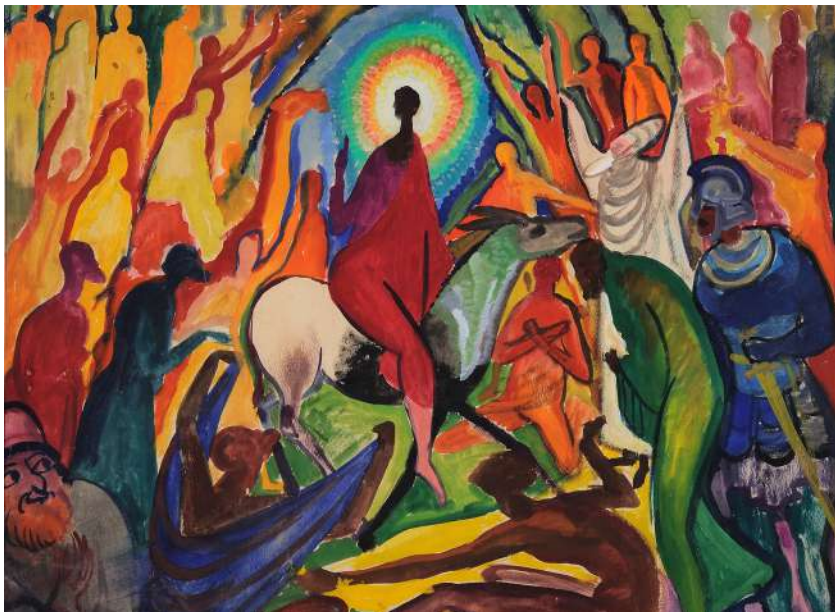
HAJNAL

*Semmi sem altat el engem
száll fel az égre a hajnal
tolla mögül ki-kipillant
éji madár dala elhal.*

*Várna talán odaátról
fény szigetéről egy angyal
éberem sürgeti létem
dolgaim rendezi nappal.*

*Játszani lenne elég év
írni is lenne elég dal
pirkad a szó a papíron
megszületik ami elhal.*

2018. 04. 12.

BARTHA GUSZTÁV

KIÚT

(RÉSZLET)

„Nincs el nem rontott élet.”

W. Goethe

3.

Megfőztem a gyógyteát. Hipericum perforatum az orbáncfű latin neve. Tűvé tettem érte a város patikáit, mire ráakadtam. Na, hol? Pár méternyire, a panelház alagsorában. Mert folyton zárva tálalom a kis patikát, azért, meg azért, mert a szolgálat utáni napon lyukas az agyam. Hol felmegy a pumpa: benzint a tűzre! Hol annyira leengedek, hogy a törlőrongy hozzám képest hawaii dizsi. Fogalmam nincs, mit jelent a dizsi. Mondhatnám azt is, hipericum perforatum, amiről meg a patikus nem tudja, hogy eszik-e vagy isszák.

Délelőttönként kár megfőznöm a teát.

Kerestem, tűvé tettem a konyhát a kávésdobozért.

Igaz, Sáríkáknak megszagolnia sem lenne szabad, nemhogy kávézni. Jó, maximum napi egy csészécskével! Köszönve nekem, hogy Komarov doktor bízik bennem, s hogy... hogy merem hinni, Ági sem kávéztatja léptenyomon. Nem hiába újrázgatom:

– Anyósod úgy van a kávéval, mint az alkoholista a vodkával: ötven gramm sok neki, a vödörnyi kevés.

Reggel elmaradt a mosoly, a fejbólintás.

– Mértékkel és tartózkodással – mondta, és hosszasan türelemcsigázott. Lyukas agy ide, lyukas agy oda: szakállas vicc. Apu anyánk előtt, két-három pohár bor után, folyton a mértékkel és a tartózkodással hozakodott elő. Talán azért, hogy végül a szemébe nevessen. Nem, Ági, nem. Talán azt akarta, hogy vidáman kezdődjön a napunk. Álltam az előszobában és vártam tágra nyílt szemmel. Na, mondjad már!

Mérték a vödör, tartózkodás az asztal alatt – vágta ki valahára. Nem csiklandoztak a szavai, mint egyszer-egyszer, de azért hangosan nevettem. Ági együtt kacagott velem. Hatodik hete ápoljuk, vigyázzuk Sáríkákat, brüha-ha, és azt sem tudjuk megmondani, hogy miért! Mivel szolgált rá, érdemelte ki a gondoskodásunkat, brühü-hü, hogy kedvét keresve, nap mint nap körbetáncoljuk?!

Se nem kilenc,
se nem nyolc,
se nem hét...

Mély levegő, nyugi!

Egy frászt! Hová a fenébe tűnt a csavarfedeles kávésdoboz?! Piros szí-
nű, nem kicsi, lehetetlenség a konyhaszekrényfiókba elbújtatni. Nemhogy
a szekrény alá vagy mögé. Jaj, ne! Sárrika dugta el?! Ne! Egyéb se hiány-
zik, csakhogy újra kezdődjön az éjszakai búcsújárás! Ki-bekapcsolgassa a
bojlert a fürdőszobában, nyissa-zárja, égesse a gázspórt a konyhában. Az
édesden alvó lakókra robbantsa a házat, mert ő koszos, mert ő fázik, mert
neki elege van a rohadt életből!

Fene megette egy család!

Egy éve nem láttam a várost, úgy, de úgy vágyom haza!

Vitya, a haverom abból steksszel, hogy hetente huszonötezer hrivnyáért
forintot vásárol, a forintért Záhonyban dollárt, azt idehaza eladja a piaci
valutázóknak. A haszon, ha sokra nem is, a konyhapénzre elég.

Mély levegő, kifúj!

Hétmérföldes csizma kellene, lépni egy óriásit, és ruhástól bezuhanni az
ágyba, és aludni, aludni, aludni... Álomban elhinni, hogy apránként befon-
ja az ágas-bogas sűrűerdő, sosem volt lesz a beton placcos szovjet laktanya.

Hol volt, hol nem volt...

Nincs mese!

Muszáj lesznedni a függőnyt az ablakokról, lepókhálózni a plafont és a szo-
basarkokat, Sárikánál fölszedni a könyveimet a szőnyegről, visszarakni a polc-
ra. Aztán porszívózni kell, mosogatni kell, főzni kell! A huszonnégy órás ügyelet
után egyvalamit nem szabad csinálnom: aludni. Üljek a hokedlin, ragadjak
hozzá, ha már az álmoasságtól nézni se bírok, de eszembe ne jusson a lefekvés!
Az áttérés az éjszakai életmódra, a hajnalig tévészgetésre. Emmuska-muska,
nincs senkid, aki mozogjon, fent legyen helyetted, elvégezze a házi robotot
holnap, holnapután és azután. Na, sírnod azért nem kell, nem muszáj!

Most mért vihogok?!

– Az van, Igor Vasziljevics, hogy nyugdíjas állás.

– Ha jól értettem, Emma Karlovná, a főnökség szerint laza nyugdíjas
státusznak számít a négynaponkénti huszonnégy-órás.

– A helyzetemben...

– Valahol az erdő közepén, egy rehabilitációs intézetté átalakított kato-
nai laktanya, ahová önszántából...

Miért hahotázik, mi olyan nevetséges?

– Hadd röhögöm ki magam! Szóval, ahová önszántából és gyalog nemigen tette, teszi be senki a lábát, Kárpátontúlon jutalomszámba menő munkahelynek számít!

Poltavában vagy hol, jó fizetés mellett, könnyű okosnak lenni.

– A kiskatonákat teherautó szállította, az alkoholistákat mentőkocsi hozza-viszi, érti már?!

Komarov doktor néha olyanokat, de olyanokat mond, hogy hirtelenjében nem tudom, sírjak-e vagy nevessek. Fél arcom sír, a másik fele nevet. Nem leszek bohóc! Se szöszije senkinek! Ezerháromszáz¹ hrivnyás nyugdíjból nem lehet megélni. Dínomdánomozni. A fél szelet zsíros kenyér, fél alma, főtt tojás, sós keksz és tea, úrnői kaja. Enni muszáj, különben maholnap nem mesélhetek Sáríkának sosem volt hawaii nyaralásomról, sem „az egyszer se volt részem” boldogságról, amikor az ember úgy érzi, hogy bármit megtehet és megvehet, övé a világ.

A perceken belül bögök.

Na, tessék!

A papír zsepkendő nem találtam, pár percre minden elveszett. Könnyecseppek gurultak le arcomon, egyik a másik után.

Komarov doktor igazából a tíz év alatt sem értett, most sem ért.

Nekem sok dolog mást jelent az anyanyelvemen, Igor Vasziljevics. Nekem... nekem munka lefordítani a szavait magyarra. Bármit mond, kettő lesz belőle, hogy amit értettem, jól értettem-e.

А тени языка²-t.

А відтінки мови³-t.

Hipericum perforatum. Apu megvette, tőle kaptam a gyógynövény határozó kézikönyvem. Igen, Komarov doktor, nevesen ki, az orbáncfű a leghatásosabb természetes gyógyszere a depressziónak.

Punktum!

Sáríkának vödörszám kellene innia.

Egyet Hajnalka egészségére, egyet Elemér...

Mi bajom az elkényeztetett pulyákkal⁴?

Jött elő a fáradtság, lyukasodott az agy. Lerogytam a hokedlire, mint mindig a szolgálatot követő nap délelőttjén.

Lekötözni... infúziót... delírium...

Könyvekből puskázni könnyű.

Minimum köldökbámulóvá tesz, a valódi problémák iránt süketté!

Delírium esetén rohanni kell, villámsebessen kötéllel tekerni egy lepedőt, és az egyik végét a sodronyágy oldalvasához kötve átvetni az öntudatlanul vergődő beteg mellkasán. Sebesen ágyat kerülni, gyorsan-gyorsan átszökdecselni féltucatnyi lábon. Két szobatárs kezénél, kettő a lábánál fogva, egy meg a testén keresztül hasalva szorítja a beteget az ágyhoz, hogy tudjad. Meg azt is, hogy a lepedővég megkötése rám marad, nem jut rájuk segítő kéz. Húzzam, csomózzam szorosan, ötvennyolc évemmel, ahogyan bírom, ahogy tudom.

Érted, Sárika!

4.

Negyed kilencre tökéletesen odaragadtam a hokedlihez. Zsibbadt kezem, lábam, a mellem szakadt le, egyik-másik húsz kilót nyomott.

Nem szabad lefeküdni!

Valaki, hahó, kapcsolja ki a melltartóm, hadd bukjak orral előre! Nem töröm be a fejem. Lyuk van a helyén, a konyhakő meg olyan, de olyan hús és álomba ringató tud lenni, akár egy simogatás. Nem kapcsolja, miért nem?! Félt, hogy már estemben elalszom? Akkor tűntesse el az asztról a várúrnő reggelijét! Kukába vele tálcástól! Aztán markolja fel a nyavalyás hokedlit, és dobja ki velem együtt a konyhaablakon. Az is megoldás. Legalább nem felejték el kenyérért lesétálni az alagsori bakalijába⁵!

Brühü-hü, brüha-ha!

Pár nappal Sárika hatvanharmadik születésnapja előtt.

Nevetés ide, kacagás oda, nem azért várt rám Ági reggel a lakásajtóban, hogy már az előszobában jót röhögjünk magunkon. Nem. Mérték meg tartózkodás, ugyan már! Fél, reszket odahagyni a piac melletti drogériát. Még mindig. Manapság mi egy bolti eladó? Kutyafülén bolha.

Régen igen, anyu nem spórolt a nyaklevesen, ha egyszer-egyszer Sárika vagy én elfelejtettünk köszönni a prodtovaris⁶ néninek. Apu késődelután biciklizhetett a Kövesd utcai boltba rizkásáért, tehénvajért, meg mikor milyen deficitért⁷. Egyik alkalommal apu az odavoltam udvarlásból osztályt ismételni-vel próbált szellemeskedni, megnevettetni a vacsoraasztalnál ülő kis családját. Anyu erre, mint kit áram rázott meg, úgy ugrott fel a helyéről, és se szó, se beszéd otthagyt bennünket. Így utólag a Kövesd utcai továrkának⁸ valóban nagy volt a kuncsaftköre.

Deficit, prodtováró, kuncsaft... Miről lehet tudomása egy gyereknek? Ha az unatkozó házi manók azért incselkednek fura szavakkal a kemence-

padkán békésen szundikáló kandúrral, mert fogócskázni támadt kedvük, akkor a felnőttek nyilván azért gonoszkodnak a kifejezésekkel, hogy bújócskázhassanak, napokig kerüljék egymás társaságát.

Hess, gondolat, hess! Ági nem kurva! Hess! Nincs kuncsaftköre, hess, és a főnökének se a szeretője! Hess, hess, hess...

Mély levegő!

Lakásomban nincs hely a haragszomrádnak.

Drága Ági, eskü', nem haragszom! Magamra vagyok dühös.

A szolgálatot követő napokon ülök a konyhai hokedlin fél órát, két órát, szinte mozdulatlanul, de közben jár az agyam, mint a motolla. Mit motolla! Az alvás és az éberlét köztes állapotában emlékeim, gondolataim, ábrándjaim vilámként cikáznak oda-vissza az időben, és mind sűrűbben sebzik fel a lelkem.

Néha az az érzésem, hogy lassan elvérzek belül.

Pedig jót akarok: Sárkának, Áginak, Lizának...

Edinának nem, a pokolba kívánom. Kezében a húszezer hrvnyás okostelefonjával ott hadonásszon, hadovázzon a tízezer hrvnyás patikusai fizetéséről. Hülye picسا! Ukrán gimnáziumot végzett, és nem tudja megmondani, hogy nevezik ukránul az orbáncfűvet. A hipericum perforatumról meg lila gőze sincs a nagyméltóságú őnagyságának. Hogy éppenséggel eszik-e vagy isszák.

Beöntik a fenekedbe!

Ágit az Isten ápolónőnek teremtette, nem patikussegédnek!

Se nem kilenc,

se nem nyolc,

se nem hét...

Ráolvasás rontás ellen.

Edina megrontotta Ágit, meg a folytonos ígéretésével. Itt vagy ott, ebben vagy abban a városi patikában hamarosan üresedés lesz, mert ez és ez a patikussegéd dekretbe⁹ megy, a másik nyugdíjba, a harmadikat, ha nem ma, akkor holnap biztosan kirúgják, mert lop, narkózik, veszekszik, na meg lépten-nyomon becsapja a kuncsaftokat. Hétezer hrvnyás fizetés reményében könnyen felül bárki a csigaparipára.

Istenem, elvégezne évente két-három tanfolyamot, és három év után szakápolói vizsgát tehetne, biztos kenyér lenne a kezében, bárhová vesse-hányja a sors!

– Anyósod rossz beteg – mondtam, mert előszobában nőttön-növő feszültség már a torkomat szorongatta. Meg sem történt, igaz sem volt a feneketlen jókedv. A mérték és a tartózkodás. – Ági, amint el tudod hitetni a beteggel, hogy jó beteg, sokkal könnyebb lesz a dolgod.

Semmi. Állt, háttal a tükörnek, lehajtott fejjel, és kezével ki-becsavar-gatta a piros kávésdoboz fedelét.

– Mondogassam, hogy jó beteg? – hangzott el végre a kérdés a nem számoltam hányadik ki-becsavarást követően.

– Dehogy! Attól, hogy valaki megbetegszik és kórházba kerül, még nem válik szentté. A betegnek magának kell tenni érte, hogy kiérdemelje a dicséretet.

– Mit tegyen érte, hálálkodjon? – kérdezte foghegyről, majd a tükör felé fordulva megigazgatta vállig érő barna haját. Aki a maga valójában szép és karcsú, annak az arcára nem hiányzik a smink, lábára a magas sarkú cipő.

– Higgyen abban, hogy ő valóban türelmes beteg, aki zokszó nélkül követi a kezelőorvosa utasításait.

– Nekem ez bonyolult – fordult újra felém.

– Hivatkozni kell a szomszéd kórteremben fekvő rossz betegre, aki folyton izeg-mozog az injekciózás alatt, és addig dörzsölgeti, vakargatja koszos kézzel, míg a tű helyén tályog nem támad. Szörnyű, merő kelés a feneke. Vagy a nyolcas szobában fekvőre, akinek hiába magyarázta el az orvos nem egyszer, hogy a tablettáknak a gyomorban kell feloldódnuk, nem a szájban. A gyógyszer nem cukorka. Falra hányt borsó. Úgy bedagadt a drágalátos beteg szája, torka, hogy most se nyelni, se köpni nem tud. Harmadik napja mesterségesen tápláljuk.

– Kész átverés, vagy nem?

– Amit Edina barátnőd művel veled, az micsoda, hogy nevezzem?!

Nem válaszolt, mosolygott. Hiányzott az arcáról egy pofon, biz' isten! Elöttem ne reklámozza senki a bárgyúságát!

– Nem lenne belőlem jó ápolónő.

– Kuncsaftos kurvának jó lennél!

Filmszakadás.

Lyukas agy.

Törlőrongy.

Mondja el valaki, mi történt tovább! Hahó, valaki, markold két kézre a hokedlit és dobd ki a konyhaablakon velem együtt! Az is megoldás.

5.

Ültem a konyhai hokedlin. A kipihent fáradtság néha csodákat művel. Pár perc, netán félóra múlva nem fogok ugyan kamaszmód föl-lerohangálni a lépcsőházban, és becsengetni minden szomszédhoz, vagy elszaladni a piac-

ra három sárgarépaért. Nem. A rajtam eső varázslat másként és másvalamivel kerít hatalmába. Átalakít. Na nem úgy, hogy csiribí-csiribá, és a szép szőke hajú királylány máris varangyos békaként kuruttyol. Mássá tesz, nem jobbá vagy rosszabbá, csupán mássá. Aki nem a tegnapi vagy a holnapi hétköznapi Emma, és aminek csodálatosképpen éppen ma kell megtörténnie.

Mindent tud rólam, míg nekem sejtelmem sincs a vágyairól, az álmairól, a legféltettebb titkairól. Én ő vagyok, de ő nem egészen én.

Mély levegő!

Meddig ülök még a hokedlin?

Sárika szegény várhatja a reggelijét, reszketve a csésze kávéját. Ági úgy letette a kávésdobozt a cipőtartó kisszekrényre, hogy végül ott maradt. Mi a fenének rohant el, akkora, de akkora ajtót becsapó sebbel-lobbal? Miért? Rosszat mondtam? A javát akarom, Sáríkána a mihamarabbi jobbulását, a betegeknek a gyógyulását...

Ki vagyok, mi vagyok én neki végtére is!?

Hol volt, hol nem volt, a Tiszán innen, és a Kis hegyen túl, ahol kurta farkú kismalac túr. Csillogó szemű, hosszú hajú nagylánnyá serdült a tegnapi még rosszcsont és ebadta leányka. Apu királytól arany fülbevalót kapott az iskolai ballagása napján, mindenki mástól sok-sok jókívánságot. Kevés híján három-utánfutónyt. Nem csoda, hogy éjszakánként nagyot álmodott, napközben sokra vágyott, és semmi dolog nem fogott rajta. Egy szép nap aztán a semmittevésre is ráunt, és azzal állt Apu király elé, hogy ő világgá akar menni, kipróbálni a szerencsáját.

– Hm! – hümmögött az óhaj hallatán Apu király. – Aztán melyik irányba, leányom? – kérdezte kismalacra.

– Lembergbe – válaszolt a nagylány illedelmesen.

– Mért pont oda, és nem máshová? – kérdezett tovább Apu király.

– Ott található az állatorvosi főiskola – hangzott a felelet. – Tudod, apu, rájöttem, hogy nagyon szeretem az állatokat.

– Buksi kutyánkat igen – csóválta a fejét Apu király, majd azzal, hogy még alszik egyet, ha nem kettőt a dologra, elnapolta az ügyet.

Eltelt egy hét, a másíknak a fele, de Apu király még nem nyilatkozott, nem mondott se igent, se nemet. Áhá! A nagylányt nem olyan fából faragták ám, mint a széklábat, addig-addig sündörgött, forgolódott Apu király körül, míg alkalom nem adódott, és újra elő nem hozakodhatott a dologgal.

– Nem beszéled jól az orosz nyelvet, fél éven belül idehaza találsz magad. Az orvosi szakokon nincs olyan, hogy türelmi idő – nyomatékosította igazát Apu király, majd elvonult a hálószobájába.

Nem úgy a nagylány, le sem hunyta a szemét, s reggel Apu király elé állt.
 – Ígérem, oroszul tanulok éjjel-nappal – fogadkozott.
 – Mégis azt mondom, hogy nem mész Lembergbe – jelentette ki Apu király gondolkodás nélkül.

– Miért nem? – kérdezte, makacskodott a nagylány.

– Mondjuk, nincs rá keret, megsínylené az udvartartás – tárgyasította a dolgot Apu király.

– Adnak stipendiumot¹⁰ – húzta ki magát a nagylány.

– Leányom – szólt szelíden Apu király –, egy nagyvárosban havi harminc rubel annyi, mint idehaza három.

– Takarítást vállalok, félállást...

– Állj! – emelte fel a jobbát Apu király. – Szót se többet, most én beszélek! A munkához nincs elég türelmed, hiányzik a veszélyérzeted, és a kitartással is hadilábon állsz.

– Ez nem igaz! – tiltakozott a nagylány.

– Sajnos az, lányom, ismerlek – intette leányát Apu király.

– Bebizonyítom, hogy nem igaz! – heveskedett tovább a nagylány.

Apu király nem felelt. Apu király miután nagy méltósággal elfoglalta helyét konyhai hokedlijén, az asztalra könyökölt és elgondolkodott. Vontottan teltek a drága percek, utóvégre mégiscsak megszólalt:

– A nagy Kopasz hegyen, de csak ott, és ráadásul csak a legtetején, ez idő tájt nyit a lötty-löTTY virág. Na most, holnap, mire a munkából hazajövök és itt fog állni az asztalon egy vázányi löTTY-löTTY virág, áldásom adom Lembergre. De ha nem lesz itt a virág, vagy csak öt percet is késlekedsz velem, megülsz szépen a fenekeden, míg a családi tanács nem dönt felőled.

Hajnalba kelt a nagylány. Álmában a nagy Kopasz hegyet járta, ráadásul a legtetejét, amit teljességgel beborított a messze rikító löTTY-löTTY virág. Azt hitte, elég lesz felébrednie és kinyújtani értük a kezét. De nem. Fel kellett venni új, kék színű sportruháját, felhúznia vékonyka talpú japán papucsát, mert ne má', nem vágthat neki akármiben az útnak! Keresztül kell gyalogolnia a fél városon oda-vissza. Víz helyett két üveg limonádét, kenyér helyett egy csomag édes kekszet rakott nylon szatrába, majd Apu királytól el sem köszönve fogta magát és útnak indult.

Ment, mendegélt egy óra, két óra hosszan a foghíjakkal tele macskaköves és kopott aszfaltú városi járdákon, mire végre a nagy Kopasz hegy lábához ért. Megszemlélte, de mert sietnie kellett, semmiről sem döntött. Beérte az első, útjába eső gyalogúttal, azon ment tovább. Kezdetben szépen

haladt, élvezettel szemlélte az ébredező város mind tágabb horizontú látképét. Sajgó talpú lábai érezték meg először, hogy a lankás hegyoldal ideoda kanyargó gyalogútja apránként hegyemenetre vált.

Szemre nem tűnt távolinak a hegy legteteteje. A nagylány egyebet sem bámult. Menet közben majszolta az édes kekszet és itta rá a limonádét. Szinte belegyalogolt a bokros részbe, vagyis amit annak vélt. A vadrózsa és kökénybokrok boszorkakaromként nyújtogatták felé tüskés ágaikat. Szél-től megóvó két-három méter magas partfalszerű kiszegelésüket védték: senkit, senkit a közelébe!

A nagylány jobbra nézett, aztán balra nézett, de az élőfalnak se itt, se ott nem látta a végét. Ellenben talált a fűben egy hosszú, rég elszáradt botot. Erre járó valaki dobhatta el, valamikor. A nagylány kézbe vette, megforgatta, és úgy vélte, a célnak megfelel. A bottal az első két-három vadrózsa ágat félrehajtva belépett hát a bokrok közé. Aztán következő ágcsoportokkal ugyanígy téve, araszolva haladt. Középtájon járt, amikor a bot váratlanul azt mondta, hogy reccs! A nagylány azt sikította, jaj, segítség! Segítség! S nem jött segítség! Nem bizony! Két karját arca elé tartva, maga magát kellett kicibálnia. Mire kiért a szabadba, sallangokba lógott rajta az új, kékszínű sportruha, és testén száz, ha nem százegy tüskeszúrás, karcolás vérzett. Ráadásul vékonytalpú japán papucs is a bokrok közt veszett.

Igen, Sárika, így járt pórul régen a nagylány, mert fittyet hányt Apu király jóakarátára.

JEGYZETEK:

¹ Kb. 50 dollár

² A nyelv árnyalatai-t oroszul

³ A nyelv árnyalatai-t ukránul

⁴ Gyerekekkel

⁵ Бакалія – fűszer és csemegebolt

⁶ Élelmiszerárús. Продтовари – élelmiszeráru

⁷ Hiánycikkért–

⁸ Elárúsítónőnek

⁹ Szülési szabadságra

¹⁰ Ősztöndíjat.

AZ ASSZONY TRAGÉDIÁJA

*Elfogyott immár az erőm,
hogy folyvást magamat keressem,
sóhajtott Éva kimerülten
két pusztába küldött lájk között.*

*Teremts harmóniát!
szólt az Úr
lenézvén a káoszos földre,
látván csomókban
a piszkos ruhát,
mosatlan edényt,
elvászott kapcsolatot,
kiszáradt ültetvényt,
elhullott állatot,
vasalatlan inget,
vetetlen ágyat,
gyámoltalan porontyot,
fekete tigrist,
fehér bálnát,
betört ablakot,
kilátástalan jövőt.*

*És akkor az Asszony
felhúzta a szemöldökét,
és megfontoltan
visszaszólt:
Majd.*

hétfő reggel

*mint beszorult asztalfiók
a vasárnapba belelóg
sóhajok tapossák a lábam
már megint itt hagyott a busz
kötelességek záporában
az ember végül behúz
mert megint felborult a vekker
a telefonom lemerült
a Sétatéri fák tövében
koszos varjú a tél megült
megült cseppfolyós alkonyatban
a korom a képembe mászik
a szárazbab is megpuhult
eljutok tán az Operáig
vastagon mocskos ablakok
gúnyosan a szemembe néznek
minek is háborgassanak
hisz úgyis jön a végítélet
és úgyis jön a hétfő reggel
mint beszorult asztalfiók
nem kérdez semmit jó lélekkel
a vasárnapba belelóg*

CSEH SÁNDOR

A CSAVARGÓ

(KISREGÉNY, RÉSZLET)

A völgyben, szürkés-kék köd alatt lapult a piros cseréptetős városrész. Balról őszi, sárgászöld színekbe öltözött, természetes, karcsú nyárfák lombjai takarják el a másik felét, ahová hosszú fekete kígyó, az aszfaltozott országút igyekezett. A beregszászi Kishegy valóban kicsi, de legmagasabb pontjáról, ahol Csinka Karcsi állott, szép nagy kilátás esett a környékre. A korához képest alacsony növésű gyerek unottan szemlélte a változatos, színekben és formákban tetszetős tájat. Onnan, ahol állott, és jobboldalon, a karéjban elterülő hegylánctól nyílegyenes, természettel dúsan megrakott szőlősorok kúsztak le mélyen a hegy lábáig, majd enyhe hullámban folytatódtak attól is tovább. Mindez olyannak tetszett, mint egy rojtos zsinórokkal díszített, hatalmas zöld függöny. Balra tekintve kicsiny erdőcske, a Csizaj terebélyes tölgy- és bükkfái alkottak égig érőnek látszó zöld falat a messzeségben. A fal mögött azonban már csak a kivágott fák tönkjei siratták elvesztett sudarukat. Karcsi háta mögött bikresbokros csalit uralta a környéket egészen a vasúti sínekig, sőt azon is jóval túl, majd a kaszálók zöld foltjai és a learatott gabonaföldek élénksárga szigetei tarkították a látképet. A Vérke-csatorna kanyargó vonulatát, mintha vize sem lenne, csak a szegélyező nád és sásrengeteg jelezte alig kivehetően, s a hordalékos meder közepén csak egy keskeny csónaknak engedett szabad utat a víz, amely frissen áramlott a város felé. Még távolabb, a látóhatár szélén, egy magas templom tornya, a béke bástyája őrködött a táj felett.

A fiúcska egykedvűen pásztázta a megkapó látványt, de a figyelmét semmi sem kötötte le, nem gyönyörködött benne, csak tudomásul vette létezését, mint amikor az ember mondatokat olvas, de az értelmüket képtelen befogadni. Karcsi nem egy élettelen szobornak, inkább mondjuk úgy: élő növénynek, magányos fának érezte magát ebben a pillanatban. Gondolatok nélkül, semmire sem reagálva, bámészkodva, de semmit sem látva, csak úgy állott mereven, közönyösen a dombtetőn, és ette a szőlőt. Egy perc múlva ismét leszakított egy fürtöt, az ellenkező irányba fordult, és kifejezéstelen szemekkel tűnődve, ismét ette a szőlőt. Lassan alkonyodott. A levegő meleg volt, de nem fűledt. Parázsló színekkel búcsúztak a szőlő-

érlelő nap sugarai. A gyerek lehasalt a puha fűbe, s egy botocskával szórazottan piszkálgatta az előtte mászkáló hangyát, pókot, bogarat. Amikor besötétedett, Karcsi megint szőlőt evett, aztán lapu- és szőlőlevelekkel betakargatta magát az éjszaka hűvöse, de főleg a szúnyogok ellen, a karját párnaként a feje alá helyezte, megszámolta néhányat a fekete égbolton hunyorgó csillagok közül, és szemét lehunyva hamarosan álomországba ért.

Reggel korán ébredt. Ujjaival kitörülte a szeméből az utazás nyomait, majd szőlőt evett. De háta mögül hirtelen zajt hallott.

– Jó reggelt! – köszöntötte a csósz vidáman. – Hát te meg ki vagy? Honnan jöttél? Mit csinálsz itt? Itt aludtál?

– Egyszerre csak egyet tessék kérdezni – válaszolta Karcsi –, mert én még kicsi vagyok és nehéz a felfogásom.

– Jó. Hát akkor ki fia, borja vagy? Mit csinálsz itt? Hová való vagy?

– Na, magának aztán hiába beszél az ember, de máskülönben az apám fia vagyok, ő azonban már nem lakik velünk. Anyu azt mondta, hogy egyszer láthattam őt, de az már régen volt, nem emlékszem az ábrázatára. Amúgy Csinka Karcsi vagyok. Hát a bácsit hogy hívják?

– Az most mindegy – mondta kissé bosszúsan a csósz –, inkább azt mondd meg, hogy howá valósi vagy.

– Oda, le! – mutatott a város felé Karcsi. – Tetszik látni azt a szemben lévő ötödik házat? Na, onnan vagy tíz kőhajításnyira jobbra, azután meg cikkcakkban balra lakom, de most nem vagyok otthon.

– Azt veszem észre. Na, és mit csinálsz itt?

– Eszem a szőlőt – válaszolta Karcsi komolyan, egyszerűen.

– Tényleg? És még azon kívül mit csinálsz?

– Csak úgy nézegetek, járkálok, valamikor leülök, néha meg felállok, és eszem a szőlőt.

– Egészen összezavartál a bolond beszédeddel – mondta az idős csósz, s töprengve maga elé nézett. – Valamit még akartam kérdezni, de mit is? Ja, igen, minek aludtál itt, és mióta vagy itt? Nem gondolod, hogy keresnek odahaza? Úgy nézem, iskolás vagy, neked most ott lenne a helyed. Mindjárt hívok egy milicistát!

– Már egészen kezdek hozzászokni a bácsihoz – mosolyodott el a gyerek. – Olyan érdekesekeket kérdez, meg mond. Amire az a milicista ideér, én már tetszik tudni, hol leszek? Látja azt az erdőt? Na, ott leszek.

Az öreg belátta, ezzel a fiúval nem úgy kell beszélni, mint általában az ilyen korú fiúcskákkal szoktak, ezért hangnemet váltott.

– Engem Jóska bácsinak hívnak, de Pista legyenek, ha értem a dolgodat. Hát minek nem mégy haza? Anyád csak van?

– Vanni van – válaszolta Karcsi, miközben természetes módon leszakított egy szőlőfürtöt, és enni kezdte –, csak hát az a baj, hogy mostohaapám is van.

– Ver téged? – kérdezte a csősz.

– Nem ver, de inkább verne, minthogy sohasem szól hozzám, még csak rám se néz. Úgy emleget, hogy „a kölyök”.

– Hm. Akkor már értem. Ez régi nóta. A mostoha, az mostoha. Na, de fiam, ez sem megoldás, csavarogni, kóborolni! Testvéred van?

– Nincs, de bár lenne, akkor legalább ketten csavarognánk. Anyu nem szeret, régebben se nagyon, de most már végképp nem, mert sokszor elcsavargok. Szeretek egyedül lenni, ő már ehhez hozzá szokott. Már nem is kerestet, de ha keresnének is, akkor se találna meg senki, mert én olyan helyeken szeretek lenni, ahol ember nem jár.

– Na, és ha megkerülsz, és megkérdi az anyád, hol voltál, fiam? Mit fogsz neki mondani?

– Eszembe sincs hazamenni. Még csak tegnapelőtt jöttem el, de ha megkérdi, azt mondom majd, hogy szőlőt enni voltam.

– Hát akkor csak egyed, fiam – mondta barátságos hangon a csősz. – De ne lásson meg senki! – dűnnyögte felvont vállakkal, és elballagott a kalyibája felé.

Karcsi magára maradt, s csak állt egyenes derékkal a domb tetején, élvezte a felkelő nap melegét. Nézte hosszasan az országutat, a városba tartó, és a város felől a dombra kapaszkodó gépkocsikat, és lassan szemelgetve ette a szőlőt.

Lehetséges, hogy ebben a fiúban életre keltek az ősi ösztönök? A barangoló, kóborló nomádélet, a táplálékszerzés utáni kényszerű küzdelem elengedhetetlen feltétele annak, hogy az emberiség a huszonegyedik századot elérje. Mindnyájunk génjeiben ott kell, hogy legyenek valahol ezeknek az életért ragaszkodó vad, ősi ösztönöknek a csírái. Vajon milyen életkörülmények kellenek ahhoz, hogy ezek az alvó ösztönök felébredjenek a mai emberben?

Karcsi még a Szovjetunió fennállása idején született valahol keleten, egy oroszországi munkásszálláson. Éva, az anya, a komszomol ajánlásával ment el dolgozni az egyik jól fizető szovhozba. Gyereke apja helybéli orosz férfi volt, s nem élt törvényes házasságban. Amikor Karcsi kétéves lett, elszakadt köztük az élettársi kapcsolat is. A kisfiút nem volt kire hagyni, így más megoldást nem találva, az anyja kénytelen volt hazahozni a bereg-

százi nagyszülőkhöz. Az öregek egy közeli sertéstelepen éltek egy háznak alig mondható kis ingatlanban, és ugyanitt dolgoztak nyugdíjasként. Karcsika iskolás koráig a négy öreg sertésgondozónál és az idősödő telepvezetőnél több embert nem látott, nem ismerhetett meg. Játsszótársai és barátai sem voltak, csak a kutyák és a malacok. Amikor iskolás lett, képtelen volt beilleszkedni a gyerekek közé. Igaz, azok sem fogadták társukká, nem szívesen szóltak hozzá, mivel Karcsi hozzájuk képest rendetlen külsejű volt, s ráadásul magyar is. Az osztálytársai Mauglinak csúfolták. A gyerek disznóolszágaival állandóan tele volt az osztály, így aztán amikor már az elsőben megbukott, nemcsak osztálytársai sóhajtottak fel megkönnyebbülten, hanem a tanítónő is.

Éva ritkán látogatott haza Oroszországból, de akkor sem tudta éreztetni kisfiával az igazi anyai szeretetet. Karcsi így lényegében példátlanul primitív gyermekkori nevelését a nagyapjának köszönhette. Az öreg Pali bá' nem tartozott az unokát tisztességesen, emberien nevelni tudó nagyapák közé. Számára Karcsi csak annyival jelentett többet a disznónál, hogy nem az ólban, hanem vele az asztalnál evett. Pali papó például odahívta Karcsit, hogy nézze és tanulja, hogyan herélik ki a kan disznókat, serényen biztatta, hogy nyugodtan üsse agyon kalapáccsal a kiskutyákat, ha nem kellenek, hívta, hogy igyon vele pálinkát. Felvilágosította arról is, hogy nem muszáj okvetlenül mindennap iskolába mennie, és megtanította rá, hogyan kell a főnök tudta nélkül elseftelni a kocák alól a malacot.

A kérdésre a választ tehát megtaláljuk, ha elképzelünk egy olyan világot, ahol a középkori állapotoktól való eltérést csak az elektromos áram jelenti, de nincs sem televízió, sem rádió, s az ezekből eredő emberi hangok és zene helyett csak cifra kondáskáromkodás, a disznók éhes visítása, rőfögése és a kutyafalka ugatása hallatszik hónapokon, éveken át. Röviden, a gyerek mint egy valódi vadóc, mint egy vadmalac élt ezen a helyen. Ami mégis megkülönböztette őt ezektől az állatoktól, az volt, hogy nagyon szeretett rajzolgatni.

Csinka Karcsi a negyedik osztályba járt, és már túl volt a sokadik magányos kirándulásán. Az anyja nem tudta a számát, de maga Karcsi sem emlékezett rá, hányszor ingerelték fel az impulzusai, hogy a lábai elvigyék őt egy pár napos természetjárásra, ha csendre, békére vágyott. Egyébként ezek a kiruccanások nem okoztak egészségkárosodást Karcsinál, mert tudott vigyázni magára. Előfordult, hogy néha megfázott: prüszkölt és köhögött, de később kiderült, hogy az nem is a hűléstől van, hanem valamilyen allergiától. Előfordult, hogy székrekedése lett távollétében, mint ahogyan az is

előfordult, hogy hasmenéssel tért haza az anyjához, mint ahogy a legutóbbi kirándulásakor is megtörtént. Amióta az anyja férjhez ment, és ős is beke-rült a városba a mostohaapja házába, s hogy már nem állatok között élt, kissé felvágta az eddig sem túlságosan leragadt nyelvét. Amikor legutóbb hazatért, az anyja ezzel fogadta:

– Csak nem tán hazajöttél, gyermekem? Megmondanád, hol voltál?

– A Kishegyen – felelte Karcsi közömbösen.

– És mit csináltál ott?

– Ettem a szőlőt.

– Három napig csak etted, meg etted a szőlőt? Egyebet nem csináltál? – kérdezte a vendég férfi.

– Csináltam! – válaszolta Karcsi.

– Mit?

– Nézegettem, leültem, felálltam, járkáltam.

– Közben pedig etted a szőlőt.

– Közben meg feszt ettem a szőlőt – mosolygott Karcsi huncutul.

– És miért csak ma jöttél haza? – kérdezte az anyja.

– Hát azért – felelte a fiú nagy komolyan –, mert csak mára sikerült teljesen összefosni a Kishegyet!

– Legalább jó lesz a jövő évi termés! – nevetett a vendég.

– Azt garantálom – tódította Karcsi –, nagyon jó munkát végeztem.

Holnap meg mehetek iskolába, hátha szerencsém lesz, és kirúgnak.

Azt hiába kérdezte tőle bárki is, hogy miért jön rá rendszeresen ez a menőke, miért tűnik el két-három hónaponként otthonról, ha senki sem viselkedik vele durván, és ezt ő is elismeri. Most már az anyja is odafigyel rá jobban, igyekszik neki mindent megadni, megvenni, amit lehetséges. Ezekre a kérdésekre Karcsi csak kitérő válaszokat adott, nem lehetett fagatni, s ha valaki leültette, és nagyon komolyan beszélgetett vele, akkor pedig megmakacsolta magát, és a vállát vonogatva hallgatott, vagy semmitmondó válaszokat adott.

– Miért vándorolsz te el otthonról folyton, Karcsi? – kérdezte tőle a pszichológus.

– Csak! – volt a válasz.

– Valamilyen késztetést érzel?

– Nem tudom! – mondta ő.

– Ha így folytatod, a javítóintézetbe kerülsz! Nem fogod megbánni?

– Nem!

- Hogyha felnősz, a börtönbe is kerülhetsz, ha megszeged az emberi törvényeket. Tudod te ezt?
- Tudom!
- Megígéred, hogy többet nem szöksz el?

Erre a kérdésre nem válaszolt, csak felhúzta a vállát, s a fákat és a virágokat nézte a nyitott ablakon keresztül, mintha őket hívta volna segítségül, mintha ők mindent meg tudnának magyarázni.

Október közepén, amikor a ferdén érkező napsugarak mosolyra derítik a jó szagú piros almákat a fa legtetején, akkor a legszebb az ősz. Akkor él igazán, tombol, s minden lassan fogyó erejével azon van, hogy késleltesse a tél közeledtét. A színes gyümölcsök körül darazsak, legyek és mindenféle, finom illatokat kedvelő rovarok hada zümmög, zsong, a kertet betölti ez a megható, a természetnek csakis az ilyen váraiban hallható muzsika.

Karcsi csillogó szemében ragyogott az almáskert. Ült egy ágait mélyen leeresztő kedves almafa tövében, s hátát a törzsének támasztva ette az almát. Beleharapott a gyümölcs ropogós, lédús húsába, rágott, elmélkedett, majd ismét harapott, és elképzelte, hogy de jó lenne egy ilyen örökösen fényárban fürdő gyümölcsöskert lakójának lenni. Ő itt csak ülne vagy állna mindennap, sétálna, almát enne, magába szívna a szagokat, a színeket, a meleget, a fényt, és másnap pedig kezdené előlről ugyanezt. Karcsi érzett magában valamilyen furcsa sejtést, valami olyat, amiről nem tudta, hogy mi az, csak azt tudta, hogy van, létezik. Foglalkoztatta a gondolat, hogy őbenne valószínűleg egy másik valaki lakozik, aki állandóan azt súgja neki: „járj, láss, tapasztalj!”. Ezért különbözik ő a társaitól, de hogy mit akar az a valaki tőle, akit a testében hord, egyelőre sehogyan sem tudott rájönni.

A késő délutáni nap már egészen alacsonyan bujkált az almafák ágai között, amikor Csinka Karcsi megette az asznapi utolsó almát. Reggel óta vendége, jobban mondva hívatlan vendége volt az asztélyi kolhoz gyümölcsösének. Ette az almát, járt, kelt, ült, látott és hallott, most pedig a sok munkától elfáradva úgy érezte, ideje lenne nyugovóra térni. A kert túlsó végében egész nap dolgoztak, de már hazatértek az almaszedő munkások. Egész nap hallotta vidám trécelésüket, s úgy gondolta, elalvás előtt még megkeresi a pihenőhelyüket, hátha talál ott valami ehetőt az almán kívül. Szerencséje volt. Szalonnasütésből megmaradt zsíros kenyeret, paradicsomot és uborkát talált. Ennyi elég is volt neki, de mivel vize nem volt, muszáj volt megennie még egy almát szomjoltónak. Most már csak nyugovóhelyet kellett kinézni magá-

nak. Ebből a célból fogott egy üres almásládát, szénát rakott bele, felvitte egy fára, s ott egy hármas elágazásba helyezte. Kényelmesen elfért benne, ha kissé összehúzta magát, de egyelőre kilógatott lábakkal várta a sötétedést. Az orra előtt ott himbálódzott egy szép piros alma, persze hogy nem tudott ellenállni a kísértésnek, azt is megette. Néhány nagytestű egérre, pocokra vadászó bagoly röpdösött lomha szárnyuhogással a fák fölött, Karcsinak eszében sem volt félni tőlük, aztán amikor felcsendült a tücsök hangverse nye a sötét estében, jóllakottan, mosolyogva lehunyta a szemét, és elaludt. Bár ne tette volna, mert a kiadós vacsora után rosszakat álmodott. Kan disznók kergették, kutyák ugatták, és neki muszáj volt iskolába menni. Maugli! Maugli! – kiáltozták a gyerekek, ő pedig könnybe lábadt szemmel pirult szégyenében. Reggel felé lehült a levegő, s bár volt rajta egy rövid felsőkabát, Karcsi mégis fázott, nem tudott tovább aludni, pedig még álmos volt.

Egyszer csak egy férfihangot hallott a fa alól. Egy kis sovány öreg paraszt beszélt hozzá.

– Hát te meg oszt mit csinálsz ott, te fiú, te? – kérdezte cifra magyárosan.

Az öreg atyafi zöldszínű pörge kalapot viselt a fején, fogatlan szájában hetykén tartva a szipkát, benne a füstölgő cigarettával, amely úgy pattogott az ajakai között, mint egy karmesteri pálca.

– Én itt éppen aludtam – mondta Karcsi –, de ha tudná, milyen szépeket álmodtam! Egy kulacs vízért elmondom magának, ha érdeklí.

– Éngemet a’ nem érdekel, hanem inkább, hogy osztán hát minek kellett ahho’ oda neked femászni, he?

– Azért, hogy leljen be a harmat, meg az egerek ne csipkézzék ki a fületem, dehát magának magyarázzam ezt? – válaszolta a fiú, és láthatóan élvezte ezt a beszélgetést a kis ráncos képű öreggel. – Azonkívül nappal innen, a magasból őrzöm az almát, éjszaka meg itt fészkelek. Madarat játszom – tette hozzá, és már tudta, hogy milyen kérdés következik.

– Oszt’ milyen madarat? – kíváncsiskodott az öregember.

– Jómadarat!

– Oszt, ha lehüppentél vóna onnan, la, álmodba, akko’ még tojást is tojtál vóna, he?

– Ne tessék engem féltetni, nem esik kár énbennem, én már úgyis ütődött vagyok.

Karcsinak egyre jobban tetszett a saját humora. Az öreg gondolkodott rajta, hogy jól hallotta-e, aztán ismét megszólalt.

– Oszt hogy híjnak?

– Engem Csinka Karcsinak – mosolygott jókedvűen az almásládából a jómadár. – Hát a bácsi bemutatkozna?

– Én, la? – sértődött meg az öreg. – Hogy merel te énvelem így beszélni? Te még a világon se vótál, amikor én egyedül kaszáltam a hektár búzát, oszt szaladgáltam a nyócvan kilós zsákokkal felfele a rétolyán a padra!

– A lopott búzával?

– Na, most má osztán elég vót, te fiú, te, majd én megkötekedlek! Gyere le inkább, adok vizet – zsörtölődött a kisöreg.

Karcsi ivott, aztán elmagyarázta neki, milyen jótékony itt az ő jelenléte. Huszonnégy óra alatt egyetlen tolvaj sem merte idedugni az orrát. Én nem kérek fizetést – mondta. – Megeszek egy pár almát, és ingyen őrzöm a közvagyonot. Majd, ha hazafelé mennek, maguknak is a körmükre nézek, megvizsgálom, mi van a táskákban.

– E mán beszéd, kiskomám! – mondta az öreg kellő vidámsággal, mégis megszeppenést színelve. – Nem kell mindent komolyan venni. Amúgy Géza bátyádnak szóléthatol, oszt elleszünk valahogy. Te is, meg mi is, he?

Karcsi két napot és két éjszakát töltött ebben a csodálatos almáskertben. Őrizte a termést a betolakodóktól, és annyi almát evett, ha kívánta, ha nem, hogy úgy kívásott tőle a foga, hogy már akkor sem tudott volna beleharapni egybe sem, ha nagyon éhes lett volna. A gyomrának sem használt a sok gyümölcs, így kénytelen volt búcsút venni az őrködéstől.

Útközben, az erdő szélső fái között kanyargó ösvényen járva, egyre jobban csodálkozott saját magán, hogy az élő természetnek olyan jeleivel, finom megnyilvánulásaiival, csodáival találkozik, amelyeket eddig nem vett észre, de ha észre is vette volna, nem tartotta volna érdemesnek közelebb-ről is megvizsgálni őket. Esetleg az ujjaival is érzékelni, megszagolni és elgondolkodni rajtuk. Miért kék a kökény? Hogyan termeli és állítja elő a bokor ezt a színt? Hogyan és mikor keletkezett az a jeladás, hogy tüskékkel kell védeni a termését? A vadrózsa bogyoí miért pirosak, ha megérnek? Miért fehér a gomba? Miért barna a mogyoró? Mitől függ az, hogy melyik milyen színű? A tölgyekről lehullott makkoknak ki adott, mi adott ilyen szép formát? Ezek a titkok élénken foglalkoztatták Karcsi képzeletét, s úgy érezte akkor, hogy az a valaki, aki benne lakozik, formálja, alakítja őt.

A LIBAPÁSZTORLÁNY

Anyámat sosem engedték a nagyszülei a többi gyerekkel játszani. Mindig találtak neki munkát, mert falun az bőven akadt. Délutánonként általában a libákat kellett terelgetnie, le a töltés mögé, a Tiszához. Erről mesélt, miközben a szülőfalujába tértünk, hogy meglátogassuk a nagymamája sírját.

Aznap tollfosztásra készültek. Olyankor kitepkedték a liba tollait, amit a padláson szárítottak, később pedig paplant vagy párnát tömtek vele. Hatalmas érték volt abban az időben a dunna.

– Vigyázz, hogy össze ne verekedjenek a szomszéd libáival! – kiáltott utána a nagyanyja. Anyám csak bólintott, közben arra gondolt, hogy azért bemegy majd egy kicsit ő is a vízbe a többiekkel.

Amikor a folyóhoz értek, a libákat egy tisztásra terelte, közel a parthoz, ő pedig levetkőzött és megmártózott a vízben. Gyorsan repült az idő, a többiek már hazafelé vették az útjukat. Csak ő és a libák maradtak ott.

Felöltözött és elindult hazafelé. Amikor a szomszéd háza előtt jártak, a Sáríka néni libái rátámadtak az övéire. Anyám szaladt és a botjával igyekezett őket szétválasztani, de a toll csak repült a levegőbe, a por meg egyre sűrűbb volt. Mérgében rácsapott az egyik szomszéd liba fejére, mire az eldőlt. Végül sikerült az állatokat szétválasztani és beterelni a kapu mögé. Csak egyetlen jószág feküdt az út szélén, az, amelyik az ütést kapta.

Anyám felkapta és szaladni kezdett a Tisza felé. Locsolta a libát a hideg vízzel, dugdosta a fejét a víz alá, de semmi haszna nem volt. A jószág kimúlt. A töltésről kiabálást hallott. A nagyanyja volt, őt szólongatta. Ijedtében a dögöt az egyik fűzfa alá dobta, a folyó szélére.

– Erzsike! Nem láttad a Sáríka néni libáját? – kiabálta.

– Én nem!

– És mit csinálsz még lenn?

– Mosom a lábamat, mert poros volt.

– Na indíts hazafelé, de máris!

Anyám nagyon félt, hogy kitudódik a dolog. Lesütött fejjel ment a nagyanyja mellett az úton.

– Nem vigyáztál jól a libákra, összeverekedtek – dorgálta meg az öreg.

– Nem tehetek róla, a Sárika néni libái mind olyan vadak! Ránk támadtak és nem tudtam mit csinálni – sajnálkozott anyám.

Sárika néni ment velük szemben.

– Erzsike, nem láttad az egyik libámat?

– Én nem – válaszolta halkan.

– Nem láttad, merre legeltek?

– Ott, lenn a Tiszánál.

– Eredj, mutasd meg neki – szólt a nagyanyja.

Anyám elindult a töltés felé Sárika nénivel, közben abban reménykedett, hogy hátha elvitte a víz a dögöt. A folyópartra érve a vízen egy fehér liba úszott, feje lebukva.

– Ott a liba! – kiáltott fel anyám. – Biztos megfulladt!

– Hogy az istenbe fulladhat meg egy liba?! – dühöngött Sárika néni. – Ezzel már semmit sem tudok kezdeni – mérgelődött tovább, majd hátat fordított és visszaindult a faluba.

Amikor anyám hazaért, a nagyanyja már az ajtóban várta.

– Meglett a liba? – kérdezte.

– Meg – válaszolta anyám.

– Hol volt?

– A vízben. Belefulladt.

– A liba vízbe fulladt?

– Igen.

– És mégis hogyan, gyermekem?

– Hát, amikor alábukott.

– Alábukott?

– Igen, mert rosszul érezte magát.

– Mégis mitől?

– Hát, én azt már nem tudom, csak sejtem.

– És elmondod?

– Vagy a melegtől, vagy mert valaki megütötte?

– Mégis ki üthette meg a libát, jányom?

– Hát, én azt már nem tudom, de lehet, hogy a szomszéd lány volt, amikor összeverekedtek a miénkkel.

– Aha. És utána lement a liba megmosakodni a Tiszába, mert rosszul volt?

– Hát, segíteni kellett neki...

– No és mégis hogyan?

– Hát, le kellett vinni és megmosdatni.

- És ki segített neki?
- Én voltam az, nagymama.
- És mégis hogy dőglött meg az a jószág?
- Lehet, hogy ijedtemben vízbe fojtottam.
- És nem a bottal verted fejbe?

– Csak egy kicsit, de esküszöm, én nem akartam! Csak azok a szomszéd libák nem mentek el, hiába hajtottam én őket! Mérgemben rávágtam a fejére, de nem akartam megölni!

- És miért hazudtál nekem?
- Félttem, hogy kikapok.
- A libáért nem kaptál volna, de a hazugságért igen.

Anyám elmosolyodott, amikor a Tisza töltéséhez értünk. A nagy fűzfa már nem állt a folyó partján. Lassú léptekkel sétáltunk a vízhez.

– Itt fojtottam meg a libát – nevetett fel –, legalább húsz éve nem jártam itt.

Ezután sokáig állt egy helyben, szótlanul.

A temetőig csak egy utcán kellett keresztülmenni. Apró gyerekek szaladgáltak, az idősek pedig a kapualjban ültek a lócákon. Megbámultak minket. Anyám mindenkinek köszönt, én is így tettem. Egy kislány jött velünk szemben, lehajtott fejjel, libákat terelt. Egy görnyedt hátú öregasszony kiabált utána.

– Vigyázz, hogy össze ne verekedjenek a szomszéd libáival!

Anyám egy pillanatra megtorpant, megismerte a nő hangját. Sárrika néni volt az.

ZINA NÉNI

Akkoriban váltam el az első férjemtől, és nem lakhattam többé abban a házban, ahol korábban éltünk. Hiába tettem ki őt, naponta jött rám a milícia. Éjszaka vagy nappal, mindegy volt nekik. Ha a faluban nem volt áram, én voltam a hibás, azt mondták, nálam van zárlat, ha nem volt víz, hogy nálam van csőtörés. Muszáj volt elköltözni onnan.

Abban az időben gyerekkel albérletet nem lehetett találni, úgyhogy az egyetlen lányomat le kellett tagadnom. Egy vénasszony magához vett engem kvártélyba. Zina néni. Pénzt nem vett el, csak azt kérte, hogy naponta háromszor látogassam meg. Egyszer reggel, amikor kenyéret kellett vin-

nem, aztán délben, ebéddel, majd este, amikor a házimunkában segítettem neki. Eleinte csak tollat fosztottunk, kukoricát törtünk. Nem esett nehezemre segíteni neki. Úgy négy hónap után aztán egyre furcsábban kezdett viselkedni. Megpróbálta lefoglalni az egész napomat, hogy ne tudjak dolgozni. Ha kihagytam egy-egy látogatást, rögtön azzal fenyegetett, hogy utcára tesz. Én pedig kiszöktem vagy elkérezkedtem a munkából, csak hogy a kedvére tegyek.

Egyszer megkért, hogy menjek be, segítsék neki. Azelőtt soha nem engedett be a házba, csak az előtte elterülő teraszon ülhettem.

– Erzsike, meg kéne fejni a kecskéket – mondta, és intett, hogy kövessem.

A fatákolmány belseje újságpapírral volt kiplakátózva, a padló pedig sárral tapasztva, amit széna fedett. Beljebb, a fal mellett négy kecske állt. A vénasszony leült egy székre, nagy csuprot vett elő, és elkezdte fejni őket. Csak álltam mellette, amíg ő mutatta, milyen mozdulatokkal kell húzni az állat tőgyét. Amikor befejezte, én az ajtó felé indultam.

– Ne siess – szólt utánam, majd a lábával arrébb kotorta a szénát, és egy csapóajtóra mutatott. – Emeld fel!

Felemeltem az ajtót, nejlonzacskó takarta el a lejáratot.

– Vedd fel! – parancsolt rám, és én szót fogadtam.

Megcsapott a bűz. Dögszag terjedt szét a házban. Az öregasszony egy zseblámpával világított a gödörbe. Lenn három kecske állt. Amikor meglátták a fényt, reszketve ugyan, de megpróbálták kimászni. Erejük nem volt, szinte haldokoltak.

– Ezek még levegőt sem kapnak! Etessük meg őket, mert tejük biztosan nincs – próbáltam finom hangot megütöni, bár dühös voltam. Félttem, hogy ha megsértem az asszonyt, az utcára kerülök. Kenyérdarabokat és vizet hozott, én lemásztam és megettettem a kecskéket.

Hogy megszabaduljak a bűztől, megpróbáltam elterelni a figyelmét – az udvarra hívtam, a csapóajtót szándékosan nyitva hagyva, hogy friss levegő jusson a gödörbe.

– Az udvaron is vannak, nézzük meg akkor azokat – mormogta.

A hátsó udvar nagy volt és tágas. Ötméterenként kutyaólak és láncra vert kutyák álltak a magas deszkakerítés mellett. Akadt, ahol a láncra vert állat már nem élt. De kecskét sehol nem láttam.

– Hol van itt kecskeól? – kérdeztem tőle, mire az udvar közepére mutatott.

A kutyák habzó szájjal ugattak. A földön újabb csapóajtó állt, az alatt pedig másik nejlon. Az udvaron három gödörben éheztek a kecskék.

Hazaérve átkutattam a lakást. Egy szekrényfiókban dokumentumokat leltem: születési anyakönyvi kivonatot, halotti bizonyítványt és házassági leveleket. Számolni kezdtem, az asszony nyolcvanhat éves, és hét férfival kötött házasságot. Leültem a díványra, és töprengeni kezdtem.

Zina néni görbe hátú és alacsony. Fején mindig rózsás fejkötőt visel. Ám a szeme olyan kék, mint a tenger, és olyan a csillogása, mint a gyermekszemeké.

Másnap megint mennem kellett hozzá.

– Zina néni, hadd fizessek inkább a lakásért, mert nem tudok szétszakadni – kértem az öreget.

– Nem kell nekem a pénz! Olyan nehezedre esik egy vénasszonyon segíteni? – kiabált rám.

– Nem, de így nem tudok munkába járni. A fizetségből pedig felfogadhatna valakit, aki ráér és segít.

– Azt hiszed, bárkit beengedek? A kutyákat is azért tartom, mert már nem egyszer kiraboltak.

– Nincs magának senkije? Nincsenek gyerekei?

– Nincs. Gyere velem – szólta, és elindult a ház mögé, keresztül a kutyákkal teli udvaron. A csapóajtók alatt hallottam a kecskéket nyöszörögni. Az udvar legvégén kiskapu nyílt egy akácosba. Kicsi tisztás közepén egy széles, de alacsony tölgyfa állt. Ágai kétfelé nyúltak, közepén pont annyi hely volt, hogy egy ember kényelmesen leülhetett. Ott telepedett le az asszony.

– Ki kell szedni a szedret. Gyökerestől – mondta.

A kerítés mentén végig szederindák futottak.

– Mít zavar az magának?

– Be fog nőni az udvarra. Ma este szedd ki őket – és ezzel elnyúlt a tölgyfa egyik ágán.

Amíg én az indákkal bajlódtam, ő figyelt engem. Szinte élvezte, hogy mennyit kínlódom. Késő este lett, mire befejeztem. A kezemet véresre marták a tüskék. Égett és viszkedett. Hazamenet pedig elkapott az eső, teljesen bőrig áztam.

Reggel lázasan ébredtem. Úgy éreztem, hogy a kezeim elégnek. Nem bírtam elmenni Zina nénihez. Délben taxit hívtam, és a kórházba vittem magam. Az orvos azt mondta, ha nem vigyázok magamra, akár tüdőgyulladásom is lehet. A kezemet bekente kenőccsel, és bekötözte.

Este kopogtak az ajtón. Egy magas, kék szemű férfi állt ott, mellette Zina néni.

– Szedd össze a holmid, és tűnj el – mondta egyenletes hangnemben.

- Beteg vagyok, Zina néni, különben mentem volna.
- Most már ne gyere. Egy órán belül add oda a kulcsot a fiannak.
- Azt mondta, nincs senkije...
- Egy óra múlva visszajön. Add oda neki a kulcsot.
- Ezt csak azért, mert ma nem mentem? Nem érti meg, hogy beteg vagyok?
- Egy óra múlva – hátat fordított és elment.

Összeszedtem a holminkat, felöltöztettem a lányom. A kék szemű férfi pontos volt. Leadtam a kulcsot, taxit hívtam, és egy barátnőmhöz mentünk. Azt hiszem, öt hónap után akkor aludtam jól először.

A VONATOKRÓL

*A felsővezetékben Isten lakik
– mesélte főpályamester dédnagyapám.
És mikor elérte a halál
szeretett ungvári pályaudvarán,
ő maga is elnyújtózott
az örök vágányok felett.
Galíciában sebzett lelke
a váltóárammal kiegyezett.*

*

*Egyes járatokról nem szól a menetrend.
Éjszaka jönnek a Beszkidek felől,
ahol monarchiás, szűk alagutakra
a Keleti-Kárpátok fenyvese dől.
Itt várják őket, kik már élni nem szeretnek,
és útra kelnek, mint az őseik.
A Latorca-hídon elvesznek a ködben,
s Csapra már csak a mozdony érkezik.*

*

*Egy apa a műszakra indulva
a sötét hajnalban rossz vonatra szállt.
Míg álmodó lányaira gondolt,
utastársává fogadta a halált.*

THÉSZEUSZ

*Sok szép ifjú bús labürinthosz vésteli mélyén
édes Athénért szörnyalak által lelte halálát.
Bánat rág és sorsom vélük most kicserélném.
Sírod látva, atyám, gyász s bűntudatom tüze jár át.*

*Bár megtört a hazánkat sújtó mίνoszi átok,
s végre a tartarosz alján bűg és tombol a dúvad,
héroszi tettem a romlás árját hozta tirátok.
Holt fejedelmünk hantján újraidézem a múltat.*

*Fátylat küldve szememre égbe emelt a kevélység,
tompította az elmém édes naxoszi óbor.
Éjszín gályavitorlám látod, s elnyel a mélység –
így riadok fel az ágyamon estéknént milliószor.*

*Életem útvesztő lett, s rám tört benne a bánat,
mint iszonyú vérszomjjal tette a krétai vad rém.
Bárcsak tudnám ismét, merre van itt a kijárat,
és fonalad hova tetted, drágám, jó Ariadném.*

BOE ARCA

*Éjjélkor kelt fel a második hold,
ragyogott az égen, mielőtt elpusztult,
csillaggá vált és mezőre evezett,
a párhuzam hullámaival sodródott.
Boe arca mindig csak ezen nevetett.*

*Beszéd közben levegőért kapkodott,
dicsekvése szétszabatta az idő réseit,
szavai egymásra kacsintottak,
gyűrődik a tér történetei közepette.
Boe arca mindig csak ezzel kérked.*

*Ötmilliárd év szenved testében,
azzal űzi el az istenek hadát.
Calisto fénye élte nek őrszeme,
akár Isten a teremtés előtt.
Boe arca mindig csak merengene.*

*Vágyakról szól, örök magányról
méltatlan múltja s ködként fedi az elmét,
mely nem várt vigaszt búbánatos vallástól,
inkább túlélte azt a fellegfoslányokban.
Boe arca mindig csak várta élte befejezését.*

*Lehullik tekintetén a végső életszirom,
csend virraszt mellette a hold szívéből,
az időúr megáll a vándorúton,
csenevész tekintete a kupolás üvegburkon.
Boe arca mindig csak rá várt.*

VADÁSZAT

*Távcsövemben keresem homlokod középpontját,
bejelentkezik leshelyemen a vadászösztön,
közönyösen figyelem a vaddisznók nászát,
helyette téged öllek meg, izgalom, libabőr.*

*A sötétben egyenlők vagyunk, ha leszáll az éj,
fél minden, ami él és mozog. Csak ketten maradtunk,
s mint a középkori placcon, játszhatunk lovagi tornát,
ókori gladiátorosdit, vagy le vadászlak, előtte dikciót tartok.*

*Tested elegánsan hullik el, mezőn képzeled magad,
kórházi szobában, szemfedővel. Én kéjelgek a vér látványán,
istenkísértés, te azt sem tudod, ki ölhetett meg. Bizonytalanságod
őrli fel az utolsó lehetetet, ősiségemet majd Hádész magyarázza el.*

Új szerető után kell nézmem.

FÜZESI MAGDA

PATAKOK, HA TALÁLKOZNAK

GONDOLATOK AZ ELŐRETOLT HELYŐRSÉG ÍRÓAKADÉMIA
KÁRPÁTALJAI ÖSZTÖNDÍJASAINAK ANTOLOGIÁJÁHOZ

Kárpátalján vagyunk. Kisebb-nagyobb hegyi patakok csörgedeznek az égbé nyúló hegycsúcsok között. Tiszta vizükkel megkínálják a madarakat, az erdők vadjait, talán még tündérek is lubickolnak habjaikban. Medrükben olykor hordalékot is görgetnek: száraz faleveleket, szél törte ágakat. A patakok útja kiszámítható: mindig csak előre. Az is előfordul, hogy más vizekhez csatlakoznak, és együttes erővel indulnak le az alföldre, ahol befogadja őket a Tisza, a hűséges magyar folyó. Mondjuk azt, hogy a friss csobogású patakok a fiatal kárpátaljai írónemzedék képviselői, akiknek alkotásaitól felfrissülést remélnék az irodalombarátok.

Ilyen gondolatok foglalkoztattak az Előretolt Helyőrség Íróakadémia kárpátaljai ösztöndíjasai alkotásainak olvasása közben. De ha még romantikusabban akarnám indítani a bevezetőt, úgy is fogalmazhatnék, a hét fiatal írásai a szivárvány színeiben hatnak lelkivilágunkra. Aztán elvettem mindent, mert észre kellett vennem, hogy koránt sincs így: ezek a fiatalok az öncenzúra hiányával, felelőtlenségük teljes tudatában élnek időben és térben, külső és belső határok nélkül, bekapcsolódva a mindenkori magyar irodalom vérkeringésébe. Az alkotói szabadságot gúzsba kötő szabályokat nemigen ismerik, vagy ha igen, nincs szándékukban tanyát verni azok mentén.

A magyar irodalom Kárpátalján éppen most kibontakozó csoportosulásának képviselői mutatkoznak be ebben az antológiában. Nem szeretnék kárpátaljai magyar irodalomról beszélni, bár a sajtóban ez a közkeletű elnevezés gyökeresedett meg. Azért kerülöm ezt a címkét, mert regionális jelleget és ennek megfelelő értéket sugall. Amennyiben a kíváncsiság legyőzi a fásultságot, és kedvünk kerekedik beleolvasni az írásokba, hamarosan kiderül: nem regionális sem a külső, sem a belső.

Dióhéjban ejtsünk néhány szót a csoportosulásról. Kárpátalján a múlt század 60-as éveinek végén Kovács Vilmos költő mentorlásával Forrás néven működött irodalmi stúdió, amelynek tevékenysége nem nyerte el a szov-

jethatalom rokonszenvét. Feloszlata után a pásztor nélkül maradt nyáj szét-széledt, de a legenda közszájon forgott: „Volt egyszer egy Forrás stúdió”. „Ekkor születtek azok a tematikus tanulmányok, amelyek sokak számára mértékadóvá váltak. Valami hasonló kellene most is. Annál is inkább, mert biztos bázisként kínálja magát az Együtt” – írta S. Benedek András irodalomtörténész (*Egy verseskötet „karcairól”*, Együtt, 2009/4., 61.). A Forrás után alakultak rövid ideig működő csoportosulások, ám tagjaik jó része mára letette a tollat. Csak remélhetjük, hogy a mostani kirajzásban erősebb lesz a vágy a maguk szemével láttatni a világot.

Az Intermix Kiadó gondozásában megjelent Új vetés (2007), illetve Szárnypróba (2013) című antológiák pályakezdő fiataloknak biztosítottak publikálási lehetőséget, így hamarosan várható volt együttes fellépésük. 2013 decemberében Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVI) néven Beregszászban létre is jött egy irodalmi közösség, amelynek tagjai Vári Fábián László József Attila-díjas költőt, a Forrás alapító tagját kérték fel tiszteletbeli elnöküknek, így eszmei jogfolytonosságról is beszélhetünk. A jelen antológiában szereplő fiatalok túlnyomó többsége tagja az Együtt köré tömörülő KVI-nek, valamennyien rendszeresen publikálnak Kárpátalja egyetlen irodalmi folyóiratában. A KVI két esztendő alatt „nagykorúvá vált”: 2015 decemberében meghívást kapott a *Kolozsvári Kikötő. Kárpát-medencei fiatal magyar írók találkozója* című rendezvényre, amelyet az Erdélyi Magyar Írók Ligája (EMIL) szervezett, így bekapcsolódhatott a határon inneni és túli magyar irodalom vérkeringésébe.

Külön-külön és a maguk mélységében kellene szólni minden egyes versről és kisprózáról, de engedtessek meg nekem, hogy a hét szerző művein keresztül a magam olvasatában jelenségeket boncolgassak és azt is megmutassam, hogy az Íróakadémia hallgatói miképpen hasznosították az idősebb pályatársaktól tanultakat.

Móricz Zsigmondtól tudjuk, hogy „szépen megírni csak azt lehet, ami fáj”, Márai Sándor pedig kijelölte a feladatot: „Nem mondhatod elég következetesen: ez nemes, ez talmi, ez érték, ez vacak. Ez a dolgod, ha ember vagy, s meg akarod tartani ezt a rangot”. E két idézet mentén vegyük górcső alá, mi fáj a kárpátaljai fiataloknak, és hogyan tudják láttatni, mi a nemes és mi a talmi.

A fiatalok köztudottan jól tűrik a fájdalmat, és elég szemérmesek ahhoz, hogy ne tegyék közzemlére sebeiket. Ellenben a költő arról ismerszik meg, hogy „szeretném, ha szeretnének” alapon megosztja a világgal lelke rezdüléseit.

Lőrincz P. Gabriella szikár, gránitból való versei többszöri elolvasásra készítetik a halandót. Első nekifutásra úgy tűnik, a szerző hétköznapi dolgokról

elmélkedik. A *Tárgyak* című tízsorosa arról szól, hogy a világban minden eleve elrendeltetett: „A tárgyak ragaszkodnak / Földre hullva / Nem törnek el / Az asztal a szék a szekrény a párna a hamutál / Mozdulatlan minden / Mindent eltűr / A tárgyak nem vitatkoznak / Nem kérnek és nem tesznek szemrehányást / A hatvanéves kerámiapohár / Tudomásul veszi hogy a polcon a helye”. *Semmi* című versében szinte eszköztelenül, mégis döbbenetes erővel rajzolja meg anyja halálát: „Mindig feketében járok / Nem tudom hogyan kell gyászolni / Próbálok valami fájdalmasat felidézni / De csak üresség van / meg fagy / Soha többé nem kell hogy fázz / Anyátlanul apátlanul szülőtlennül / Fosztóképzőbe öltözve / Semmi sem változott”. Lőrincz P. Gabriella írásai egyetemes értékeket hordozó, elgondolkodtató, nehéz olvasmányok.

Marcsák Gergely néhány évvel ezelőtt versekkel, később kisprózákkal is jelentkezett. Költőként még keresi a hangját, ám néhány meglepő fordulatra verseiben is rácsodálkozunk. A Simándy József emlékére írt *Tiborc panasza* című költeményében a mai kor emberének panaszait sorolja: „Elmondanunk már nem maradt kinek, / hogy mindennek fölment az ára, / naponta járunk temetésre, meg / hetente kemoterápiára”, az *Örök fogság* címűben pedig egy a sztálini légerekbe elhurcolt földijének állít emléket.

Kisprózái felkeltik a figyelmet: groteszk történeteiben mintha a dolgoknak a színe és a fonáka egyszerre lenne jelen. Különösen hátborzongatók a *Zár*, illetve a *Kivizsgálás* című írásai.

Csornyj Dávid versekkel van jelen az antológiában. Olvasmányélményeinek hatása témaválasztásain is meglátszik. Érdemes elmerülni más-korokban, amelyek másfajta szörnyűségeket produkáltak ugyan, mint az ezredforduló első két évtizede, – amikor a kozák baka behívót hoz a magyar legénynek, „– indulni kell, itt a háború, katona! –” illetve amikor az asszonyt és a gyermekeket vacsoraidőben a számítógép köti össze a világhálón a családfővel, aki Csehországban koronáért dolgozik, hiszen „a második málenyikij robotért már fizetnek” (*Nosztalgia*), – de ugyanolyan lelketlenek voltak. Ezt a kiüresedést mutatja be a fiatal költő legtöbb írásában. Érdekes csavar van *Nyomatásügyi problémák* című versében: „Szökni vágyó gondolatok / koponyám belső falán. / Ha kinyomtathatnám őket... / ötleteket, / másnaposságot, / titkokat, / nemes eszmét... / nyomtatnék érzelmeket, / ábrándozó reményt, / karácsonyt, csalódást, / nyári szerelmet. / Mindent / magamból. / Zavarják elmémet. / Kifogyott a tinta.”

Kertész Dávid kisprózái elvontak. Annak ellenére, hogy főleg párbeszéddek, hősei képzelt személyek, nem hétköznapi emberek. A *Keresztes lovagok*

című monológ azonban nagyon is korhű: valahol a kelet-ukrajnai polgárháborúban katonák cipelik sorsukat. Gyalog járöröznek, mert benzinre nincs pénz, nincs pénz semmire, csak az emberélet olcsó: „Vagy ott vannak az aknák, teszem azt. Rálépsz, és a tiszted azt siratja, hogy veled robbant a puskád, amelyet egy leMBERGI kölyöknek még egész nyugodtan kiadhattak volna.” S. Benedek András szavaival élve: „Tetten érhető történelem”...

Az alig hűszesztendős Kopriva Nikolett írásai meglepően érettek. Versei mély érzésvilágról, prózái komoly élettapasztalatról tanúskodnak. Valójában nem is a témái különösek, hanem a könnyed elegancia, a mesterségbeli tudás az, amivel le tudja kötni az olvasó figyelmét. A *Didergés* és a *Rothadás* című kisprózái művészi eszközökkel megírt hiteles kordokumentumok.

Shrek Tímea történeteinek hősei elesett emberek: nyomorúságos körülmények között élő, árván maradt cigánygyerekek, lopásért, csecsemőjük eladásáért elítélt, börtönbe zárt szülők árvái, akiknek a cigányiskola nyújt(hat) kapaszkodót, tanítói jó példát, törődést. Írásainak szereplői között vannak öreg, lecsúszott emberek, alkoholisták, koldusok. Felnagyítva látjuk az élethelyzeteket, pedig az író távolságtartással szemléli az eseményeket. Olykor családtagjait is aláveti a viviszekciónak: „Nagyanyám velünk egy városban lakott. Nem szerette a családját, csak a macskáit és a palotapincsi kutyáját, aki a vén szipirtyó halála után hozzánk került. Gyűlöltük a kis dögöt, pont úgy, ahogyan a megboldogult nagymamám minket.” (82 *rubel*). „...Csikósrá csomagokkal csak az utazik, aki hosszabb időt szeretne a helyi gyógyintézetben (*iszákosmentő* – F. M.) eltölteni. A nő papírmappát húzott elő, tele dokumentumokkal. Orvosi kézírásnak látszott, ezért közelebb hajoltam, szinte a vállá fölött néztem a papírok közé. Éreztem rajta az erős szívcspepp szagát, ismerem a trükköt, nagyanyám zugívó volt, olyankor, hogy ne érezzük rajta, azzal kente be magát. Mindig a szívbjaira fogta a szédelgéseket, az instabil járást és a zagyva beszédet is.” (11-482).

Döbbenetes az a természetes egyszerűség, amellyel a fiatal író bejárja a pokol bugyrait és helyzetjelentéssel szolgál korunk hátsó udvaráról. Azzal, hogy már-már szociográfiai alapossággal tárja fel a társadalom elgennyesedett sebeit, elvégezte a feladatát. A többi nem rajta múlik.

Rigó Béla írta egy helyen, hogy „A jelenlegi Parnasszus ormán az atomkor csillagállatai zabálják le a versekről az emberi arcukat, a szent hegy lábánál a szériaigény. Minek adja ki magát a költő, amikor senki se kíváncsi se rá, se az Emberre, továbbá univerzális, dalolható líra kell, amelyet mindenki kényelmesen ráhúzhat a lelkivilágára?!” Szeretném hangsúlyozni, hogy

Tóth Dominika azon kevesek egyike, akiket nem igazán érdekel, kíváncsi-e verseire a világ. Mint ahogy az énekesmadár sem törődik azzal, ki hallgatja üveghangját. A fiatal költő alkotásai kristálytisztan ragyogásukkal lepik meg az olvasót, belső melegség sugárzik a versekből, mondhatnám: „nem rontják el a rímek”, azért csobognak olyan természetesen, mint a hegyi folyók. Íme az egyik: „add nekem az arcod, / vagy legalább tegyél úgy, / mint aki szökőevente / egyszer csontjaimon / áthalad. gerincem félig / vízben, gyakorlom a fuldoklás / fokozatait. ahogy merülök, / kíválsz belőlem. mintha / ismernélek, ketten süllyedünk.” (*Add nekem az arcod*). Szívesen idéznék még verseiből, mert szeretném, ha megjegyeznék a nevét: érdemes.

Most, hogy a seregszemle végére értünk, mégiscsak leírom a szivárványos hasonlatot: érzésem szerint Shrek Tímea vörös, Lőrincz P. Gabriella narancssárga, Kertész Dávid sárga, Kopriva Nikolett zöld, Marcsák Gergely kékeszöld, Csornyij Dávid kék, Tóth Dominika ibolyalila színben váltanak ki érzelmeket az olvasóból.

Befejezésül néhány gondolat. A fiatal kárpátjai szerzőkről elmondhatjuk: érzékenyek a kisebbségi lét sorskérdéseire, de nem regionálisan, hanem egységes nemzetben gondolkodnak. Nem törekednek arra, hogy a kisebbségiség egzotikumával operáljanak, nem kívánják zavarba ejteni az olvasót holmi „üveggyöngyökért” cserébe. Elvárják, hogy azonos mércével, nem pozitív diszkriminációval bánják velük a mindenkori magyar író-társadalom. Európai történelemszemlélettel bírnak, ami egyrészt koruknál fogva el is várható, a világra való kitekintés lehetőségéből kifolyólag pedig adott és természetes állapot. A közigazgatási határ már nem jelent számukra szellemi határt, mint ahogy az egy-két emberöltővel ezelőtt még nagyon nyomasztóan hatott az előző írónemzedékekre. Már nem kell a sorok közé rejteniük mondanivalójuk lényegét: megtehetik, hogy alapos tudással felvértezve véleményt formáljanak mindenről, ami fáj és gátol, ami hátráltat és visszahúz. Meg is teszik. Mindannyian a maguk eszközeivel és tehetségük mértékében. Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia ösztöndíjasaiként sokféle impulzus érte őket, és ez meg is látszik alkotásaikon. Öröm látni, hogyan kísérleteznek formával és tartalommal. Bízunk benne, hogy „túl a formán” szeretettel és kíváncsian várja műveiket az olvasó.

RUSZIN NÉPBALLADÁK

AZ ASSZONY ÉS FIAI

a.)

*Állt a lány a Viszló
szakadozó partján,
felnézett az égre,
fohász fakadt ajkán:
– Elfogadom, Uram,
bármit adj is nékem,
csak a szülőfájást
soha meg ne érjem,
annak kínjaitól
szabadíts meg éngem.*

*A fájás rászakadt,
kérte vagy nem kérte,
a vízparton kettős
gyermekáldás érte.
És ott azon helyben
meg is keresztelte,
ikerfiacskáit
nevükön nevezte:*

*– A te neved legyen
Erdődi Ádámka,
a tied pediglen
Erdődi Jánoska.
Keresztet vetett, majd
mindkettőt felvette,
Viszlónak haragvó
vizebe vetette:
– Titeket a folyó
bölcseje ringasson,
a Szűzanya legyen,
aki megsirasson!
Felállt, fogta magát,
elindult Budára,*

*ott is egyenest a
budai kocsmába
sert, meg bort csapolni,
sok garast számolni.*

*De az a folyóvíz
magát meggondolta,
s a két szép fiúcskát
partjára sodorta.
Fel is keltek, s ők is
Budára indultak,
meglelték a kocsmát,
oda benyitottak.*

*– Hallja-e kend, hallja,
szép kocsmáros asszony,
Elénk az asztalra
jóféle bort hozzon.
Ne sajnálja tőlünk,
ne is méricskélje,
mi sem vonakodunk
megfizetni érte!*

*A bort a szép személy
nem iccével mérte,
kannástól hordta a
legények elébe.
Kupába töltötték,
szilajmód nyakalták,
az árát egyenest
kötényzsebbe rakták.*

*– Mondanék valamit,
szép barna legények,
ha meghallgatnátok,
s meg nem sértenélek:
aki engem elvesz,
nem fogja megbánni.*

*Jancsika, az ifjabb,
ezt feleli rája:
– Sok földet bejártam,
de olyat nem láttam,
hogy fiú a saját
anyját vigye nászra.*

*Az asszony megdermedt,
szava is elállott,
és szemük láttára
ízzé-porrá vált ott.*

A MEZÓN FELEJTETT GYERMEK

*Derék, dolgos, szép menyecske Hálja,
de anyósa, akár mostohája,
vasárnap is dolgot oszt ki rája.*

*– Indulj, lányom, megérett az árpa,
egyetlen kalász se vesszen kárba!
Fel ne állj, míg mind le nem arattad,
ne sírjon az anyaföld alattad.
Sarlót fogott és elindult Hálja,
egész nap kétrét görnyedve vágta,
alkonyodott, mire befejezte,
s a hátát kiegyenesíthette.*

*Nem időzött, rohant haza Hálja,
otthon már öt fejšőstehén várta.
Négyel végzett, ötödikhez ült le,
de anyósa rárontott üvöltve:
– Hazajöttél? Hogy nem sül le képed!
Hát a gyerek miért nincsen véled?*

– Jaj, a szívem! Azon nyomban végem!
A gyermek elaludt a mezszyében!

Sírva rohan a mezőre Hálja,
a földet alig éri két lába,
szürkeszárnyú sas száll arra éppen,
Hálja megáll, megszólítja szépen:
– Szürkeszárnyú, a határt bejártad,
talán az én kicsinyem is láttad.
– Láttam, bizony, jártomba-keltembe,
három dajka sürgött már mellette.
Szeme gödréből ivott az egyik,
kicsi szívét szaggatta a másik,
a harmadik ügyetlennek látszott,
mert csak apró csontjaival játszott.

Fut Hálja az anyósa házához,
egyenest a kelengyés ládához.
– Adj kést, anyám, a vásznat felszabni,
a gyermek csontjait letakarni.
De a vászonra nem volt már gondja,
a késsel saját szívét átszúrta.

– Anyám, anyám, lám ezt is megérte:
három bűnt olvasok a fejére:
Az első a vasárnap szentsége,
második a kicsi gyermek vére,
harmadik meg... azt is csak én szánom,
az én elpazarolt ifjúságom.

Siratják már a harangok Hálját,
korbáccsal verik az anyós hátát.
Háljának már koporsót faragnak,
az anyósból szíjat hasogatnak.
Könnyel telve már a vizes árok,
az anyósra éhes varjú károg.

A ROSSZ ÚTRA TÉRT PAPNÉ

*Lent a sötét völgyben,
az út hajlatában
kőből rakott kocsmá
álldogál magában.*

*Ablakában mégis,
mintha világ lenne:
tizenkét zsványok
mulatoznak benne.*

*Velük iddogál egy
rossz útra tért papné,
s hol szépen dalolgat,
hol elfakad sírva.*

*– Hallod-e, hallod-e,
te szép magyar papné,
hogy sírsz meg dalolsz is,
mi oka van annak?*

*– Nem én sírok, az ég
könnyezik felettem:
uramat elhagytam,
hozzá hűtlen lettem,*

*s dalolok, ha bánat
költözik szívembe,
szép kicsi fiam jut
ilyenkor eszembe.*

*Megszólalt erre a
zsványok vezére:
– Hogyan büntessük meg,
mit tegyünk már véle?*

*Tanakodtak, döntést
hoztak nagy sokára:
belevetették a
hömpölygő Dunába.*

*Duna közepében
terebélyes hársfa,
Arról hallatszik egy
varjú károgása.*

*Átpanaszolta a
napot és az estet,
a víz megborzongott,
feladta a testet.*

*Kezét a gyűrűvel
a varjú fölkapta,
és a paplak nyitott
ablakába rakta.*

*A pap az asztalnál
a könyvet olvassa,
lábával könnyeden
a bölcsőt ringatja:*

*– Csicsijja, bubája,
ezüstös pólyája,
ezüstös pólyája,
selyem pelenkája!*

*Látod, anyád keze
megérkezett hozzád,
csak anyácskád nem jött,
nem csókolja orcád.*

A balladákat fordította, a jegyzeteket készítette:

Vári Fábián László

JEGYZETEK:

1. Az asszony és fiai – a. – (J. O. Holovackij: Národnije pesznyi hálickoj i uhorszkoj Ruszi. (Galíciai és magyar-orosz népdalok), II. k. Moszkva, 1878., 702. o.) Ukrán, orosz, belorusz területeken ismert, valamint Kelet-Szlovákiában és Lemátföldön. O. I. Dej szerint az 1810-es évektől publikált ukrán változatainak száma eléri a százat. Az adott szöveg Eperjes környékéről való, magyar vonatkozása, hogy az Erdődi-család fattyaiként azonosítja a gyerekeket. Az ukrán folkloristák az ödipuszi történetet látják visszaköszönni benne. A népballada-költészetben az incestus visszatérő motívum, azonban az érintettek rendszerint másokra hártják a rettenetes vádat. A mai Kárpátalja területéről nincsenek változatai.

2. A mezőn felejtett gyermek – A XIX. sz. végén jegyezték le a tauriai kormányzóságban, az Azovi- és a Fekete-tenger közti térségben. Egyik motívuma – *a mezőn felejtett gyermeket vadak tépik szét* – azonosnak tűnik a magyar *Gyermekét elhagyó elcsalt menyecske* (Vargyas, II. k. 73. old.) megfelelő részletével, s ez mindenképpen a szöveg archaikus eredetét támasztja alá.

3. A rossz útra tért papné – (O. I. Dej – A. J. Jaszencsuk: Balladák – Családi kapcsolatok. Naukova Dumka, Kijev, 1988. II. k. 140. old.) Tartalmát tekintve távoli rokona lehet az előző típusnak. Ez a ballada is a rablótestvérek és a magyar papné konfliktusára épül, de a vérfertőzésre nem történik utalás. Magyar párhuzama nincs. F. Kolessza gyűjtötte Lemátföldön.

NEMZETI HIMNUSZUNK

Közel két évszázad telt el azóta, hogy nemzeti *Himnuszunk* megszületett. Kölcsey Ferenc 1823. január 22-én Szatmárcsékén fejezte be a költemény szövegét és még öt esztendőnek kellett eltelnie, hogy 1828 végén az *Auróra* című folyóiratban a nyilvánosság elé kerüljön. Valójában a tizenkilencedik század harmincas éveinek közepétől kibontakozó reformkorban lett népszerű és vált a nemzeti identitás egyik szimbólumává. A negyvenes években a pesti Nemzeti Színház pályázatot hirdetett megzenésítésére, ezt, mint mindenki tudja, Erkel Ferenc dallama nyerte meg. Először a színház énekkara énekelte el nyilvánosan, igen hamar az egész országban elterjedt, 1844-ben már egy nyilvános ünnepséget nyitottak meg vele. Ezzel Kölcsey és Erkel műve a nemzeti imádság rangjára emelkedett.

A magyar himnuszunk valóságos élettörténete van: voltak a nemzet életében feledhetetlen pillanatok, így 1848-ban, 1956-ban vagy 1989-ben, midőn a *Himnusz* a történelmi újrakezdés és a nemzeti összetartozás bizonyosságaként fogta egybe a szíveket. És voltak idők, midőn a *Himnusz* nyilvános és közös megszólaltatása tiltva volt: a szabadságharc vérbe fojtása után, az 1919-es vörös diktatúra idején vagy az elszakított magyarság körében egészen az 1989-1990-es történelmi változásokig. Igaz, ezután is csak óvatosan és nem egyszer szorongó szívvel merték énekelni Erdély, Felvidék, Kárpátalja magyarjai. Az erdélyi református egyház elővigyázatos bölcsességgel vette fel hivatalos énekeskönyvébe a zsoltárok és dicséretetek közé, hogy ne emelhesen vétőt a mindig gyanakvó hatalom. A *Himnusz* sorsa ennyiben a magyarság történelmi sorsának tükrö: az elszakított magyarság esetében is. Kifejezi ezt a sorsot, egyszermind alakítja is.

A költeményben: a szakrális szöveg, a dallam és a nemzeti sors mintegy összefonódott egymással, és ez a történelmi összefonódás szakralizálta Kölcsey és Erkel művét. A magyar nemzet mindig történelmi sorsának mélypontján vagy éppen magaslatain ragaszkodott leginkább himnuszához. Mondják, az ötvenes években a Rákosi-féle zsarnokság idején a *Himnusz* szövege nyilvánosan alig hangzott fel, gondolom, a Teremtő verskezdő megszólítása zavarta a zsarnoki hatalmat, szóval az ötvenes években a diktátor arra készült, hogy új

nemzeti himnuszt ajándékoz az országnak. Illyés Gyulát és Kodály Zoltánt szemelte ki szerzőinek. Mindenesetre megszegyenülten kellett elsompolyognia, midőn egy operaházi díszünnepségen mindezt szóvá tette Kodály előtt. „Nincs rá szükség, a régi bevált” – mondotta volt a tanúk szerint az ősz mester, és ezzel a kopasz diktátor perverz ötlete lekerült a napirendről.

A magyar *Himnusz* mindig felzengett, ha szövegszerűen nem is az állami ünnepeken, de például a katolikus szentmisék és protestáns istentiszteletek végeztével. Kölcsey *Himnuszát* Erdély- és Kárpátalja-szerzte többnyire ma is templomokban éneklük, korábban viszonylag ritka volt, manapság mindinkább gyakori az a politikai vagy társadalmi esemény, amelyen felhangzik az „Isten, áldd meg a magyart”. Pedig ha a kolozsvári költőnek, Kányádi Sándornak igaza van abban, hogy „a vers az, amit mondani kell”, akkor a *Himnusz* az, amit énekelni kell. Kölcsey költeménye és Erkel dallama együtt alkotója nemzeti létünk és identitásunk egyik leginkább hatékony: öntudatot alapozó és közösséget teremtő szimbólumát. Igazából ezek a nemzeti szimbólumok, mint amilyen a piros-fehér-zöld lobogó, a magyar szent korona, nemzeti ünnepeink: Szent István napja, március 15-e és október 23-a, a magyar történelem nagy hőseinek és eseményeinek emléke, alapozzák meg és teszik teherbíróvá a magyarság nemzeti tudatát és szolidaritását. Természetesen ez a tudat és szolidaritás mindig gondozást kíván – ezért vagyunk most együtt a Magyar Kultúra Napján: *Himnuszunk* ünnepén.

A szimbolikus szerepet kapott emlékek és fogalmak között, éppen kudarcokban bővelkedő történelmünk következtében, többnek is gyászos és tragikus színezete van. Miként a *Himnusz* történelmi visszatekintésének és nemzeti számvetésének rendjében is, hiszen Kölcsey a honfoglalás, az országalapítás és a katonai győzelmek biztató emlékeinek felidézését követve maga is a „rabló mongol nyílára”, a „török rabigájára”, „vert hadunk csonthalmaira”: az elnyomatás, az üldöztetés, a viszálykodás nemzetet pusztító eseményeire emlékezve vallja meg a magyarság vétekeit, és kér Istentől feloldozást.

Mintha volna a *Himnusz*nak egy virtuális történelmi erőtere és jelentésvilága, ez mindazt összefogja, ami a nemzet történelmében siker és kudarc volt: az országépítő munkát és az országos pusztulást. Ebben a virtuális történelmi erőtérben mi, mai magyarok számon tarthatjuk azokat a történelmi eseményeket is, amelyek már Kölcsey kora után szakadtak reánk. A *Himnusz* történelmi visszatekintésében mi ott érezzük Világost és Trianont, ott érezzük elveszített háborúinkat, leverett forradalmainkat, országunk feldarabolását, százezrek menekülését, milliók erőszakos halálát – a

„holtak vérét” és a „kínzó rabság könnyeit”. A *Himnusz* panaszai, fájdalom, mindig újra érvényesekké válnak, és a történelmi számvetést, a bűnök megvallását, a lélek katarziszát csak ritkán követi nemzeti felemelkedés.

Kölcsey *Himnusza*, miként ezt az imént állítottam, a nemzeti szimbólumok magaslatára emelkedett, és ezen a magaslaton a magyarság élettörténetének drámai tapasztalatait foglalja össze. Minderre azért lehetett alkalmas, mert mint költői mű is a kivételesen magasrendű alkotásai közé tartozik. Megvallom, Kölcsey *Himnuszt* én nem tudom meghatottság nélkül hallgatni és énekelni – egyrészt a nevezetes költemény evokatív, azaz megszólító ereje miatt, másrészt a minden sorát átjáró történelmi és személyes emlékek következtében. Bizonyára vannak olyan nemzeti himnuszok, amelyek nem költői szépségük és erejük által szólítják meg a tágasabb emberi közösséget, de mint ennek a közösségnek a vallomásai eleve szakrális fény övezi őket. Kölcsey Ferenc költeménye mint költői mű is az emberi lélek mélyére hatol: közösségi emlékeket kelt életre, az emberi identitás alapozza meg és tartja életben. A *Himnusz* valóban imádság és ennek a nemzeti imádságnak: múltba tekintésnek, közösségi számvetésnek identitás-megtartó, vagy ha kell, identitás-teremtő ereje van.

Erre gondolok most, midőn két nagy magyar közösségben: Erdélyben és Kárpátalján tehetek arról vallomást, hogy meggyőződésem szerint Kölcsey nagy költői művének az én személyes világomban és nemzetem ennél jóval tágasabb világában hol a helye: a gondolkodásunkban és a szívünkben van a helye. A magyar *Himnusz*, kijelenthetem, nemzeti történelmünk, létezésünk és közösségünk foglalata.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

A RUSZIN-MAGYAR SORSKÖZÖSSÉG KORSZAKAI A NÉPKÖLTÉSZETBEN ÉS A VALÓSÁGBAN

Az emlékezés képessége – úgy az egyén, mint a közösség tekintetében – korlátozott, és botcsinálta történészek bosszantására olykor a szelektív működéstre is hajlamos. Rákóczi fejedelem azok közül való, akiknek dolgait a legmagasabb helyeken is számon tartják, akiken nem fog a múltó idő. Ő, a fejedelem nevezte néven a *gens fidelissima*-t, s ezzel emelte magasra, mi pedig változatlan rokonszenvvel tekintünk a leghűségesebb népre, mely rokonszenvre az ő történelmi tisztességük és helytállásuk a fedezet. Vitathatatlan, hogy ebben a kapcsolatban komoly szerepet játszott a magyarok és ruszinok együttélésének eredetmondája, amelyet a maga teljességében Bonkáló Sándor munkájából¹ ismerhetünk. Népköltészetünk e különleges és fontos alkotását² a szakma és a közbeszéd egyaránt jól ismeri, a lecke ismétlése ezért most mellőzhető. Értelmét azonban, mely szerint népeinket az isteni akarat rendelte egymáshoz, érdemes figyelem alatt tartanunk, mert a ruszinok történelmi tudata jórészt ebből a sok évszázados együttélésből ered. Megnyugtató megoldás lenne ebben megállapodni, ám a széttagolt, ma öt-hat közép-európai államban élő ruszin nép tisztázatlan etnogenezise – itt-ott száz esztendeje, de különösképpen a kelet-európai rendszerváltozások óta – szaktudósok egész sorát ösztönzi újabb és elmélyültebb kutatásokra. Ennek örülnünk kellene, de ugyanakkor tartunk is tőle, mert az eléggé szerteágazó eredmények újabb kérdéseket, azok pedig további vitákat gerjesztenek.

Számunkra a népeink kapcsolatában mindenkor hídként működő, és az adott kor társadalmi viszonyait a maga sajátos módján tükröző folklór biztosítja azt a kultúrtörténeti közeget, mely által bejárhatjuk közös múltunk korszakait, és jelen helyzetünkben, továbbra is a Kárpát-medencei élettérben, megjelölhetjük további együtt haladásunk lehetséges irányát.

Témánkkal kapcsolatban a kutatók tekintélyes névsorát tudjuk felmutatni. Előlegben Erdélyi János, Greguss Ágost és Finciczky Mihály évtizedes együttműködésének eredményét, a magyar-oroszló népdalok³ magyar nyelvű kiadását említjük, amelyből elsőként értesült a magyar olvasó a ruszin népköltészet különös, egzotikus világáról. S folytassuk máris Ortutay Gyulával, aki komoly, elemző jellegű folklorisztikai tanulmányokkal⁴ adózott Rákóczi hű ruszinjainak. És szóljunk mindjárt Bartók Béláról, aki a ruszin *kolomijka* és a magyar *kanásznóták* összevetése közben csodálkozott rá dalaink közeli rokonságára, és tett a tárgyban máig érvényes megállapításokat.⁵ Egy ukrán folklórtörténész – a magyar zene és zenetudomány hatalmas alakjának nevezve őt – kihangsúlyozza, hogy Bartók beírta nevét a kárpátukrán folklór és etnográfia tanulmányozásának történetébe.⁶ De ne hagyjuk ki a felsorolásból Pataky Máriát sem, aki ugyancsak a népzenei kapcsolatok szakértőjeként tanulmányozta a ruszin népzene⁷, s innen egy nagy lépéssel eljutunk Kríza Ildikóhoz, aki a ruszin mese- és mondavilágban megformált magyar történelmi hősöknek a ruszin nép általi tiszteletére irányítja figyelmünket ma is.⁸

De kezdjük sorrendben és korszakonként, ahogyan ígértük.

Igor Kercsa ungvári költő, a ruszin-magyar művelődési kapcsolatok kiváló szakembere a legkülönbözőbb forrásokból válogatva, 2001-ben kötetben adta ki a ruszinság népköltészetének Mátyás király alakját feldolgozó meséit és mondáit. A kötet előszavában a sokunk által szeretve tisztelt, néhai Udvari István, a Nyíregyházi Főiskola ukrán-ruszin tanszékének tudós professzora többek között kiemeli, hogy a válogatás a ruszin nyelvű Mátyás-mesék és mondák eddigi legteljesebb gyűjteménye, s a magyar népköltési anyaghoz – a szlovák mellett – ez áll a legközelebb.⁹

A nyelvet értő magyar olvasó teljesen otthon érezheti magát a meseszövegek tartalmában, azok ugyanis – kisebb, többnyire a mesék lokalizálására irányuló módosításokkal és névváltoztatásokkal – rendre a magyar anyag motívumkészletéből gazdálkodnak. A gyűjtemény elején mindjárt Iván bacsával, az igazmondó juhással találkozunk, aki, bár a király féltve őrzött aranyszörű bárányát elcserélte a burkus hercegnő szerelmére, hazudni képtelen. Aztán az okos lány lép elénk, később az okos lányból lett királyné, majd megismerkedhetünk Mátyás királlyá választásának sajátos módon kiszínezett történetével. Nem maradhat ki természetesen a nagy erejű Kínizsi Pál, de még a bakkecskéket is megfejő öreg szántóvető sem. Ha sietünk, odaérünk még a budai kutyavására, és tovább lapozva tanúi lehetünk a kolozsvári bíró udvarában történt nevezetes favágásnak is.

Egy, a magyar szájhagyományban ismeretlen mese azonban erős kivételt képezve emelkedik ki a gyűjteményből. Ez Mátyásnak a nevickei vár zsarnok úrnőjével, a „*pohányivicsá*”-val (*pogány lánnyal, rossz lánnyal*), másutt (*pogány asszonnyal*) vívott párviadalát beszéli el. Volodimir Hnatyuk, neves galíciai folklorista már a XIX. század végén közölte a *török földről származó, kacsalábú*, természetfeletti erővel bíró *pogány lány* és a király mesés történetét. E különös mesealak a ruszin meseköltészetnek csak ebben a kompozíciójában van jelen, párhuzamai azonban erőteljesen a délszláv folklór felé mutatnak. Lehető legteljesebb leírásával a bolgár népköltészetben találkozhatunk, mégpedig egy hősenekében,¹⁰ ahol „*horvát szűz*”-ként emlegetik. A mesealak pártában maradt hajadon, aki a környék lányain bosszút állva megtiltja nekik a férjhez menést. Alattvalóinak tengernyi panaszát hallva, hat vitéz elindul, hogy véget vessen zsarnokságának, de a „*horvát szűz*” felfedezi érkezésüket, majd „*fecskerőptű*” táltos lován, „*csukódó szablyát*” suhogtatva könnyedén legyőzi és „*ökörstorral*” börtönébe tereli őket, ahonnan csak évek múltán, csellel szabadulnak, hogy végül bosszút álljanak a zsarnokon. Halála előtt a „*horvát szűz*” szerelmet vall az őt legyőző Krali Markónak, elmondja, hogy felesége kívánt volna lenni. Hasonlóképpen alakul Mátyás kalandja is a nevickei „*pogány lánnyal*,” akinek várát éjszaka, a környék háziállatainak csengőkkel, kolompokkal felszerelt, gyertyákkal kivilágított csordájával és a környező falvak fegyverbe szólított népének éktelen ordítóásával rohamozza meg. A halálra rémült „*pogány lány*” táltos lovára szállva menekül, ezért Mátyás saját táltosára, az ellenfél lovának testvéreire pattanva veszi üldözőbe, s amint utoléri, a „*pogány lány*” életéért cserébe ugyancsak szerelmét kínálja. Mátyás nem enged a csábításnak, jobbnak látja, ha rögtön fejét veszi, s a pattogva, három mérföldre elguruló fej még sokáig szórja az átkot.

Ilyen győzelmekkel és a nép mellé állított igazság képviselőjével Mátyás méltó arra, hogy a ruszinok saját királyuknak tekintsék, tetteit szájukra vegyék. Ezért aztán az ő egyértelműen rokonszenves alakja nélkül szinte nincs prózai szájhagyományokra épülő ruszin folklórgyűjtemény. Leszja Musketik kijevi tudós, az internetikus kapcsolatok kiváló ismerője, monográfiában¹¹ értekezett és több kitűnő tanulmányban foglalkozott Mátyás királlyal és az ukrán folklór más jeles magyar történelmi alakjával, mégpedig II. Rákóczi Ferencsel és Kossuth Lajossal. Munkásságának gyakorta idézett tétele, hogy az évszázadokon át közös államban való ruszin-magyar együttélés és a történelmi események közös megélése a két ethnosz népköltészetében jelentős kölcsönhatást eredményezett.

A másik, kétségekívül kiemelkedő történelmi szereplőnk, II. Rákóczi Ferencet a ruszin közösség talán még Mátyásnál is nagyobb szeretettel zárta lelkébe. E hűséget és ragaszkodást S. Benedek András a *gens fidelissima*-val foglalkozó kismonográfiájában¹² azzal magyarázza, hogy patriarchális értelemben Rákóczi volt a ruszin népesség utolsó ura, akit a hegyvidék népe legendák hőseként tisztelt, és tetteit nemzedékről nemzedékre emlegették. Így születtek meg azok a történelmi mondák, amelyeket ruszin és magyar egyaránt gyakran emleget.

A ruszin Rákóczi-hagyományt faggatva Ortutay feltesz egy lényegbevágó kérdést: „Emlékezett-e a nép akár csak rövid ideig is arra a fejedelemre, aki érte harcolt és a magyar szabadságért? Hagyott-e nyomot a nép tudatában ez a szabadságharc, s hogyan gondol vissza rá? Mert a nép nem adatokban, pontos évszázadokban gondolkodik, de mindig a lényegre vonatkozó általános igazságokban, és ítélete sohasem véletlen, vagy önkényes, hanem százados tapasztalatok kemény és vesztegethetetlen okossága.” Történelmi dalaik „jól mutatják, hogy a ruszinság éppúgy látta a felkelés okait, mint a magyar nép, s éppúgy örvendett a harci dicsőségnek s bánkódott a felkelés hanyatlásán.”¹³ De nem is a dalok alkotják a ruszin nép Rákóczi-kultuszának gerincét, hanem a magyarral összehasonlítva is gazdag mondakincs, melynek több jeles, regényesre színezett darabját az ellenségei elől bujkáló fejedelemnek a ruszin származású Fedics Mihály meséi¹⁴ őrizték meg. A magyar olvasónak legfeljebb az szokatlan, hogy a mondák legtöbbször az ellenségei által hajszolt, bujdosó fejedelemről szólnak.

Így a máramarosi Bovcár-kút története is a halálra keresett Rákóczi nevét őrzi. A monda szerint üldözői elől a fejedelem és kísérei egy máramarosi településen találtak rejteket. Amikor elmúlt a veszély, hogy a falu népének meghálálja az iránta tanúsított jószágát, embereivel kutat ásátott, mert a faluban nem volt víz, s a kút kőfalát egy szakaszon a fejedelem maga rakta. Rá is írta egy lapos kőre, hogy „Itt járt Rákóczi”. Az emberek ezt mindjárt saját nyelvükre fordították, s azóta is mondogatják: „Bóv cár”, azaz: Itt járt a fejedelem.¹⁵

A zavadkai (Vereckéhez közeli település) lakosok pedig arra emlékeznek, hogy amikor Rákóczi Lengyelország felé vette útját, egy ruszin gazda házában töltötte az utolsó éjszakát. Szabad fekhely ugyan nem volt a házában, ezért a nagy tölgyfaasztalon hajtotta nyugalomra a fejét. Aludni azonban nem sokat tudott, csak hánykolódott, ezért elővette kését, és unalmában az asztallap síkjába belevéste nevének kezdőbetűit. Ugyanezt a történetet a pudpalóciak is sajátjukként őrzik és terjesztik ama bizonyos asztal faragott részleteinek bőséges ábrázolásával.¹⁶

Száldobos község a Máramaros kapujának tartott Husztótól nem messze található. Rákóczi seregében küzdött egy odavaló, szép szál ruszin legény, aki a csapat dobosa volt. Mindenki elpusztult abban a csatában, csak ő menekült meg egyedül, s róla nevezték el a települést Száldobosnak. Kék dolmányban tért haza, ezért arrafelé a házak falait azóta kékre festik.¹⁷

A fent ismertetett, többé-kevésbé kerek szerkesztésű mondákon kívül számos töredék árulkodik még a hegyek népének hajdan gazdagon virágzó Rákóczi-kultuszáról, de manapság leginkább már csak akkor emlegetik a fejedelem nevét, ha éppen hitetlenkedve beszélnek valamiről, amelynek megvalósulásában nem bíznak. „*Bude, ják Rákoczi prijde*” – azaz: *Akkor lesz ebből valami, ha Rákóczi visszatér* – mondogatják gyakran.

Ortutay fentebb említett tanulmánya a ruszin folklór Kossuth Lajossal foglalkozó szövegeiről is beszámol. „*Amilyen örvendéssel figyelhettük, hogy Mátyás és Rákóczi szerepét a ruszin nép mennyire megértette, s mily szeretettel őrizte, annyira meglephet az első pillanatra, hogy Kossuth Lajosról mily kevés megértéssel szólnak dalai. Pedig a jobbágság felszabadításával a ruszin jobbágy érdekeit is szolgálta.*”¹⁸ Tudjuk, hogy a ruszin honvédek, a görögkatolikus kispapokból képzett tüzérek hősiek helytállással szolgálták Kossuthot és a magyar szabadság ügyét, de az osztrákok előretörésének és a cári csapatok beavatkozásának hírére a kezdeti lelkesedés érdektelenségbe ment át, majd teljesen megszűnt. Ortutay egy meg nem nevezett ruszin szerzőt idéz, aki apái nemzedékét emlegetve fanyalgással írja, hogy ők is részt vettek Kossuth „*balamutájában*” (zavargásában), de nem tulajdonít nekik ezért semmilyen érdemet. „*Mintha kiveszett volna a ruszinság lelkéből a közös ügy iráni lelkesedés*” – panaszolja Ortutay, majd megjegyzi, hogy a szabadságharcról szóló dalok némelyikében azért még „*felüti fejét a részvét és a szánalom a magyarok élet-halál harca és Kossuth iránt.*”¹⁹

Ne csodálkozzunk ezen egy percig se, csipkedjük meg magunkat inkább. A XIX. század közepén vagyunk, amikor Ausztriának és Oroszországnak már megfogalmazott politikai érdeke, hogy a ruszin népet Magyarország ellen fordítsa. Jól érezhetően erősödik, támadásra kész a nemzetek összezeuszítását szolgáló osztrák propaganda, s tudvalévő, hogy egy jól szervezett lejárató akció hadosztályok erejével ér fel. Mutatkozik mindjárt az eredmény is: a ruszin értelmiség soraiban egyre több a ruszofillá lett hangadó. A változóban lévő politikai légkör csakhamar a folklór hordozóközegére is átterjed, s a sorsa fölött szánakozó Kossuthnak, azaz a magya-

roknak már ezt a sajnálkozó elutasítást kell hallaniuk: „*Kossuthunk, Kossuthunk mért verbuválsz minket, kevés a te pénzed, mivel látsz el minket?*”²⁰

Érdeemes ezen a helyen kissé megállni és elgondolkodni, mert a tények állása szerint a ruszinság ezzel a félrehúzódással maga függesztette fel a *gens fidelissima* státuszát. Kérdezhetnénk: A ruszinok hűsége csak Rákóczihoz vonatkozott, s a magyar nemzetre már nem? Valóban: ruszinjaink az ország más nemzetiségeihez hasonlóan talán most érzékelik először, hogy Közép-Európa égboltján jelentősen átrendeződött a csillagok állása, s ebből azt olvassák ki, hogy a magyarok ügye veszendőben van, Magyarország a hanyatlás kapujában áll. Hát hogyan fordultak volna el, amikor vezérek – a Debrecenben, Sárospatakon, Prágában, esetleg Lembergben iskolázott írástudók a geopolitikai helyzet előrelátható változásának reményében már más patronusok kegyeit kínálgatják és közvetítik szeretett népüknek?

Az első világháború idején a ruszin folklór – még teremtő erejének teljében – a régi katonaelet motívumait variáló *kolomijkák* mintájára százával termi a háborúellenes dalszövegeket. Nagyon helyes, ezt teszik a magyar bakák is, szinte keresni kell repertoárjukban az őszintén hazafias népi katonadalokat, s ez teljességgel érthető. De befejeződik a háború, s a békeszerződés értelmében Mohács óta nem tapasztalt szomorú sors vár a magyarokra. S ott van mindjárt a levegőben a kérdés: ruszinjaink miként élik meg a velünk történt gyalázatot? A szláv fennhatóság alá került nép hallgat, s ebben még ott lehet az együttérzés is.

A csehszlovák republika idején egy bizonyos *Kornyilo Zaklinszkij*, galíciai származású ukranofil folklorista, a beregszászi orosz gimnázium tanulóival történeti mondákat gyűjtetett, s egy válogatást 1925-ben Kassán²¹ hazafias nevelési céllal ki is adott. Az első oldalakon Laborc vezérről és Jaroszláv fejedelemről olvashatunk mindössze kettő, illetve egy kétes hitelű történeti mondát, azonban a tatár betörésekre, a helyi (ruszin) lakosság velük folytatott küzdelmeire már tucatnyi szöveg emlékeztet. De a magyarokról sem ezekben, sem más helyi eredetmondában nem esik szó, vagy ha mégis, csak nagyon kevés, és az is elmarasztaló hangnemben szól. Megjegyzendő, hogy Mátyás királyt, Kinizsit és Rákóczit ebből a gyűjteményből sem lehetett kihagyni, mert őket változatlanul sajátjukként, Máramaros vármegye lakosaiként emlegetik. A gyűjtemény egyik fejezete Podkarpatszka Rusz más népeit is felsorolja. „*A ruszinokon kívül régtől fogva más népek is éltek Podkarpatszka Ruszban. A népi mondák Hunokról és Rácokról beszélnek. Természetesen éltek itt valahonnan jött Magyarok és Tatárok, aztán Vlachok vagy Románok*

és Szászok is. Manapság a Szászok Szemihorod-ban,²² azaz Erdélyben élnek. És voltak itt nagyon régen Polovecek (besenyők – VFL), aztán Törökök. Ők sokszor harcoltak errefelé.” Hát kell ehhez kommentár?

Hatalmas veszteségekkel, de átértékelték népeink a 2. világháborút is. A hazatért ruszin frontkatonákat, az egykori honvédeket fagatva az ukrán folkloristák olyan dalszövegeket is felvesznek gyűjteményeikbe, amelyekben már túlteng a Magyarország, az idegen érdekekért vívott háború és a katonai felettesek iránti ellenérzés, s olykor eléggé barátságtalan fogalmazásokkal találkozhatunk: „*Tá oni nász bidnikh ljudej do táboriv hnáli / „bidis” ruszin*”, *tá i „disznov” vni nász náziváli*; „*Pojiv magyjár bilu muku ják szvjátu zirnícju / Nám záhányáv u Kárpáti hnílu tengerícju*”; „*Záplákáli sztári j máli ráno u szubotu / vzjáli khlopčiv pir jániku v láher ná robotu.*” Nyersfordításban magyarul ez az értelme: *Bennünket, szegényeket táborba hajtottak, büdös ruszinnak, disznóknak neveztek. A magyarok fehér kenyeret ettek, elibünk pedig romlott tengeridarát szórtak. Szombat reggel sírva keltek öregek és gyermekek, a fiúk meg zöldhagyma szárát szaggatták, azzal mentek munkába.* A „büdös ruszin” és a „disznó” minősítések használatában, az őrmesterek kommunikációs kultúrájában, sajnos, nincs okunk kételkedni. Rendszerint így van ez – személyes tapasztalatból mondom – minden egyes hadseregben. Ami azonban a sanyargatást illeti, enyhe túlzásnak vélem, s erre egyre több a példa: „*Oj, prijsov iz Budápeštu pán ná biloj kljácse, a mágyjári „Iljen Horti!”*”, *á ruszini v plácsi. Oj, mágyjári nye bojári, a likhi tátári, khotyili nász zákuváti v veliki kájdáni.* Magyarul: „*Fehér lovon érkezett meg Horthy Budapestről, a magyarok éljenezték, a ruszinok sírtak. A magyarok nem bojárok, senkit sem kíméltek, béklyóba akartak verni, mint a vad tatárok.* De változik a hang, olvashatunk ennél erősebb, egyenesen fenyegető mondatokat: „*Oj Hortiju, Hortijniku, prokljánu tyá dusu, cserez tebe bez miloho szumuváti musu!! Hortijá bö povisziti ná szuhogo dubá, Koj vin uzjáv od gyivcsini khlopčjá i holubá!* Magyarul: *Ej, te Horthy, a lelked is legyen elátkozva, mert miattad nem láthatom a kedves galambom. Horthyt fel kén akasztani száraz tölgy ágára, amiért a két szerelmest széjjelválasztotta.* S még egyet, utolsóként hadd idézzek a háború végéről: „*J zelená poloniná szim hid ne oráná, Á u hogyi szorokpjátim kulymi zászijáná. Ruszki hlopčiv do mágyjára prolomili brámu, ruszki hlopčiv od mágyjára odobráli prápor. Koj zácšáli ruszki hlopčiv mágyjáriv sztriljáti, to ne ználi mágyjáríki de szjá pohováti. Oj, rusznukenboráku, zácsekáj hodinu, tá ne zsini iz nyá dusu, bo záráz pokínu*”. Néz-

zük hát, milyen lehetett a „hős felszabadítókhöz” csatlakozva a magyarok ellen fordulni: *Már hetedik esztendeje nincs a mező szántva, negyvenötben mégis golyókkal lett teleszórva. Az oroszok a magyarra ajtóستól rátörtek, kezükből a harci zászlót mindjárt kiragadták. Oroszok a magyarokra mikor lőni kezdtek, azt sem tudták, hová, merre menekülhetnének. Ne szorítsd ki, szegény ruszin, belőlem a lelkem, kiadom én magamtól is, csak egy órát várjál.*²³

A dalszöveg csak népköltészet, tehát mese – mondhatnák azok, akiknek szépérzékét és általában a meggyőződését zavarja az utolsó három idézet. Hadd következzenek hát a konkrétabb, és kegyetlenebb, de a valós életből kiemelt tények.

Horváth László, Bene község általános iskolájának köztisztviselőben álló magyar szakos tanára (1926-2007) 1944. november 18-án édesapjával és több száz férfitársával, szovjet fegyverek alatt indult Szolyvára. A mindinkább szűkülő völgyben, mint visszaemlékezésében írja, a Latorca kanyarulatait követő úton a hajcsárok rövid megállást parancsoltak. *„E pihenő alkalmával vallottam be édesapámnak egy titkomat, amely két-három hete nyomta a lelkemet. Történt, hogy egy este szekérderekyi ruszin legényt szállásoltak be hozzánk. Önként jelentkeztek a szovjet hadseregbe, s szekérral igyekeztek Munkácsra. Köztük volt egyik ismerősöm, a csománfalvi Döme, egykori huszti gimnazista, akivel 1942 nyarán együtt voltam leventetáborban az erdélyi Rónaszéken. Elláttuk a fiúkat vacsorával, megkínáltuk újjborral, miután ők szétszéledtek a faluban. Visszatéréskor élénken magyarázták, ki, melyik, hányas számú házat nézte ki magának. Egyikük bizalmaskodva félrehívott, s borgőzös „jóindulattal” megsúgta: sehová ne menjek, ő majd feleségül veszi a húgomat, én pedig cseléd leszek náluk – ne féljek, nem lesz rossz dolgom. Döméhez fordultam magyarázatért, aki elmondta: nekik azt ígérték, hogy a magyarokat kitelepítik, házaikat pedig a hazatérő ruszin frontharcosoknak adják... Édesapám meghallgatott, s utána sokáig szótlanul rőtta az utat mellettem. Aztán mély sóhajjal ennyit mondott: „Bízunk, fiam, az Istenre.”*²⁴

Hát igen, apáink ezt a korszakváltást is végigszenvedték. Ha a ruszinság korábban csak elfordult tőlünk, nem férhet hozzá kétség: a hatalom közelébe került képviselőik pálfordulása most már teljes, és kihat a tágabb közösségre is.

Az egymással hosszú időn át sorsközösségben élő népek különböző történelmi szituációkban való viselkedését, nagyjából 150-170 évre visszamenőleg, *Andrásfalvi Bertalan* tanulmányozta, ám a kapott eredmény elkeserítő következtetésre juttatta. A nyerő helyzetbe került, vagy a győztesekkel ko-

mázó közösségek, csoportok, bár a béke idején szépen megfértek a más nyelvet beszélő, más kultúrárt gyakorló szomszédok mellett, helyzeti fölényük és büntethetlenségük tudatában olyan cselekedetekre vetemedtek, amelyeket korábban maguk is elítéltek volna. Fölöttébb felbátorodhattak (és ezzel el is embertelenedtek) – mint beszélték – 1849 nyarán azok a németajkú lakosok, akik a segesvári csatamezőn maradt holtakat kifosztották, a még lélegző sebesülteket pedig agyonverték. De hallhattunk és olvashattunk eleget a háborút követő romániai és szerbiai, magyarokkal szemben elkövetett baltás gyilkosságokról és egyéb formákban történt kivégzésekről. Hasonló kárpátaljai borzalmakról nem ír a krónika, az óvatos szóbeszéd azonban számon tart ezt azt. Suttogták, még a '70-es években, hogy egy Ungvárhoz közeli ruszin faluban, ahol mindössze nyolc-tíz magyar család élt, 1944 decemberének egy reggelére házaik megüresedtek, helyük kihült.

Legyen ebből már elég. Lélegezzünk fel abban a hitben, hogy ehhez hasonló történelmi helyzettel és a fentebb idézett dalszövegekkel többé nem kell szembesülnünk. Ennek ellenére sokakból kikívánczik a kérdés: Mégis, miért tántorodott el tőlünk Rákóczi népe? Az önálló államiságot soha nem ismerő ruszinokat egészséges életöszönünk minden időben oda hajlította, ahonnan a támaszt és védelmet várhatták. Ha a csehektől, hát hozzájuk, ha pedig a nagy szláv testvér, az orosz ígért kenyeret és oltalmat, őket illette a hűség, ám az új helyzettel nehezen barátkoznak, az ukrán fennhatóság magyarnak, ruszinnak egyaránt rossz.

Az ukrajnai belpolitikában szemlélődve lépünk vissza jó évtizeddel, amikor 2007 márciusában, előzetes sajtóvitákat követően a Kárpátaljai Megyei Tanács napirendre tűzte a ruszinok őshonos nemzetként való elismerésének kérdését. Igazi meglepetésként hatott, hogy a 75 jelenlévő képviselőből 71 szavazott a ruszinok mellett. Nagyszerű! – örvendeztünk – Kárpátalja helyi politikusai kedvünk szerint gondolkodnak! Ám az eredmény nemzetiségi toleranciájáról nevezetes szülőföldünkön újabb sajtóvitát indított el. A véleményt nyilvánító történészek többsége, mint az alábbi idézet szerzője is, a kijevei álláspontot képviselték: „*Ruszinoknak, ruténoknak Anonymus sem a Kárpátok alján élőket, hanem a keleti szlávokat nevezzi... Nem járt itt soha sem Cirill, sem Metód, sem a tanítványaik, és nem kereszteltek ruszinokat, mert akkor itt ez a nép nem is létezett. A ruszinok tulajdonképp Galíciából, az akkori Lengyelországból települtek be a mai Kárpátaljára, és így bizonyítottan ugyanolyan ukránok, mint a hágókon túli nemzetársaik.*”²⁵ Mondjuk ki: az érvek sántítanak, de egyben rendkí-

vül tanulságosak, hiszen az utóbbi évtizedekben folyton azt kellett hallanunk, hogy honfoglaló őseink itt már összefüggő szláv népességet találtak. Íme, egy felmutatható, használható cáfolat a másik térfélről.

De amúgy se keseregjünk. 1989 nyarán, amikor a kárpátaljai magyarság Tiszaújlakon – több ezres tömegben – az újjáépített Turul-szoborhoz vonult, nem maradtak otthon a ruszinok sem. Jöttek ragyogó tekintettel, boldogan, akárcsak 1935-ben, a 200 éve halott fejedelem emléke előtti főhajtásra, s hogy kibontsák, és utoljára felmutassák legdrágább kincsüket: az eredeti, hajdan még Rákóczitól szolgált lobogót. A zászlónak ekkorra (1989) már nyoma veszett, de képviselőjük a mikrofon elé állva, a kijevei állásponttal szembehelyezkedve, hitet tett a kárpátaljai magyarokkal remélt közös jövő mellett. Holott mindenekelőtt *a múltat kellett volna beval-lani*, ahogy illendő lett volna: töredelmesen és kölcsönösen. Erről lekés-tünk, de közeledési szándékukat ruszinjaink szónokai minden esztendőben, minden lehetséges alkalommal megismétlik. Sajnálatos, hogy hiábavalóan, mert nincs, aki fogadja a kinyújtott kezét. Magyar érdekvédelmi képviselőtünk nem veszi komolyan annak a több százezres, ám szervezetileg szét-tagolt népnek a közeledését, amelynek hangadóit az ukrán kormány több alkalommal szeparatistáknak bélyegezte, és üldözi folyamatosan.

De a ruszin – már meggyőződhattünk róla – példátlan módon kitartó. Csalhatatlan hatodik érzékükkel felfogták Magyarország gazdasági és politikai emelkedésének jelentőségét, tömegesen tanulják a nyelvünket, egyre gyakoribb és fényesebb arcukon a felénk küldött mosoly. Nekünk pedig – de a kereszténységében és nemzeti értékeiben erősen hanyatló Európának is – nagy szükségünk van most minden mosolyra. A ruszinok türelmesek, mint világ-életükben mindig. A ruszinok várnak. Lehet, hogy ismét Rákóczi?

JEGYZETEK:

¹ Bonkáló Sándor: A rutének (ruszinok). Franklin Társulat, Budapest, 1939.

² Jézus Krisztus akarata szerint a hegylakó ruszin épületfával és tüzelővel segíti az alföldön élő magyar testvérét, ő pedig kenyérral és borral fizet érte.

³ Fincicky Mihály: Magyar-orsz népdalok. A Kisfaludy Társaság kiadása, 1870.

⁴ Ortutay Gyula: Rákóczi két népe. MEFHOSZ, Budapest, é. n. (1933), és Ortutay Gyula: Ruszin-magyar kapcsolatok a népköltészetben. In: A Tisza bölcsője. Szerkesztette S. Benedek András, Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Könyvkiadó. Beregszász – Budapest, 1996.

⁵ Bartók Béla: Népzene és a szomszéd népek népzeneje. Somló Béla kiadása, Budapest, é. n. 22. o.

⁶ Olena Rudlovszak: A kárpátukrán néprajzkutatás története 1914-ig. 80. o. Debrecen, 1986.

⁷ Dr. Pataky Mária: A ruszin népzene. In: A Tisza bölcsője. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Könyvkiadó, Beregszász – Budapest, 1996.

⁸ Kriza Ildikó: Ruszin – magyar folklórkapcsolatok (A kárpátaljai néphagyomány Mátyás királyról) In: Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiség néprajzából. 2. Budapest, 1998.

⁹ Mátyás, koroly ruszinuv. Ubráv Igor Kerca. Poliprint, Uzshorod, 2001.

¹⁰ Krali Markó és a horvát szűz. In: Nagy lászló: Versek és versfordítások, ii. k., 155. o. Holnap Kiadó, Budapest, 2004.

¹¹ Leszja Musketik: Folklor ukrájinszko-uhorszko go porubiszjá. Kijiv, Ukrájinszkij pizmennik, 2013.

¹² S. Benedek András: A gens fidelissima: a ruszinok. (Kismonográfia) Budapest, 2003.

¹³ Ortutay Gyula: Ruszin-magyar kapcsolatok a népköltészetben. In: A Tisza bölcsője. Szerkesztette S. Benedek András, Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Könyvkiadó. Beregszász – Budapest, 1996. 135. o.

¹⁴ Fedics Mihály mesél. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel kíséri Ortutay Gyula. Budapest, 1940.

¹⁵ Szépasszony dombja. Kárpátaljai történeti és helyi mondák. Összeállította: Dupka György és Zubánics László. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest. 2014.

¹⁶ U. O.

¹⁷ U. O.

¹⁸ O. Gy. i.m.,144.o.

¹⁹ O. Gy. I. m. 145. o.

²⁰ O. Gy. I. m.: 146. o.

²¹ Národnyj opovidánnyá pro dávninu. Isztoria Podkarpatszkoj ruszi v perekázakh. Zobráli ucseniki beregovszkoji gimnázii. (Népi elbeszélések a régmúltból. Podkarpatszka rusz története mondákban. A beregszászi orosz gimnázium tanulóinak gyűjtése.). Szerkesztette Kornyilo Zaklinszkij, Kassa, 1925.

²² Szemihorod – jelentése: Hétváros

²³ Leszja Musketik: Folklor ukrájinszko-uhorszko go porubiszjá (Az ukrán-magyar nyelvhatár népköltészete). Kijiv, Ukrájinszkij Pizmennik, 2013., 191. o.

²⁴ Horváth László: Élet és halál árnyékában. In.: Kárpátaljai magyar férfiak a szovjet légerekben (Történetek, visszaemlékezések, emlékiratok) Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017. 81. o.

²⁵ Joszif Kobály: A ruszinokról. Kárpáti Igaz Szó (az „igazi”) 2007. 03. 17.

DUPKA GYÖRGY

A NAGY HÁBORÚ KOLLEKTÍV EMLÉKEZETE KÁRPÁTALJÁN

IV. FEJEZET

KÁRPÁTALJAIK A CS. ÉS KIR. HONVÉD ÉS KÖZÖS GYALOGEZREDEKBEN

Az alább vázlatosan, a teljesség igénye nélkül felsorolt gyalogezredek többsége hivatalosan az 1880-as évek elején, illetve az első világháború időszakában alakult meg. Kiegészítési kerületük, melyek központja valamely megyei jogú város volt, magában foglalta a környező nagyobb településeket és a falvakat.

Lehoczky Tivadar a háborús lelkesedésről és a háborús apátiáról egyaránt megfogalmazta gondolatait, amikor papírra vetette, hogy az ezredek elindításakor felvirágoztatva s vígan mentek a katonák. Részletes beszámolójában a Munkácson lezajló kezdetekről így ír: „Július 31-én délután híriül hozta a katonaság, honvédség napi parancsban, hogy őfelsége elrendelte az általános mozgósítást. Ez nagy megdöbbenést okozott. Erre a városi hatóság rendezett zenés felvonulást, nagy tömeg járta be a főutcákat s éltette a királyt és a hazát. Kilenc órára a honvédparancsnokság rendezett nagy tüntető felvonulást, elöl a dobosok és trombitások harsány indulókat húztak, néhányan fákllyát lobogtattak és több honvéd égő gyertyákkal ment az ujjongó polgári tömeggel, amely éltette a Királyt és a hazát.”¹

Ilyen lelkesedést csak az 1848–49. évi forradalomban és szabadságharcban tapasztalt, amikor mint tizenhét éves diák a honvédek sorába állt, és végig részt vett a csatákban.

Az orosz és más hadszíntéren történt jelentősebb bevetéseikkel több szakirodalom, hadtörténész foglalkozott, krónikájukat emlékkönyvek sora jeleníti meg.

Munkámban az említett csapatok már feldolgozott és megírt históriáját csupán néhány újabb, vidékünkhez is köthető adalékkal egészítettem ki.

Az 1915 nyarán lezajlott gorlicei harcokban különösen kitént az V. hadtest *Borojevic Svetozar* lovassági tábornok vezetése alatt. A Monarchia nagyrészt ennek a hadtestnek köszönhette a keleti fronton aratott győzelmeit.

Ebben a hadtestben, főleg az ungvári 66. és a munkácsi 65. gyalogezredben szolgált a Kárpátaljáról behívottak zöme. Ravaruszka környékén azonban a hadtestnek súlyos veszteségei voltak.

Az *Ung* c. hetilap 1915. június 13-i számában megjelent tudósítás szerint 5 ezer elesett hőst hoztak Ungvárra és temettek el a helyi katonai temetőben. 1915 kora tavaszán a Kárpátaljára betört oroszok kiverésében a 19. és a 26. gyalogezredek is jeleskedtek, melyekben sok Bereg-vidéki honvéd harcolt.

Az *Ungvári Közlöny* 1917. augusztus 14-i száma hírül adta, hogy **IV. Károly király** elismerte a magyar ezredek magyar szolgálati nyelvének fél-évszázados követelését, mint a magyar nemzetet megillető kívánságot. Addig ugyanis a német volt az osztrák-magyar hadsereg szolgálati nyelve, ami sok nehézséget okozott nemcsak a közlegényeknek, hanem a tiszteknek is. A cs. és kir. honvéd és közös gyalogezred kötelékeiben küzdő katonák kárpátaljai hozzátartozói hálából szeptember 17-én, egész Kárpátalján miséket tartottak **IV. Károly** születésnapja alkalmából.

1. A CS. ÉS KIR. MÁRAMAROS-UGOCSA MEGYEI 85. KÖZÖS GYALOGEZRED

A cs. és kir. 85. gyalogezred hivatalosan az 1880-as évek elején alakult meg. Még a békeidőben az ezred 1889-től 1893-ig Bécsben állomásozott, már akkor is „*máramarosi és ugocsai legényekből állt*”, és a császárváros, ahogy akkor mondták, a Burg őrzését szolgálta. Az itt megszervezett díszszemléken – vezetőjük **Pucherna** ezredes, a későbbi gyalogsági tábornok – gyakran és látványosan „*prezentézott Őfelségének*”, **I. Ferenc Józsefnek**, aki „*mindig meg volt az ezreddel elégedve, de szikrát is hányt a kövezet, amikor a szűknadrágos 85-ösök eldefilíroztak előtte.*” Az ezredtörzs székhelyét a felvidéki Lőcsé városában jelölték ki. Az első világháború alatt kiegészítési területe Ugocsa és Máramaros megye volt. Magában foglalta a környező városokat és községeket, amikor is 1914. július 28-án elrendelték a részleges mozgósítást, melynek következtében három menet és három pót század felállítására került sor. Ezek Máramarossziget felszerelő-állomáson maradtak. 1914. július 31-én az általános mozgósítás is megtörtént, ekkor máramarosi és ugocsai ifjak százai vonultak Rákóczi- és Radetzky-indulókra „Hurrá!” és „Éljen!” kiáltással harcba.

Lőcsén az összes felekezet templomaiban lezajlott istentiszteletek után az ezred parancsnoka, **Bolberitz Oszkár** lovag, ezredessel az élen a legénység az ezred nyelvén, illetve magyarul, románul, ruténul ünnepélyes esküt

tett, majd a polgári lakosságtól búcsút vettek, és a katonavonattal először Máramaroszigetre vonultak, az itt várakozó hozzátartozóktól megindító búcsút vettek. Majd az ezred vasúton ment Kőrösmezőre, Lembergen át Przemysl-ig, onnan gyalog mentek a frontra.

Az Oroszországba való bevonulás előtt **Borojevic** gyalogsági tábornok és hadvezér megszemlélte a kassai 27. gyaloghadosztály csapatait (a Felső-Magyarországból való 25., 34., 67. és más gyalogezredek). Többek között a 85. gyalogezredhez ekképpen szólott: „A 85. gyalogezred az egyetlen hadtestemben, mely még hadjáratban nem vett részt, s így a hadtörténelemben sem foglal helyet. De most neki is alkalma lesz, hogy a történelem lapjai ércbetűkkel örökítse meg a nevét.”²

Úgy is lett. A Kárpátaljáról toborzott gyalogezredek legénysége közül a máramarosi ruszinok, románok, az ugocsai, viski, técsői magyarok felsorolhatatlanul sok hőstettet hajtottak végre. Az ezred több mint 50 nevezetesebb ütközetben vett részt. Halált megvető bátorsággal küzdöttek az orosz (1914 augusztusa–1916 szeptembere), a román (1916 szeptembere–1917 augusztusa) és az olasz harctéren (1918 augusztusától az összeomlásig). Hadinaptárukban több száz esemény került feljegyzésre. A *Manilowa* című tábori újságból is nyomon követhetők említésre méltó hadicselekményeik. Harctéri beszámolók, haditudósítások, hadijelentések, naplók, szakértői elemzések, hadtörténeti tanulmányok sora foglalkozik közkedvelt nevén a „Manilowa-regiment”-tel, akiknek dicső tetteit ezen cím alatt **Lányi Zsigmond** német nyelven örökítette meg, és **Patai József** fordításában ismerte meg a korabeli közvélemény. Íme, egy versrészlete így hangzik: „...Mert ők voltak a nyolcvanötösek, / Orosz túlerőn dicső győztesek, / Vitték a lobo-gót viharba, vészbe / És győzelem volt harcok osztályrésze. / A haza hőse mind, a nemzet őre, / Dicsőségünk zeng a távoli jövőbe...”³

A *Hősök naptárában*⁴ az 1914–1918 közti időszakból több kárpátaljai szerepel, akinek hőstetteit alább közöljük.

Hitter János

Cs. és kir. 85. gye.

1916. július havában a Brody-tól keletre fekvő Radsiwilow község határában a császári és királyi 85. gyalogezred állta útját az előretörő oroszoknak. Július 24-én az orosz tüzérség pergőtüzet zúdított állásainkra, melyet erős gyalogsági támadás követett. A 85-ösök visszavonulási parancsot kaptak. Hitter János tiszthelyettes a visszavonulási parancs ellenére sem hagyta el a helyét. Szakaszával tűz alá

vette a közelgő oroszokat, hogy visszavonuló ezredét védelmezze. Az oroszok megtorpanak és fedezék után néztek. Később óvatos előnyomulással mégis megkezdték támadásukat, a vasútvonalat védő szakasz ellen, mely azonban hősiessen visszavert minden kísérletet. Ez idő alatt az ezred veszteség nélkül vonulhatott vissza új védőállásaiba. Végre is az oroszok annyira megközelítették az utóvédet, hogy kézi gránátharcra került a sor, mely harcban a hősiessen kitartó tiszthelyettesen egy gránát 14 sebet ütött. Bajtársai vitték vissza ezredéhez, melynek minden katonája hálával és megbecsüléssel tekintett megmentőjére.

Hornyuk Pál

Cs. és kir. 85. gye.

A háború utolsó évében a betegségek is egyre jobban tizedelték a hadra kelt sereg állományát. A gyenge ellátás és a rossz higiénés körülmények elősegítették a tüdőtuberkulózis, más néven a TBC terjedését. Ennek esett áldozatául Hornyuk Pál gyalogos is, aki a máramarosszigeti császári és királyi 85. gyalogezredben teljesített szolgálatot. Hornyuk gyalogos 22 esztendősen a budapesti császári és királyi 4. számú tartalékkórházban halt meg a fronton szerzett betegsége következtében 1918. január 10-én.

Ladányi László

Cs. és kir. 85. gye.

Ladányi László tiszthelyettes a máramarosszigeti császári és királyi 85. gyalogezredben szolgált. 1914. augusztus 30-án a rachamiei ütközetben vett részt, ahol, mint géppuskás szakaszparancsnok tartalékban volt. Mivel itt egyelőre tevékenykedni nem tudott, arra kérte parancsnokát, engedné meg, hogy az ezred jobbszámán a harcban álló első vonalat támogathassa. A századparancsnok kérésének helyt adott, és Ladányi szakaszával az első rajvonal közelében fekvő magányos csűrben helyezkedett el. Nemsokára az ellenség itt előretört, de nem sejtette, hogy a csűrben géppuskák is vannak. Ladányi a több oszlopban előnyomuló orosz tartalékot géppuskáival hatásos tűz alá vette és az oroszok előretörését hamarosan visszaverte. Harc közben észrevette, hogy a körülbelül egy kilométerre visszavonult ellenséges tartalék egyik dombhajlatban újra gyülekezik, mire személyesen egy géppuskával előre ment a legnagyobb ellenséges tűzben. A gyülekező orosz tömegeket géppuskájával újra hatásos tűz alá vette, és teljesen szétszórta. Nemsokára egy század érkezett segítségére, mellyel együtt az ismét előretörő újabb orosz tartalékokat teljesen visszaverte. A legnagyobb gránát- és srpneltűzben húzódozott vissza a

csűríg, amelyet újra megtámadtak a másik oldalon betört oroszok. Ladányi ismét visszaverte a támadást, és addig tartotta a csűrt, amíg felmentésükre az ellentámadást intéző tartalékunk megérkezett.

Markó Mihály

Cs. és kir. 85. gye.

Markó Mihály, a máramarosszigeti császári és királyi 85. gyalogezred közvitéze 1917. május 18-án Görznel a harcban sebesült meg súlyosan. Sebesülése előtt a harcok alatt hősi halált halt rajparancsnokától öntevékenyen átvette a parancsnokságot. Kiváló személyes példaadásával lelkesítve bajtársait be is tört a megtámadott olasz állásrészbe, ahol kemény harc árán két géppuskát zsákmányolt. Csakhamar azonban lendületes olasz ellentámadás érte Markó raját, és ugyanekkor egy közvetlenül a raj közelében robbanó gránát széjjel roncsolta Markó egyik alsó lábszárát. Ezzel azonban nem törődött, hanem csodálatot keltő lelki erővel és kimagasló akarakterővel leküzdötte iszonyatos fájdalmait, s addig maradt bajtársai élén, amíg az olasz támadás kivédése nem sikerült. Csak ekkor vitette el magát a segélyhelyre. Hősi és valóban kimagaslóan példás magatartását méltó elismerésben részesítették előljárói, akiknek javaslata alapján az Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki.

Orosz Ferenc

Cs. és kir. 85. gye.

Amáramarosszigeti császári és királyi 85. gyalogezred újonc zászlóalja 1914. szeptember 26-án esett át a tűzkeresztségen. Egy fontos magaslatot kellett megrohanni, amit tűzértségünk már előre megoldozott. De minden összeesküdött, hogy a merész próbálkozás ne sikerüljön. A talaj mocsaras volt, a legények térdig süppedtek belé, és csak nagy kinnal tudták kihúzgálni lábaikat, hogy néhány lépest tehessenek. Az oroszok az erdőben kitűnően be voltak ásva, és számbelileg is fölényben voltak a támadókkal szemben. Százával süvöltött a golyó anélkül, hogy az ellenséget még látták volna. Sok tiszt és közlegény elesett, már úgy volt, hogy a zászlóalj visszavonul és felhagy a támadással. Orosz Ferenc őrmester azonban szakaszával példát adott legénységének a gyorsaságra és bátorságra. Embereivel a mocsaras terepen hason csúszva haladtak előre, s ezáltal kisebb célt mutattak az ellenségnek és még lábukat sem kellett minduntalan kihúzgálni a mocsárból. A szakasz elérte az orosz állásokat, ahol elkeseredett rohammal kiverte az ellenséget, helyüket Orosz Ferenc példaadó buzdítására megtartották, mindaddig, míg a felmentő tartalék zászlóalj megérkezett.

Taubler Gyula

Cs. és kir. 85. gye.

Taubler Gyula főhadnagy a háború kitörésekor a máramaroszigeti császári és királyi 85. gyalogezred kikülönített III. zászlóaljánál szolgált, ami ekkor Boszniában, Rogaticán állomásozott. A szerbiai és az olasz fronton harcolt századparancsnokként, ahol többször bizonyította bátorságát, beosztottjaiért érzett felelősségét Taubler főhadnagy, akit a háború folyamán századossá léptettek elő. 1916. február 9-én Károly trónörökös Bazza di Modreán csapatszemplét tartott, melyen a 85-ösök III. zászlóalja is részt vett, és helytállásáért külön dicséretben részesült. Taubler százados az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásért Legfelsőbb Dicséřő elismerést kapott, hadiékítménnyel és kardokkal, a Katonai Érdemkereszt szalagján.

2. A CS. ÉS KIR. 11. (MUNKÁCSI) GYALOGEZRED

Az 1880-as években megalakult 11. honvéd gyalogezred békebeli állomása Munkács volt. Az első világháború alatt kiegészítési területéhez Bereg és Ung megye városai és falvai tartoztak.

A 11. honvéd gyalogezred Bereg- és Ung-vidékről 1914-től besorozott katonái először vitézül harcoltak az orosz fronton, nevezetesen Tomasov, Rudnik, Tarnow, Breszt-Litovszk és más települések közelében. Később átvezényelték őket a román frontra, ahol **Csanády Frigyes** altábornagy, hadtestparancsnok és **Balassa Béla** vezérkari ezredes vezérlete alatt a 39. hadosztályhoz tartozott, akárcsak a 9., 10., 16. gyalog honvédezredek. A 11. ezred lelkésze **Szkiba Teofán** volt.

1916 szeptemberétől a román fronton – **Horváth Imre** ezredparancsnoklata alatt – a 11-esek részt vettek a „Magyaros-hegy hősi elfoglalásában”, az Úzszorosi ellentámadásokban, a Slanic-völgy megszállásában, a Csíki havasokban vívott küzdelmekben stb. Az ezred sorai lényegesen megfogyatkoztak.

1917-ben az Ung c. hetilap május végi számában rövid beszámolót közöl a román fronton harcoló 11. gyalogezred kapcsán. Az Ung megyei küldöttség tagjaiként **Kozma Gyula**, **Székely József**, **dr. Ackermann Fülöp**, **Magyar Bálint**, **Kakassy Samu** és **Földessy Gyula** kereste fel. Csapról Mátészalkán keresztül Nagykárolyba, Kolozsvárra, Csíkszeredára utaztak.

A 11. gyalogezred a 24. székely gyalogezreddelel együtt harcolt. A küldöttség 8 km-re közelítette meg a frontot, a 11. munkácsi gyalogezred katonáott-

honát látogatta meg, ahol június 8-án reggel az 1. sz. zászlóalj parancsnoksága előtt **Magyar Bálint** tábori lelkész, a küldöttség tagja misét szeretett volna bemutatni, az ellenség erős tüzérégi támadása azonban lehetetlenné tette ezt.

A küldöttség nagymennyiségű adományt vitt magával és osztott el a századok között.

1918 márciusa és júliusa között az ezredet Komáromba pihenésre rendelték, majd július 10-én az olasz frontra indították őket. Mielőtt a Hétközség fennsíkjára meneteltek volna, „*a Dieci, Undici és Duodici hegyóriások lábainál elterülő lankás völgyben 1918. július 28-án tartotta meg József királyi herceg szemléjét a 11-ik honvéd gyalogezred fölött.*”⁵ Bevetésükre már nem került sor, mert 1918. október 29-től elkezdődtek a fegyverszüneti tárgyalások. A krónikás szerint a 39. hadosztály parancsnokságához, a 11. ezred tisztikarához is eljutott a Budapesten kitört „*őszirózás forradalom*” híre, „*a csapatoknál bizonyos sejtelemszerű depressio volt tapasztalható*”, lassan megindult a seregek belső bomlása, mint írja: „*Az olasz ellenfél oldalán is a defetizmus jelei mutatkoztak.*” A 39. hadosztály csapatai, köztük a munkácsi 11-esek is a Brenner hágóig megkezdték a visszavonulást. November 3-án, a fegyverszünet kihirdetésének napján, Trient alatt mások mellett a 11. honvéd gyalog ezred is az előbukkanó olaszok fogságába esett. „*Az olasz csapatok parancsnoka hamarosan fölvilágosítással szolgált: igenis megkötetett a fegyverszünet, de nem november 3-án reggel 3 órától, hanem november 4-én d. u. 3 órával kezdődő érvénnyel. Mivel ez az időpont még el nem érkezett – ezért az összes tiszték és legénység foglyok. Ez ellen apellálni már nem lehetett (...). Az olaszok fogságába jutottak a Piavetől a Svájci határig állásokban volt összes csapattestek és mindazok az összes tartozékok, melyek a Brenner-hágótól lefelé találtattak. A fogságba esettek száma a félmilliót messze meghaladta.*”⁶

A *Hősök naptárában*⁷ az 1914–1918 közti időszakból több kárpátaljai szerepel, akinek hőstetteit alább közöljük.

Bódy Vilmos

M. kir. 11. h. gye.

1916. április 14-én Bódy Vilmos, mint tartalékos hadnagy, a munkácsi 11-es honvédek századparancsnokaként volt állásban Styrpa mellett. Állását hatalmas pergőtűz után három század gyalogsággal támadás érte. A hősiesség helytállás ellenére a lövészárkok az ellenség kezére jutottak. A visszavonulásra kényszerült század maradékának rendezése után, tüzérégi támogatás mellett ellentámadásra vezette legénységét. Lendülettel rohammal az eredeti állást visszafoglalták, az ott lévő 140 fő orosz katona megadta ma-

gát, és így fogságba kerültek. Bódy hadnagy érdeme volt az állás visszaszerzése, amiért a III. osztályú Katonai Érdemkereszttel tüntették ki.

Cseplák János

M. kir. 11. h. gye.

1914. július 20-án a mozgósítás során a 11. honvéd gyalogezredhez vonult be, és szeptember 2-án Ravaruszkánál átesett a tűzkeresztségen. Október közepén, mint karpaszományos tizedes, szakaszparancsnokként Rudnik mellett Kupki és Halupki községek térségében több orosz rohamot vert vissza. Október 23-án az ütközet során súlyosan megsebesült.

Felépülése után a pótszázadnál, majd a IV/30. hadtáp zászlóaljnál szolgált. 1918 áprilisában önként kérte, hogy vezényeljék az ezredéhez frontszolgálatra.

Jeney István

M. kir. 11. h. gye.

Jeney István a munkácsi 11. honvéd gyalogezred őrmesterének e napon készült kitiüntetési javaslata szerint: „Az összes harcokban szakaszának kiválóan ügyes vezetésével tűnt ki. Halálmegvető bátorságának élő bizonyítéka, hogy minden, az ellenségre vonatkozó fontos felderítésre örömmel, önként jelentkezik. Mind a május 4-i, mint az ezt megelőző harcokban különleges feladatokat vállalt és oldott meg. Felderítette az ellenséges vonalakat, azok tüzésrégeinek elhelyezését, valamint a hátsó tartalékok állásait is. Jeney őrmester magas intelligenciájánál és használhatóságánál fogva mintaképe a hős katonának.”

Krámer József

M. kir. 11. h. gye.

A kitartásnak és az állhatatos kötelességteljesítésnek adta tanújelét szorongatott harc helyzetben a gyalogezred hadnagya Krámer József 1916. november 29-én, amikor a Kézdivásárhely-környéki Nemira magaslatnál az oroszok már teljesen közre fogták századát, embereivel az utolsó tőlényig védte a lövészárkokat, végül egy vakmerő szuronyrohamot intézett a túlerőben lévő ellenségre, majd fokozatosan hátrálva és harcolva, visszahúzódott a Lóberc magaslatra. Itt 30 honvéddel visszaverte az ellenség újabb támadását, s ezzel zászlóaljának ütközetvonatát is megmentette az elfogatástól. Végül saját kezdeményezéséből áthúzódott a Jókútfeje magaslatra, hogy zászlóaljának jobbszárnyát is megvédje az átkarolásától. Krámer hadnagy bátor magatartásáért a III. osztályú Katonai Érdemkeresztet kapta.

Kviatkovszky András

M. kir. 11. h. gye.

A munkácsi 11. honvéd gyalogezred törzsőrmestere Weselow falu mellett önként jelentkezett az ellenséges állások felderítésére. Tizenkét elszánt honvédből álló járőrével, az erdős területen kúszva megközelített egy hatvan főből álló orosz tábori őrsöt. Közvetlen közelből kézigránát dobott az ellenségre, majd az ezt követő félelmetes szuronytámadásban a tábori őrs túlnyomó részét harcképtelenné tette, a többieket pedig foglyul ejtette. A kis létszámú honvéd járőr e haditette jelentős mértékben Kviatkovszky András törzsőrmesternek az érdeme, aki példaadó vitézséggel és lendülettel vezette a vállalkozást. A járőr tagjai a Bronz, Kviatovszky törzsőrmester pedig az Ezüst Vitézségi Érem II. osztályát nyerte el.

Lucák András

M. kir. 11. h. gye.

A románok kiverésében derekasan vette ki a részét a munkácsi 11. honvéd gyalogezred, melynek soraiban kiváló hősiességgel állta meg a helyét Lucák András tiszthelyettes. 1916 novemberében az Úz-völgyétől keletre, Kászonjakabfalva környékén állottak a honvédek. November 28-ig csend volt, ekkor azonban az odaérkezett orosz csapatok segítségével megtámadták honvédőinket. A túlnyomó ellenséges erő leszorította a gyéren megszállt magaslatról csapatainkat, és a végsőkig kitartó Lucák tiszthelyettes századát bekerítette. Noha két ellenséges zászlóalj támadta szüntelenül Lucák állását, mégis minden összeköttetéstől elvágvva, étlen-szomjan 48 órán át tartott ki állásában, és sorjában verte vissza az ellenség támadásait. Árkait rendíthetetlenül tartotta mindaddig, amíg a felmentés meg nem érkezett. Hetvenhétből huszonhárman maradtak, de önfeláldozó vitézségükkel megakadályozták a nagyfontosságú magaslat elfoglalását.

Szentmiklósy László

M. kir. 11. h. gye.

1895. március 22-én született Nyírmihálydiban. 1915. november 1-től a 11. honvéd gyalogezred tartalékos zászlósa, 1917. február 1-től tartalékos hadnagya. 1914-ben a háború kitörésekor rögtön bevonult Munkácsra. Erdélyben sebesült meg, halottnak hitték és a hullaházban volt, mikor magához tért. Ez valahol Csíkszereda környékén történt, az 1916-os román erdélyi betöréskor. Hősies helytállásával kiérdemelte a nagy- és kieszüst vitézségi érmét.

3. A CS. ÉS KIR. 65. (MUNKÁCSI) GYALOGEZRED

A cs. és kir. 65. gyalogezred hivatalosan az 1880-as évek elején alakult meg. Kiegészítési kerülete, melynek központja Munkács volt, magában foglalta a környező városokat és községeket.

1915. március 9.

A volt munkácsi 65. gyalogezrednek a Dnyeszter folyó melletti Haraszimov község körül vívott súlyos harcai alatt, **Krupla Lajos** törzsőrmester kiváló öntevékenységgel és elszántságával tüntette ki magát. Amikor ugyanis észrevette, hogy az oroszok a zászlóalj szabad szárnya ellen támadásra készülnek, – gyors visszavetésük céljától – a századtartalékhoz rohant, majd átvéve a tartalék feletti parancsnokságot, azt lelkesen és elszántan ellentámadásra vezette s az oroszokat visszavetette. Mivel Krupla törzsőrmester ezen kezdeményező és sikeresen végrehajtott beavatkozása után is dicséretesen viselkedett és többek között zászlóaljának 14-én végrehajtott visszavonulását, igen nehéz viszonyok közepette vitézül kitartva biztosította, az utóvédharc alatt súlyosan sebesült tisztjét pedig egymaga mentette meg a fogságba jutástól, *ismételten* tanúsított kimagaslóan vitéz magatartása elismeréseképpen az *arany* vitézségi éremmel tüntették ki. Elöljárói annál is inkább javasolták ezt a kitüntetést, mivel Krupla törzsőrmester már 8 hónapja volt az arcvonaltól és ez idő alatt a nagy- és kisezüst vitézségi érmet már kiérdemelte.

A Haraszimov körüli harcokban kitűnt még **Gyulai Ágoston** csendőr őrmester is, aki a fenti ezred egyik századánál szakaszparancsnok volt, és mint ilyen, szakasza élén, a két zászlóalj között támadt térközben, négy napon át teljesen elszigetelt helyzetben, túlerőkkel szemben, hóban, fagyban kitartva akadályozta meg, hogy az oroszok a térközön keresztül a zászlóaljak valamelyike mögé férkőzzenek.

Közben a bátorság szép példáját adta, mikor a korábbi harcok alatt hősi halált halt, de az arcvonaltól előtt fekve maradt egyik századparancsnok holttestét az oroszok élénk tüzeiben felkutatta, és az arcvonaltól mögé egymaga behozta. Mivel ezen kívül az ezred későbbi harcai alatt szétugraszott emberekből kb. 200 főnyi osztagot alakított, mellyel a zászlóalj harcát *öntevékenyen* és igen eredményesen támogatta, *ismételten* tanúsított kiválóan bátor és vitéz magatartása elismeréseképpen őt is az *arany* vitézségi éremmel jutalmazták.⁸

A *Hősök naptárában*⁹ az 1914-1918 közti időszakból több 65. gyalogezredbeli kárpátaljai szerepel, akinek hőstetteit alább közöljük.

Kárpáti Lajos

Cs. és kir. 65. gye.

Haraszymow-nál a napok óta szakadó hó és csikorgó hideg dermesztette a katonákat, amikor a téli ítéletidőben az oroszok megkezdték a támadást. Az orosz rohamok a munkácsi császári és királyi 65. gyalogezred 10. százada ellen irányultak. Ennek a századnak a nagy tiszti veszteségek miatt akkor már Kárpáti Lajos tiszthelyettes volt a parancsnoka, akinek higgadt erélye, bátorsága olyan lelket öntött az elcsigázott gyalogosokba, hogy azok az esti órákig minden rohamot visszavertek. Estefelé a szinte teljesen bekerített és harmadára fogyott zászlóalj parancsot kapott a visszavonulásra. Kárpáti tiszthelyettes útközben megtudta, hogy a zászlóalj visszavonulási vonalán Gruber Jenő hadnagy sebesülten egy szakadékba zuhant. A vakdétben megkereste, hátára vette, majd vele és századának katonáival együtt a zászlóaljhoz még az éjszaka bevonult.

Fejér Aurél

Cs. és kir. 65. gye.

Fejér hadnagyot a nagyszebeni császári és királyi gyalogsági hadapródiskolában avatták zászlóssá 1908-ban. A munkácsi császári és királyi 65. gyalogezrednél különböző beosztásokban szolgált a világháború kitöréséig, amikor a tábori ezreddel hadnagy rendfokozatban vonult az orosz harctérre. Az ezred minden ütközetében példamutató bátorsággal vett részt. Miechowicze-Male-nál egy felderítő vállalkozást vezetett az orosz állások helyzetének és erejének kipuhatólása céljából. A vállalkozás során tűzharcba kerültek egy túlerejű orosz járőrrel. A küzdelem során a támadókat visszavonulásra kényszeríthették, de közben Fejér hadnagy is súlyosan megsebesült. Felépülése után már, mint főhadnagy küzdött az ezred harcaiban, amíg 1916. június 6-án Browary-nál sebesülten hadifogságba nem esett.

Klein Albert

Cs. és kir. 66. gye.

Klein Albert egészségügyi zászlós 1915 elejétől szolgált az ezred egészségügyi csoportjánál. Mindenkor kiváló kötelességtudással és bajtársiasággal látta el felelősségteljes szolgálatát.

1917. december 9. és 1918. január 6. között a Monte Tombánál folyó csata során saját személyes biztonságát nem kímélve az első vonalban keverte fel a sebesülteket. Rendfokozatuktól függetlenül részesítette elsősegélyben az arra rászorulókat. Fáradhatatlanul szervezte a súlyos sebesültek

segélyhelyre történő szállítását. Kiemelkedő, felelősségteljes tevékenységét a II. osztályú ezüst vitézségi éremmel jutalmazták.

Klein Fülöp

Cs. és kir. 65. gye.

Klein Fülöp a munkácsi császári és királyi 65. gyalogezred őrmestere kiérdemelte a hetedik vitézségi érmet az orosz harctéren. Klein Fülöpnek rendkívüli szerepe volt az 1917. március 15-i csatában, melyben a 65. gyalogezred betört a 73. orosz gyalogezred állásaiba, azt egy kilométer szélességben elfoglalta, 26 foglyot, két gépfegyvert és egy aknavetőt zsákmányolt, és mintegy 3-400 főnyi halott veszteséget okoztak az ellenségnek. A támadásért az ezred hadtestparancsnoki dicséretet kapott, és 147 fő részére adományoztak kitüntést. Klein Fülöp őrmestert Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki.

Milcsák János

Cs. és kir. 65. gye.

A császári és királyi munkácsi 65. gyalogezred Kelet-Galíciában volt állásban, ahol Haraszymow-nál vívott elveseredett küzdelmeket a megújuló orosz támadások megállítására, visszaverése érdekében. A súlyos harcok március 17-ig tartottak, amikor az oroszok előrenyomulását sikerült megállítani. Kiküldött járőrök segítségével ugyancsak sikerült a helységtől északra és nyugatra fekvő területről is kiűzni az orosz csapatok maradványait, majd birtokba venni és biztosítani azt. Ezen heves harcok alatti vitéz és példamutató tevékenysége során sebesült meg immár másodszor Milcsák János tizedes. Helytállását Bronz Vitézségi Éremmel jutalmazták.

4. A CS. ÉS KIR. 67. GYALOGEZRED

A keleti fronton 1916 májusában az osztrák-magyar hadsereg átmeneti sikereket ért el, a főleg kárpátaljaiakból álló 67. gyalogezred visszaverte az oroszok offenzíváját. Ezért sok katonát tüntettek ki.¹⁰

A Kárpátalján toborzott 67. gyalogezred szintén helyt állt az orosz fronton. 1917 októberében az *Ungvári Közlöny* és az *Ung* beszámolója szerint az ellenségnek sikerült ugyan Tarnopolon keresztül előrenyomulni, ám a 67. gyalogezred visszaszorította őket. **Doblitzky** ezredparancsnok vezetésével sikerült ellentámadásba lendülni. Az oroszok 8 kilométert vonultak

vissza, több száz katonát, tisztet vesztek. Ezért az ezredparancsnokot Vaskorona-renddel, egy zászlóaljparancsnokot Katonai érdemkereszttel tüntették ki. Ezen kívül mintegy 200 honvéd részesült kintüntetésben.

5. A CS. ÉS KIR. 66. (UNGVÁRI) GYALOGEZRED

A 66. gyalogezred állomáshelye Ungvár volt, itt jelentették meg a 66-os *Tábori Újság*-ot is.

1917-ben az *Ung* májusi számának tudósítója leírja, hogy a vidék határait megvédő, de már a keleti fronton harcoló ungvári 66. gyalogezredet május végén megyei küldöttség látogatta meg a következő összetételben: **Fekésházy Gyula, dr. Gulácsy Árpád, Fekésházy Miklós, Matyackó Tivadar, Szabó Zoltán, Deák Gyula, Harmath Ödön** és **Petrovay György** voltak. Csapról Lavocsnéra, onnan Sztrijbe utaztak. A fronton akkor éppen csend volt, három hónap alatt „csak” 34 haláleset fordult elő. Véletlennek vélték, hogy éppen a küldöttség látogatásának napján, reggel esett el a 11. században **Kristán Mihály** honvéd.

A katonák elmondták a küldöttségnek, hogy az orosz katonák nem lőnek a magyar katonákra, csak a tisztekre. Az egyik zászlóalj együtt járt vízért az oroszokkal egy forráshoz, ilyenkor tűzszünetet rendeltek el. A küldöttség nagymennyiségű adományt vitt magával és osztott el a századok között.

1917 augusztusában a kárpátaljai újságok (*Ung, Ungvári Közlöny* stb.) sokat írtak a fronton harcoló magyar csapatok hősiességéről. A 66. ungvári ezred például a háború kitörése óta mindig a legnehezebb frontszakaszon harcolt. Siemikowce-nél az oroszok állásainak elfoglalása alkalmával az ezred a hadsereg-főparancsnokság külön elismerését vívta ki.

Dicsőséggel állta meg a helyét 1917 júliusában a Stanislau (ma: Ivano-Frankivszk) közelében vívott harcokban is.

1917 nyarán az ezredet az olasz frontra helyezték át, ahol Selotól délre sikerrel verte vissza az olaszoknak az 549-es magaslat elleni támadását.

*A Hősök naptárában*¹¹ az 1914–1918 közti időszakból több 66. gyalogezredbeli kárpátaljai szerepel, akiknek hőstetteit alább közöljük.

Voloscuk Péter

Cs. és kir. 66. gye.

Voloscuk Péter szakaszvezető önfeláldozó vitézségről tett tanúbizonyságot Tomaszov orosz-lengyelországi városka körül lefolyt ütközetekben. Az oro-

szok szívós ellenállásán megtört az ungvári császári és királyi 66. gyalogezred minden támadása. Három napon át vívtak súlyos harcokat a vitéz 66-osok az egyik faluban berendezett orosz állások ellen, eredmény nélkül. Sok hiábavaló küzdelem után 1914. augusztus 24-én Voloscsuk Péter szakaszvezető önként vállalkozott arra, hogy szakaszával benyomul a faluba, s kiperzseli onnan az oroszokat. Szakaszának élén meg is kezdte az előrenyomulást, s megfelelő rohamtávolságról oly ellenállhatatlan erejű rohamra vitte embereit, hogy az orosz front egy kis része megingott. A Voloscsuk szakaszvezető által ütött rést az ezred rohamtámadása fényes győzelemmé szélesítette ki, s az egész orosz arcvonalat Komarov városig vetette vissza.

AZ UNGVÁRI HŐS

Dely János, akit a maga rendkívül vakmerő, s a legénységét lelkesítő példaadásért a legelsők között emlegetnek ezredének hősei között, bámulatos hidegvérével, mindig önként jelentkezve, s többnyire saját kezdéséből sikeres fegyvertényeket hajtott végre.

Dely a háború előtt, mint őrzető az ungvári hadkiegészítő parancsnoksághoz volt beosztva írnoiki minőségben. Mikor pedig a háború kitört, önként jelentkezett a harctérre, s beosztották a 66-ik gyalogezred 16-os tábori századába.

Mindjárt az első csatában kitűnt Tomasovnál, ahol nehéz harcot vívott a 16-ik század.

Dely százada azt az utasítást kapta, hogy foglalja el a szemközt fekvő magaslat egy részét, amelyet makacsul védelmeztek az oroszok. De az előretörés közben olyan gyilkos tűzbe került a század, hogy a további előnyomulás lehetetlennek látszott. A rákövetkező lassú előre dolgozásnál egészen a rohamig Dely az elsők között volt, aki betört az ellenséges árokba, sok oroszot levágott, s néhány bajtársával együtt harmincnégyet foglyul ejtett. Delyt egy golyó megsebezte a fején, de nem ment el a csatavonalból, hanem bekötözve magát tovább harcolt.

A Magieránál lefolyt csatában két emberével mint összekötő járőr pontosan irányított oldalozó tüzével két gépfegyverest szalasztott meg, melyek kitűnő állásukból sikeresen lőtték csapatainkat. Delyt ekkor a bronz vitézségi éremmel tüntették ki.

Később, október 23. és november 3. között rettentő csaták dúltak a San mindkét partján. Az ungvári ezred Rudnikánál csatározott, s különösen

elfajultak a harcok a hírhedt rudniki kastély körül, mert ez a hatalmas kőépület fontos támaszpontja volt az egész San menti ütközetsorozatnak.

A folyó partján állt az orosz is, a 66-os gyalogezred is, úgyhogy a kastély a két rajvonnal közé esett. A két csatavonal között azonban egy másik tömör gazdasági épület is volt, ahova – mint ezt Dely megfigyelte – egyesével surrantak be az oroszok s így készülődtek újabb támadásra.

Dely ekkor teljesen önszántából, mikor leszállt az esthomály, a körülötte füttyülő golyók záporában az épületig csúszott előre, ott felmászott a szétlőtt tetőre, s a hasadékon át megfigyelte, hogy a házban orosz katonák és tisztek vannak, sőt az egyik kamrában két saját katona fekszik, a 25-ik gyalogezredből. Miután két foglyot megmentette, visszatért a lövészárokból s engedelmet kért, hogy az épületsoportot levegőbe röptesse.

A következő éjszaka újra a házcsoporthoz lopódzott. A tetőre kúszva, az egyik üres kamrában elhelyezte a magával hozott ekrazitot. A vezetőzsinórt meggyújtva, leugrott a tetőről, egy közeli barázdába szaladt és ott elbújt.

Az iszonyú robbanás után saját gépfegyvereink erős tüzet indítottak abba az irányba a ház mögé, amerre a még életben maradt ellenség menekülni próbált. A menekülés esetleges irányát Dely jelölte meg a géppuskás osztag számára, még napközben.

Delyt ezután szakaszvezetővé léptették elő, s az első osztályú ezüst vitézségi éremmel tüntették ki.

A robbanás után állva maradt még az épülettömbnek fala s ezek kitűnő fedezéket nyújthattak az oroszoknak, ha esetleg újból támadásra készülődtek volna. Dely egy napon megfigyelte, hogy az ellenség serényen dolgozik a fölrobbantott épület felé vezető futóárkon. Néhány önkéntes vállalkozó kíséretében s kézibombákkal felszerelve, a következő éjszaka újból az épületsoportig surrant elő.

Dely vakmerő kis csapata, miután a bombákat az ellenség közé dobta, rátört az oroszokra. Iszonyú kézitusa után megsemmisítették az oroszokat, az egyiket pedig, aki rendkívül ügyesen védekezett, foglyul hozták magukkal. Delyt a dulakodásban több bajonettzúrás és lövés érte, a kezén pedig oly súlyos sebet kapott, hogy később le kellett vágni az egyik ujját.

Ezután kapta az arany vitézségi érmet.

Súlyos sebéből alig gyógyult fel Dely – akit időközben őrmesterré léptettek elő –, jelentkezett az első menetzászlóaljhoz, s visszatért a harctérre.

Alig hogy odaért, újabb tanújelét adta vitézségének. Március közepe táján történt a Dnyeszter partján, a Harasimov mellett vívott ütközetekben,

hogy Dely százada két szakaszát sikeres rohamra vezette, de eközben egy dum-dum golyó olyan súlyosan megsebesítette az orrán s fél szemén, hogy megvakult a jobb szemére.

Delyt ekkor a másodosztályú ezüst vitézségi éremmel tüntették ki, a hadügyminisztérium pedig tiszthelyettségé léptette elő.

JEGYZETEK:

¹ Lehoczky Tivadar: Világháborúnk. I-II. rész i. m.

² Vitéz Pávai Mátyás Sándor ny. altábornagy: Emléklapok a cs. és kir. 85. gyalogezred történetéből. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 196. old.

³ Vitéz Pávai Mátyás Sándor ny. altábornagy: Emléklapok..., 194. old.

⁴ Hősök naptára. <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

⁵ Dr. Kapuvári Vargyas Tivadar érseki tanácsos, belsőőzsefvárosi plébános, a hadosztály egykori plébánosa: Tábori lelkészi működésem a felvidéki kassai honvéd hadosztálynál. A csíki havasoktól az alpesi hegyormokig. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 159. o

⁶ Dr. Kapuvári Vargyas Tivadar érseki tanácsos, belsőőzsefvárosi plébános, a hadosztály egykori plébánosa: Tábori lelkészi működésem a felvidéki kassai honvéd hadosztálynál..., 160. o.

⁷ Hősök naptára. <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

⁸ Felvidék és Kárpátalja hadtörténete.

⁹ Hősök naptára. <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

¹⁰ Lásd az Ung, 1916. áprilisi, májusi számait.

¹¹ Hősök naptára. <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2018. ÁPRILIS – MÁJUS

ELISMERÉSEK

* Budapesten nyújtották át **Dr. Váradi Natáliának** *A tehetségek szolgálatáért* egyéni éves díjat.

* **Halász Lászlót**, a beregszászi járási közigazgatási művelődési és turisztikai osztály Rozmaring folkórcsoport művészeti vezetőjét Ukrajna érdemes művelődési dolgozója címmel tüntették ki.

* **Timkó-Makár Tímea**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának tolmácsa, a főkonzul tanácsadója a Kárpátaljai Megyei Közigazgatási Hivatal díszoklevelében részesült az ukrán-magyar baráti kapcsolatok és a határmenti együttműködés elősegítése érdekében végzett munkájáért.

* A nemzetközi Szent György Lovagrend **Sepa Jánosnak**, a lovagrend céljainak és feladatainak megoldása érdekében végzett munkájáért, a Nemzetközi Szent György Lovagrend *Nagycsillag érdemrendjét* adományozta.

* Ünnepléses körülmények között Ungváron átadták a Panov család által alapított Mária Terézia-éremet, amelyet idén **Olekszandr Dzembasz** történész, a nevicsei vár feltárásában jeleskedő régész vehetett át.

* Az Amerikai Magyar Koalíció rangos elismerésben részesítette a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolát. Washingtonban a díjat **Brenzovics László**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) elnöke, parlamenti képviselő vette át.

* A Krakkóban megrendezett színházi fesztiválon a lengyelországi színházi szakemberekből álló szakmai zsűri (a bemutatott művek alapján) a legjobb előadás díját a **Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színháznak** ítélte, emellett **Oleg Melnyicsukot**, az RH+ rendezőjét a legjobb rendezőnek választották.

* **Babják Zoltán**, Beregszász polgármestere a fiatalok nevelése,

oktatása terén kifejtett több évtizedes áldozatos munkája elismeréseként díszoklevelet adott át a nyolcvanadik születésnapját ünneplő **Bundás Lajos** koreográfusnak.

* A város alapításának 955. évfordulója alkalmából a Beregszászi Városi Tanács **Vidnyánszky Attilát**, a Nemzeti Színház vezérigazgatóját, a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház alapító igazgatóját és rendezőjét a város művelődési életének fejlesztése és hírnevének öregbítése terén kifejtett negyedszázados munkásságáért Beregszász díszpolgára címmel tüntette ki.

* Az év családorvosa a Kárpát-medencében nevet viselő díjak átadására került sor Budapesten. A díjazottak között volt a kárpátaljai nyertes, **dr. Szabó Erika** tiszasalamoni családorvos, aki a kurátori jelölés, illetve a lakossági szavazatok alapján részesült a magas rangú elismerésben.

* Az Aranyosapátiban megrendezett Magyar Világtalálkozó első rendezvényén a nemzetegyesítő esemény egyik kiemelt programja volt a Felső-Tisza-Völgye Minőségi Védjegy adományozása, amelyet ebben az évben a Tiszapéterfalvai Önkormányzati Hivatal és társközségei (Tiszabökény, Tiszafarkasfalva, Tiszapéterfalva, Tivadarfalva, Forgalány) kapta. A Minőségi Védjegyet **Tóth Bálint** polgármester vette át.

A laudációban elhangzott, hogy a felsorolt települések a Rákóczi-hagyományokat még a legendás Bíró Andor, a helyi gazdaság elnöke kezdeményezte, aki a – a települések bevonásával – a korábban a sztálinisták által lerombolt Turul emlékmű 1989-es újra felállításával és felavatásával a Rákóczi-hagyományok újra elindítójának zászlóshajója lett, azon a helyen, ahol II. Rákóczi Ferenc és híveségei az első győztes csatájukat aratták.

FONTOSABB ESEMÉNYEK, RENDEZVÉNYEK

* A Budapesti Liszt Ferenc nemzetközi repülőtér bejárata előtt kapott helyet **Mihajlo Kolodko** kárpátaljai szobrász Liszt Ferenc-miniszobra.

* Magyarország Beregszászi Konzulátusa kulturális rendezvénysorozatot indított el. E rendezvénysorozat első eseményeként – a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságával partnerségben – reprezentatív tálratot szerveztek a kortárs kárpátaljai magyar képzőművészek alkotásai-ból. A megnyitón **Beke Mihály András** első beosztott konzul köszöntötte a megjelent vendégeket, majd **Szilágyi Mátyás** főkonzul osz-

totta meg gondolatait a jelenlévőkkel. A megnyitó végén **Kulin Ágnes**, a Révész Imre Társaság elnöke mondott köszönetet a konzulátus munkájáért, és reményét fejezte ki a további sikeres együttműködésben.

* Az egyik legtöbbet játszott színpadi szerző, Carlo Goldoni **Chioggiai csetepatéjának** bemutatójára került sor 2018. április 10-én Beregszászban. Az előadás rendezője **Mészáros Tibor**, a debreceni Csokonai Színház tagja.

* A Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet negyedik alkalommal rendezte meg a *Vers a téren* elnevezésű rendezvényét Beregszász főterén a magyar költészet napja alkalmából. Az eseményen Tompa Mihály halálának 150. évfordulója alkalmából *A madár, fiaihoz* című versét szavalhatták el kicsik, nagyok, diákok, tanárok és érdeklődők egyaránt.

* A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) és a Bányai Középiskola szervezésében a magyar költészet napján 18. alkalommal rendezték meg a Bányai Költészeti Napok keretében a járási középöntőn továbbjutott középiskolások közötti szavalóverseny megyei döntőjét. Az értékelőbizottság elnöke **Füzesi Magda** költő, a Magyar Művészeti Akadémia tagja volt. A szavalóverseny végeredménye: 1. helyezett: **Séra Dániel** (Bányai Középiskola); 2. helyezett: **Radvánszky Zsó-**

fia (Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium), **Kádas Krisztián** (Nagydobronyi Református Líceum); 3. helyezett: **Kiss Szabolcs** (Vári II. Rákóczi Ferenc Középiskola). Az első két helyezett továbbjutott a Bécsi Magyar Iskola Verőfény köröskörül nemzetközi versmondó vetélkedőjére, amelyre április 14-én Bécsben került sor, ahol mindkét kárpátaljai versmondó eredményesen szerepelt: **Séra Dániel** második, **Radvánszky Zsófia** harmadik helyezett lett.

* Az *Együtt* című irodalmi folyóirat szerzői az erdélyi írókkal rendhagyó módon ünnepelték meg a költészet napját a makkosjánosi Helikon szálló konferenciatermében. A rendezvény résztvevői: **Csornyij Dávid** (Beregszász, költő, doktorandusz, KVIT-tag), **Csordás László** (Eszény, irodalomtörténész, kritikus, doktorandusz, KVIT-elnök, az *Együtt* olvasószerkesztője, moderátor), **Fuchs Andrea** (Ungvár, grafikus, az *Együtt* ügyintézője), **Gál Hunor** (Kolozsvár, költő), **Shrek Tímea** (Beregszász, prózaíró, szervezőpedagógus, KVIT-tag), **Lőrincz P. Gabriella** (Beregszász, költő, a KMMI munkatársa, az Előretolt Helyőrség Íróakadémia mentora), **Dupka György** (Tiszabökény, szerkesztő, történész, az *Együtt* felelős kiadója, a KMMI igazgatója), **Kertész Dávid** (Csap, író, KVIT-tag), **Papp Attila Zsolt** (Kolozsvár, költő, a *Helikon* szerkesztője), **Serestély**

Zalán (Kolozsvár, költő, prózaíró, esszéíró). Rendezvényünket megtisztelte az erdélyi származású **Beke Mihály András**, a Beregszászi Konzulátus első beosztott konzulja, aki szintén erdélyi származású magyar író, újságíró, műfordító és kultúrdiplomata.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet által szervezett Irodalmi Karaván programjában ezúttal az erdélyi író-küldöttség tagjai vettek részt: **Papp Attila Zsolt** (1979) költő, a *Helikon* szerkesztője, **Serestély Zalán** (1988) költő, prózaíró, esszéíró, **Gál Hunor** (1995) költő. Moderátor: **Dupka György**. Író-olvasó találkozó zajlott:

– a Munkácsi Állami Egyetem Humán-Pedagógiai Koledzse magyar tagozatának diákjaival. Házigazda: **Kótun Jolán** magyar nyelv- és irodalom szakos tanár.

– a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnáziumban. Házigazda: **Szabó Árpád** igazgató, **Kocsis Marianna**, magyar nyelv- és irodalom szakos tanár.

– a Nagyberegi Református Líceumban. Házigazda: **Gálfi Dezső** magyar nyelv- és irodalom szakos tanár. A találkozón **Füzesi Magda** (Nagybereg-Kolozsvár) költő, MMA-tag is részt vett. A rendezvénysorozat zárónapján az ősi munkácsi várban és Bereg-vidék környékén barangoltak. A program az Emberi Erőforrások Minisztériuma

meghívásos pályázata keretében valósult meg.

* A költészet napja alkalmából Budapesten megrendezésre kerülő Versmaraton 2018 kárpátaljai vendége: **Marcsák Gergely és Vári Fábíán László**, akik verseikből tartottak felolvasást.

* Költészet-napi rendezvény zajlott le a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet székhelyén, beregszászi Európa-Magyar Házban. A program résztvevői a Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. (KMTG) oktatója – **Lőrincz P. Gabriella** – és juniorjai: **Shrek Tímea, Kopriva Nikolett, Tóth Dominika, Kertész Dávid, Csornyi Dávid, Marcsák Gergely**. A rendezvény keretében sor került a KMTG kárpátaljai tagjainak írásait tartalmazó *A tökéletes zártság egyetlen pillanata* című antológia (szerkesztő) és **Lőrincz P. Gabriella** *Átszállás előtt* című kötetének bemutatására (KMTG Kiadó). A szerzők felolvastak műveikből.

* *Az ördög három arany hajszála* című mesedarab került bemutatásra a gyerekeknek a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház előadásában.

* Négyfordulós kulturális programsorozatot szervezett a Kárpátaljai Magyar Diákok és F fiatal Kutatók Szövetsége (KMDFKSZ) Ungváron. Helyszínül minden alkalom-

mal az ungvári Váralja kávéház szolgált. A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVIT) tagjaival családi-as felolvasódélután tartott az ungvári magyar diákszervezet. A kulturális programsorozat záróakkordjaként képkiallításra került sor.

* Női alakban elevenedett meg az emberiség ügyvédje Beregszászban. A *TMK Alkalmi Társulás Prométheuszról...* című táncszínházi előadását **Turós-Máté Kinga** vitte színpadra a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban.

* A Vajdasági Magyar Művelődési Intézet irodalmi karavánt szervezett a Vajdaságban. A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetet **Csornyij Dávid** (Beregszász, 1991) költő, **Kertész Dávid** (Tiszasalamon, 1993) novellista, **Marcus Gergely** (Kincseshomok, 1990) költő, novellista, **Shrek Tímea** (Beregszász, 1989) novellista képviselte Topolyán, Temerinben és Zentán.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet és az OSZK Könyvtári Intézet Oktatási és Humán erőforrás-fejlesztési Osztály „*Innovatív módszerek a könyvtárakban*” címmel Tégláson az Ungvári Járási Könyvtárban kétnapos képzést szervezett a könyvtárosok, közművelődési munkatársak számára. Tanfolyamvezető: **Vraukóné Lukács Ilona** főtanácsos (nyíregyházi Móricz Zsigmond megyei és Városi Könyvtár.) Társszer-

vezők: az Ungvári Járási Központosított Könyvtárhálózat, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár.

* Irodalmi Karaván '2018 című rendezvénysorozat zajlott le a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet szervezésében. A felvidéki küldöttség tagjai: **Hodossy Gyula** (Dunaszerdahely) költő, író, szerkesztő, könyvkiadó, a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának elnöke. **Hizsnay Zoltán** (Rimaszombat) József Attila-díjas költő, esszéíró, szerkesztő. **Szabados Sonia** (Dunaszerdahely) műfordító. A nyitórendezvényre a makkosjánosi Helikon Hotelben került sor, a vendégeket **Dupka György** a KMMI igazgatója és **Vári Fábrián László**, az *Együtt* című irodalmi folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke üdvözölte. Ezt követően beszélgetés zajlott irodalmi intézményeinkről az *Együtt* szerzőinek (**Csordás László**, **Lőrincz P. Gabriella**, **Nagy Zoltán Mihály**, a Kárpátaljai Magyar Könyvsorozat szerkesztőinek, ügyintézőinek (**Szemere Judit**, **Fuchs Andrea**) közreműködésével. Másnap a felvidéki írók a Munkácsi Állami Egyetem Humán-Pedagógiai Koledzse magyar tagozatában (házigazda: **Kótun Jolán** magyar szakos tanár), a Karácsfalvai Sztojka Sándor Görögkatolikus Líceumban (házigazda: **Bírók Ferenc**, **Molnár Melinda** nevelő tanár) és a Nagyberegi Református Líceum (há-

zigazda: **Kovács András** igazgató, magyar szakos tanár) tartottak felolvasást és meséltek a felvidéki magyarok mindennapi életéről **Dupka György** irodalmár moderálásában.

* *A bronzból készült turista* a Kárpáti útvonalak civil szervezet és **Mihajlo Kolodko** szobrász együttműködésének köszönhetően készült el. A legújabb miniszobor a Javirnik turistaközpontban kapott helyet, amely a Nagybereznai járásban Oroszmocsár (Ruszkij Mocsar) község közelében található. A vendégház mintegy ezer méter magasságban épült, így a korláton pihenő turista Kárpátalja legmagasabban elhelyezett miniszobra lett.

* **Bernáth Ferenc** kárpátaljai származású magyar gitárművész *Édesanyám* című lírai szerzeményével nyert egy ukrainai nemzetközi zeneszerzőversenyen.

* Az Aknaszlatinai Bolyai János Középiskolában megrendezték a szórványban élők szavalóversenyét a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség szervezésében.

* Az immáron 25. alkalommal megrendezésre kerülő Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál kárpátaljai vendége: **Lőrincz P. Gabriella** költő, aki dedikálta *Átszállás előtt* címmel megjelent negyedik verseskötetét, amely a Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft gondozásában látott napvilágot.

* *20 éve a zene szárnyán – Nagy Anikó jubileumi kopncertje Ungváron* címmel került megrendezésre **Nagy Anikó** jubileumi koncertje Ungváron, a megyei filharmónia nagytermében.

* A tiszabökényi Művelődési Ház könyvtárában a költészet napja alkalmából rendeztek **Dupka György** díszpolgár közreműködésével író-olvasó találkozót.

* **Kovács Elemér** *A vasfüggönyön innen. Kárpátaljai magyar anekdotakincs* című könyvének bemutatóját a beregszászi központi könyvtárban tartották. A rendezvényen **Varga Éva**, a könyvtár igazgatója köszöntötte a jelenlévőket, és osztotta meg velük gondolatait. Ezt követően **Dupka György**, az Intermix Kiadó vezetője ismertette **Kovács Elemér** munkásságát. Kovács Elemér újságíró, a könyv szerzője az anekdoták fontosságát hangsúlyozta. **Szilágyi Mátyás**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának főkonzulja hangsúlyozta, hogy mi, magyarok tudjuk, milyenek a politikai anekdoták, és miért fontos a szerepük. Hatalmas szolgálat ezek összefűzése, amihez gratulált Kovács Elemérnek.

* Zelei Miklós: *Zoltán újratemetve* című színdarabját mutatták be a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház előadásában.

* Megjelent a *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben* című kárpátaljai tanulmánykötet. Szerkesztette: Karmacs Zoltán, az MTA köztestületének külső tagja és Máté Réka.

MEGJELENT:

* *Az év versei 2018* antológia a Magyar Napló kiadásában jelent meg, a mintegy 100 anyaországi és határon túli magyar költő közül **Marcus Gergely** a legfiatalabb. Jelen van verseivel **Vári Fábián László** József Attila-díjas költő, az MMA tagja is. Az immáron tizenhetedik alkalommal megjelenő antológia adja hagyományosan a költészet napján, április 11-én megrendezett Versmaraton alapanyagát, ahol 12 órán át maguk a szerzők olvassák fel a válogatásban szereplő műveiket. A több mint 440 oldalas kötet *Az év novellái* antológiával együtt a magyar irodalmi élet színe-javát hivatott az olvasó elé tárni.

* *A tökéletes zártság egyetlen pillanata*. Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia kárpátaljai ösztöndíjsainak antológiája. Kárpát-medencei Tehetséggondozó nonprofit Kft, Budapest, 2018. Szerkesztette: **Falus Márton**. Borító: **Kopriva Attila**. Előszó: **Füzesi Magda**. Utószó: **Vári Fábián László**. Az antológia szerzői: **Lőrincz P. Gabriella** (Beregszász, 1982, versek), **Mar-**

csák Gergely (Kincseshomok, 1990, versek, kisprózák), **Csornyik Dávid** (Beregszász, 1991, versek), **Kertész Dávid** (Tiszasalamon, 1993, kisprózák), **Kopriva Nikolett** (Munkács, 1996, versek, novellák), **Shrek Tímea** (Beregszász, 1989, novellák), **Tóth Dominika** (Nyíregyháza-Beregszász, 1997, versek).

* A Pesti Vigadóban mutatták be pénteken **Zsigmond Dezső** *A sátán fattya* című nagyjátékfilmjét, amely a kárpátaljai magyarság sorsát, az 1944-ben Kárpátalján történt tragikus eseményeket, a málenkij robotot, a helyiek meghurcoltatását mutatja be **Nagy Zoltán Mihály** azonos című regénye alapján.

* A Magyar Széppróza Napja programja valósult meg a beregszászi Európa-Magyar Házban a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság szervezésében. Íróvendégek: **Vári Fábián László**, **Nagy Zoltán Mihály**, **Bartha Gusztáv**, **Shrek Tímea**, **Marcus Gergely**. Közreműködött: **Csordás László** moderátor.

* A Magyar Írószövetség Választmánya 2017-ben jóváhagyta, hogy február 18-át, Jókai Mór születésnapját ezentúl a magyar széppróza napjaként méltassuk. A kezdeményezéshez Kárpátalján is csatlakoztak. A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság szervezésében Ungváron, Munkácson és Beregszászban találkozhattak a kortárs írőkala pró-

za kedvelői. Beregszászban a KVIT Európa–Magyar Házban tartott rendezvénye mellett a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán is összegyűlt az irodalomszerető közönség **Vári Fábián László** szervezésében. Az eseményen **Bartha Gusztáv, Nagy Zoltán Mihály** és **Vári Fábián László** írók beszéltek az íráshoz, a szöveghez való viszonyulásukról **Csordás László** irodalomtörténész moderálásával. **Ferencci Attila** Nagy Zoltán Mihály *Útszélen*, **Vass Magdolna** Bartha Gusztáv *Borzsza* című novelláját, **Fornosi D. Júlia** pedig Vári Fábián László megjelenés alatt álló életrajzi regényének (*Vásártér*) egy részletét olvasta fel.

* A Beregszászért Alapítvány szervezésében Csetfalván felavatták a 70 évvel ezelőtt született *Horváth Gyula* (Csetfalva, 1948. február 20. – Mezőkaszony, 2005. április 8.) költő, tanár emléktábláját szülőfalujában. **Dalmay Árpád** kuratóriumi elnök közlése szerint az emléktábla az alapítvány ajándéka a községnek és a helyi könyvtárnak. A pályatársra **Nagy Zoltán Mihály** író, **Dupka György**, a MÉKK elnöke és **Füzesi Magda** költő emlékezett.

* A Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága (RIT) tagjainak munkáiból nyílt kiállítás Beregszászban

a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Gross Arnold kiállítótermében. A vendégeket **Kulin Ágnes**, a RIT elnöke köszöntötte.

* A Gulágokban Elpusztultak Emlékének Megörökítésére Alapítvány a Kommunizmus Áldozatainak Emléknappja alkalmából emlékünnepeket rendezett a Honvéd téren álló Gulág-emlékműnél. Köszöntőt mondott **Nagné Pintér Jolán**, a Gulágokban Elpusztultak Emlékének Megörökítésére Alapítvány elnöke. Ünnepi beszédet mondott **dr. Surján László**, a Charta XXI. elnöke, egykori EP-képviselő, **dr. Dupka György**, Gulag-kutató, a Szolyvai Emlékparkbizottság felelős titkára. A megemlékezésen részletek hangzottak el a *Malenkij robot* című zenés színdarabból, a Paris Musical Műhely közreműködésével. A megemlékezést koszorúzás zárta.

* **Mankovits Tamás Szalóka** című dokumentumfilmjével emlékeztek a kommunizmus áldozataira a Tokaji Múzeumban. A Tokajban élő egykori televíziós 1989-ben készített felvételeket a kárpátaljai Szalóka településen, ahonnan több mint száz férfit hurcoltak el a szovjetek (ötvennyolcan nem tértek haza). A premieren részt vett **Répássy Róbert** országgyűlési képviselő és **Bíró Sándor** Szalóka polgármestere is.

MÁJUS

* Felújításra került Ungváron, a városi gyermekkórház Rákóczi u. 5. szám alatti kertje, amely Laudon parkként került be a köztudatba. Ugyanitt felavatásra került **Mihajlo Kolodko** szobrászművész 32. közteri miniszobra, amely a parkot alapító Laudon Istvánnak, az Ungvári Drugeth Gimnázium latin- és görög tanárának állított emléket.

* A Szolyvai Emlékparkbizottság megtartotta hagyományos tavaszi szemlét a Nemzeti Jelentőségű Intézményként működő Szolyvai Emlékparkban. Ezt követően **dr. Tóth Mihály** elnökletével munkaiülésre került sor. Az elnök és **dr. Dupka György** felelős titkár részletesen beszámoltak a múlt év folyamán elévített feladatokról. Többek között a támogatásoknak köszönhetően eddig mintegy száz gránittábla került felállításra, amelyekre az utóbbi évek kutatómunkája által feltárt, ugyancsak a szovjet légerekben odaveszett 9426 kárpátaljai, (395 település), 1939 Csonka-beregi (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 27 települése), 199 kelet-szlovákiai, Nagykapos térsége (17 település) honfitársunk neve lett felvésve. Az ülés második felében az elnök és a felelős titkár indítványára döntés született arról, hogy a koszorúzással és gyászszertartással egybekötött központi meg-

emlékezésre 2018. november 17-én, közép-európai idő szerint délelőtt 11.00 órakor kerül sor az emlékparkban. Ezt megelőzően november 16-án rendezik meg a hagyományos nemzetközi tudományos emlékkonferenciát a beregszászi Európa-Magyar Házban. Döntöttek arról is, hogy a helyi rendőrséget is bevonják a park őrzésébe, az első világháború befejezésének 100. évfordulójára kopjafát állítanak, a Szolyvai Emlékpark honlapját tovább fejlesztik, és ellátják a Sztálinizmus Áldozatainak Kárpátaljai Emlékmúzeuma (Ungvár) szakmai felügyeletét, újabb GULÁG-GUPVI tematikájú kiadványokat jelentetnek meg stb. Szolyvai Emlékpark (készülő honlap): www.szolyvaipark.com.ua

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusa 2018. május 7 – június 4. között adott otthont **Soltész Zoltán**, a Kárpátaljai Képzőművészeti Iskola egyik legjelentősebb képviselője alkotásainak. Az időszakos tárlatot **Buhajla József** főkonzul nyitotta meg.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet képviseletében a kárpátaljai irodalmi karaván tagjai – **Csor-dás László, Dupka György, Nagy Zoltán Mihály, Vári Fábrián László** – előadókörúton vettek részt a felvidéki Dunaszerdahelyen, Rimaszombatban és Kassán. Az első napon **Hodossy Gyula** SZMIT-elnök kala-

uzolásában a Cuvée borbár teraszán tartottak irodalmi eszmecsere-t **Zirig Árpád** költő, író és **Tóth László** irodalomtörténész, költő közreműködésével. A második napon író-olvasó találkozón vettek részt a dunaszerdahelyi magyar tanítási nyelvű magángimnáziumban. A harmadik napon útjuk következő állomása Felsőszeli volt, ahol **Oros László** több ezer könyvből álló magánkönyvtárát tekintették meg. Mintegy 300 km-t megtéve érkeztek Rimaszombat Csillagházába, ahol **Hajdú István** író, a Fundament Polgári Társulás elnöke moderálásában került sor az irodalmi este, ahol bemutatkoztak a rimaszombati magyarság jeles képviselői előtt. A harmadik napon, délelőtt rendhagyó irodalomórát tartottak a Kassai Ipari Iskola könyvtárában, ahol házigazdájuk **Fülöp Éva** könyvtáros volt.

* *Bor és költészet dallamosan* címmel bor- és sajtókóstolással fűszerezett nagyszabású kárpátaljai magyar zenés-irodalmi este került sor Budapesten, a Magyarság Házában. Az est során a Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. Előretolt Helyőrség Íróakadémia kárpátaljai tagjai szólaltak fel – köztük **Lőrincz P. Gabriella**, **Kertész Dávid**, **Shrek Tímea**, **Kopriva Nikolett**, **Csornyik Dávid** olvasta fel legújabb írásait –, egyúttal bemutatva a közelmúltban

megjelent, *A tökéletes zártság egyetlen pillanata* című antológiát. A program zenei részében közreműködött **Bernáth Ferenc** Artisjus- és Pro Cultura Minoritatum Hungariae-díjas gitárművész.

* A Magyar Világtalálkozó első rendezvényét a Magyar Vidék Napját a Felső-Tisza-völgye vidékfejlesztési térség fogadta. A Falvak Kultúrájáért Alapítvány, a Panoráma Világklub térségi társklubjai, valamint az Aranyosapáti Polgárőr Egyesület és a Böszörményi László Alapítvány Aranyosapátiban (Aranyoszigeten) az alábbi program megvalósításában működött együtt: „Ne engedd a templomot és az iskolát” gondolattal a falvak helyzetéről és jövőjéről rendeztek nemzetközi konferenciát, amelyet **Nick Ferenc**, a Falvak Kultúrájáért Alapítvány kuratórium elnöke nyitotta meg. Mások mellett előadást tartott a kárpátaljai falvak jövőjéről **dr. Dupka György**, a KMMI igazgatója (Ungvár, Ukrajna) és mások. Felszólalt **dr. Tilki Attila** fideszes képviselő is.

* Az Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – **Balász Géza** nyelvészprofesszor elnöklétével és **Pomogáts Béla** irodalomtörténész, tiszteletbeli elnök közreműködésével – megtartotta éves, rendszeres közgyűlését budapesti székházában, amelynek program-alkotó mun-

kájában **Dupka György** és **Lengyel János** irodalmár is részt vett.

* Megnyílt a II. V4+1 Kárpátaljai Kőszobrász Tábor Visken. A rendezvény a Külgazdasági és Külügyminisztérium és a községek támogatásával, a Pro-Arte társadalmi szervezet szervezésében jött létre, melynek **Matl Péter** szobrász az elnöke. Az idei különlegességük, hogy az egyik művész Kínából érkezett. A tábor befejeztével, június 5-én hat szobor avatására került sor.

* Az Erdélyi Magyar Írók Ligája szervezésében sorra kerülő Irodalmi Karavánon három fiatal kárpátaljai szerző: **Csornyij Dávid**, **Lőrincz P. Gabriella** és **Nagy Tamás** a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet képviselőjében lépett fel Nagybányán, a helyi Németh László Gimnáziumban, a helyi Podul Viilor 9 Klubban. A második napon Hosszúmezőn, a Polgármesteri Hivatal tanácstermében; a harmadik napon a kolozsvári Rhédey Kávéházban olvasták fel írásaikat és tartottak eszmecsereket.

* A Kárpátaljai Szövetség Közgyűlése keretében sor került **Hajduk Márta** rendező *Kárpátaljai tragédia* c. dokumentumfilmjének és **dr. Dupka György** történész Gulág-tematikájú kiadványainak bemutatójára.

* A magyar nemzet különlegességét, sokszínűségét, továbbá a kár-

pátaljai magyar kisebbséget bemutató – *II. hUnGaryfest 2018.* – kulturális fesztivált szervezett Magyarország Ungvári Főkonzulátusa Ungváron, az Ung folyó partján. A magyar gasztronómiát is bemutató közel félszáz sátor sorában helyet kapott a KVIT-sátor is (melybe **Csordás László** /KVIT-elnök/, **Varga Nikolett**, **Dupka György**, **Shrek Tímea**, **Marcsák Gergely** várták a látogatókat). A jó kedvű irodalmárok hírt adtak a kárpátaljai magyar irodalmi életről, folyóirat- és a könyvkiadásról.

* **Zubánics László** beregszászi közíró, lapszerkesztő, helytörténész, egyetemi tanár, kisebbségi politikus a Szatmárnémetiben megrendezett Dsida–Páskándi–Jakabffy Napokon tartott előadást „*Anyanyelven vagy anyanyelvet*” címmel.

* Az érdeklődők számára hozzáférhetőek a *Kárpátaljai Hírmondó* 2005–2017. évi lapszámai, illetve a *Kárpátalja* (Miskolc) 1990–1994 közötti lapszámai.

* A 89. budapesti Ünnepi Könyvhét kiemelt kiadványok listájába került az Ungváron, az Intermix Kiadó gondozásában megjelent:

– **FINTA ÉVA. A TÉKOZLÁS GENEZISE.** Versek. *Kárpátaljai Magyar Könyvek 275.*

– a Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatában megjelent a **VISZONT-LÁTÁS II.** című antológia. (Válo-

gatás az *Együtt* folyóirat 2009–2017 közötti számainak szépirodalmi anyagából). Összeállította: Vári FABIÁN László. Az antológia szerzői: Bakos Kiss Károly, Bartha Gusztáv, S. Benedek András, Brenzovics Marianna, Cseh Sándor, Czébely Lajos, Csordás László, Csorniy Dávid, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, Hájas Csilla, Kopriva Nikolett, Kovács Eleonóra, Lengyel János, Lőrincz P. Gabriella, Marcsák Gergely, Nagy Tamás, Nagy Zoltán Mihály, Németi Anett, Ortutay Péter, Penckófer János, Shrek Tímea, Szöllősy Tibor, Tárczy Andor, Tóth Dominika, Vári FABIÁN László, Zselicki József. *Kárpátaljai Magyar Könyvek 276.*

– **ORTUTAY PÉTER: APAGE SATANAS.** *Ungvári történetek az 1980-as évekből. Kárpátaljai Magyar Könyvek 274.*

– **DUPKA GYÖRGY: A NAGY HÁBORÚ EMLÉKEZETE KÁRPÁTALJÁN. 1914–2018,** *Haditettek, hősök, haditemetők, emlékművek, népmémlékezet és ünnepek. Kárpátaljai Magyar Könyvek 260.*

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

***Kovács Elemér:** *Vasfüggönyön innen. Kárpátaljai magyar anekdotakincs.* Kárpátaljai Magyar Köny-

vek 271. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2018.

A kereszt/ty/én egyház üldözése Kárpátalján a kommunista rezsim alatt, 1944–1991. Az állandó kiállítás katalógusa. Összeállította: Dupka György. – Ungvár–Budapest: Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, 2017.

Szolyva. 1944-ben ez történt... Tájékoztató füzet magyar, ukrán, német nyelven. Kárpátaljai Magyar Könyvek 259. – Ungvár–Budapest: Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, 2017.

A Szolyvai Emlékpark névlistája (A II. világháború és a sztálinizmus áldozatai: internált civilek, elesett, meghalt katonák és munkaszolgálatosok nevei gránitlapokra felvéve). Kárpátaljai Magyar Könyvek 261. – Ungvár–Budapest: Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, 2017.

Kárpátalja szovjet terrorjának emléktérképe. Az ismertető anyagot összeállította: dr. Dupka György. Szerkesztette és a fotókat készítette: Kovács Sándor. A térképeket készítette: DIMAP, Budapest, 2017.

ELŐKÉSZÜLETBEN

(A Kárpátaljai Magyar Könyvek című könyvkiadói program folytatása: 2018–2020)

Dupka György: *Emlékút a magyar rabok nyomában (Oroszország, Baskíria, Csecsenföld, Kaukázus, Ázsia régióiban).* Kárpátaljai Magyar Könyvek 265. – Ungvár–Budapest: Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, 2018.

A beregszászi nemzetközi emlékkonferencia anyagai. Kárpátaljai

Magyar Könyvek. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó.

Összeállította: *Dupka György*

Együttműködő partnerünk a Magyar Művészeti Akadémia:

<http://www.mma.hu/az-akademia>

SZERZŐINK

BARTHA GUSZTÁV – (1963) Nagybereg
CSEH SÁNDOR – (1949–2013)
CSORNYIJ DÁVID – (1991) Beregszász
DUPKA GYÖRGY – (1952) Tiszabökény
FINTA ÉVA – (1954) Sárospatak
FÜZESI MAGDA – (1952) Beregszász - Kolozsvár
LUZSICZA ISTVÁN – (1975) Fót
MANAJLÓ TIVADAR (1910–1978)
MARCSÁK GERGELY – (1990) Kincseshomok
POMOGÁTS BÉLA – (1934) Budapest
SHREK TÍMEA – (1989) Beregszász
SZABÓ LŐRINC (1900–1957)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – (1951) Mezővári

Lapszámunkat Manajló Tivadar (1910–1978) műveivel illusztráltuk